

บทที่ 2

วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “ทัศนะของผู้ต้องขังป่วยต่อระบบงานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์” ผู้ศึกษาได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรม จากเอกสาร วารสาร หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ข้อกฎหมาย ระเบียบและข้อกำหนดต่าง ๆ ที่มีแนวคิด ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ

1. แนวคิดและทฤษฎี
 - 1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิด
 - 1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด
 - 1.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์
 - 2.1 ความหมายของการสังคมสงเคราะห์
 - 2.2 ขอบเขตของงานสังคมสงเคราะห์
 - 2.3 วัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์
 - 2.4 ปรัชญาในงานสังคมสงเคราะห์
 - 2.5 จรรยาบรรณนักสังคมสงเคราะห์
 - 2.6 หลักการของงานสังคมสงเคราะห์
 - 2.7 กระบวนการในงานสังคมสงเคราะห์
 - 2.8 วิธีการทางสังคมสงเคราะห์
3. แนวคิดการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำ/ทัณฑสถาน
4. การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในเรือนจำ/ทัณฑสถาน
5. บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ตามแนวคิดของนักวิชาการ
6. บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์
 - 6.1 วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์
 - 6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างงานสังคมสงเคราะห์กับงานราชทัณฑ์
 - 6.3 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์
 - 6.4 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ

7. บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
 - 7.1 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
 - 7.2 หน้าที่ความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
 - 7.3 งานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์
8. แนวคิดเกี่ยวกับทัคนะ
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิด

1. แนวคิดและทฤษฎี

ในการศึกษา ทัคนะของผู้ต้องขังป่วยต่อระบบงานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์นี้ ผู้ศึกษามีความเห็นว่า ระบบงานสังคมสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ ที่ทัณฑสถานได้จัดให้มีขึ้นนั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังป่วย ที่ควรจะได้รับตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังขององค์การสหประชาชาติ ตลอดจนกฎ ระเบียบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นต้องศึกษาและทราบข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิด การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในแต่ละยุคสมัย และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เพื่อนำมาเป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติ ต่อผู้ต้องขังป่วย และการพัฒนาระบบงานอย่างเหมาะสมต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิด

ทฤษฎีว่าด้วยความประพฤติกจากการเรียนรู้ (Learned Delinquency Behavior)

ได้รับมาจากกระบวนการในชีวิตของบุคคลที่อยู่ร่วมกับกลุ่ม ชัทเทอร์แลนด์ (Sutherland) กล่าวว่าความประพฤติไม่ว่าดีหรือชั่ว เป็นสิ่งที่เรียนรู้มาแต่สมัยเด็ก ๆ และสืบต่อเรื่อยมาตลอดชีวิต ความประพฤติผิดจึงมีรากฝังลึกในประสบการณ์ชีวิตของบุคคล เพราะอุปนิสัยของบุคคลเป็นผลมาจากความเป็นมาแต่เด็ก ส่วนอัตราการกระทำผิดมากน้อยเพียงใดนั้นเป็นผลจากการคบหาสมาคมกับบุคคลในกลุ่ม และการที่บุคคลเรียนรู้จากกลุ่มอัตราติดต่อกัน

อย่างไรก็ตามบุคคลที่มีสภาพแวดล้อมที่ไม่ดีเหมือนกันอาจจะไม่กระทำในสิ่งที่ผิดก็ได้ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะประจำตัวของบุคคล ความกดดัน และการเลือกคบหาบุคคลตามพอใจความประพฤติจึงแตกต่างกันไป

ทฤษฎีว่าด้วยลักษณะของบุคคลเป็นสาเหตุ (Personal Traits)

องค์ประกอบในตัวบุคคล (Individual Make-up) ที่บกพร่องไม่สมประกอบเป็นสาเหตุ เป็นสภาพที่ได้จากกรรมพันธุ์ บางคนก็มีข้อบกพร่องทางร่างกายแต่เยาว์วัย แต่ไม่ได้หมายความว่ากรรมพันธุ์แต่เพียงอย่างเดียวก็เป็นผลโดยตรง เพราะคนเราไม่ได้เกิดมาเป็นอาชญากรโดยกำเนิด ลักษณะทางร่างกาย ลักษณะปัญญา ลักษณะอารมณ์ รวมไปถึงลักษณะอื่น ๆ ก็ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กเป็นอาชญากรเว้นแต่สิ่งเหล่านี้แปรปรวนหรือบกพร่อง หรือพิจารณาถึงขนาดที่บุคคลไม่อาจจะมีความสัมพันธ์กับสังคมหรือสิ่งแวดล้อม และไม่อาจจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่นได้ (อ้างถึงใน กรกต จันทอง, 2550, น. 20)

ทฤษฎีการควบคุม (Control Theory)

ทฤษฎีการควบคุมถือว่าการเบี่ยงเบนเป็นสิ่งปกติ ตามที่ Durkheim (1951) กล่าวว่าอาชญากรรมเป็นพฤติกรรมปกติของสังคม แต่สิ่งที่เป็นทฤษฎีการควบคุมต้องการอธิบายก็คือว่าทำไมคนถึงปฏิบัติตามกฎ อะไรทำให้คนยอมตามสังคม โดยเขาได้อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้เกิดภาวะไร้ระเบียบ ขาดกฎเกณฑ์ที่เรียกว่า Anomie เป็นภาวะที่เต็มไปด้วยการแข่งขันตัวใครตัวมัน และสถาบันทางสังคมไม่สามารถเข้ามาควบคุมบุคคลได้อย่างเพียงพอ จึงทำให้สังคมขาดความเป็นปึกแผ่นที่จะไปควบคุมให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมได้ ตามทฤษฎีนี้ถือว่ามนุษย์ไม่สามารถที่จะควบคุมตนเองได้ มนุษย์โดยธรรมชาติ มีความชั่วร้าย ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของสังคมที่จะต้องเข้ามาควบคุมจัดระเบียบเป็นสิ่งปกติ ดังนั้นถ้าจะทำให้สังคมสงบ สถาบันทางสังคมจะต้องเข้ามามีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้มากขึ้น เพื่อให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎ

Hischi เป็นอีกผู้หนึ่งที่อธิบายปัญหาอาชญากรรมว่า การเบี่ยงเบนเป็นสิ่งปกติ แต่การที่คนไม่เบี่ยงเบนเป็นสิ่งที่ควรศึกษา สำหรับ Hirschi กล่าวว่าการที่คนไม่เบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของสังคมเพราะเขามีความผูกพัน หรือมีสิ่งที่เขาจะสูญเสีย ถ้าเขาไม่ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม ดังนั้นการที่คนเราจะปฏิบัติตามกฎหรือไม่จึงอยู่ที่ว่าเขาจะพิจารณาดูว่า เขามีอะไรจะเสียหรือไม่ หากเขามีอะไรจะสูญเสียไม่คุ้มจากผลการกระทำผิดที่เขาได้รับแล้ว เขาจะไม่ทำ

ความสูญเสียในที่นี้คือ สิ่งที่บุคคลมีอยู่และเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ได้แก่ การมีการศึกษาดี การมีอาชีพดี การมีรายได้สูง ดังนั้นคนที่รายได้สูงมีการศึกษาดี มีอนาคตจึงมักประกอบอาชญากรรมน้อยกว่าคนที่ไม่มีอะไรจะเสีย คือ คนไม่มีการศึกษา ไม่มี

อาชีพ ไม่มีงานทำ ดังนั้นการป้องกันอาชญากรรมจึงอยู่ที่ว่า จะทำอย่างไรจึงจะทำให้คนดังกล่าวมีอะไร จะเสีย หากเขาประกอบอาชญากรรมนั้น คำตอบก็คือทำอย่างไรจึงจะทำให้คนพวกนี้ มีงานทำ มีรายได้ และมีการศึกษา

ทฤษฎีการกดดัน (Strain Theory)

ทฤษฎีความกดดัน มองปัญหาต่างไปจากทฤษฎีการควบคุมโดยถือว่าการปฏิบัติตามกฎของมนุษย์เป็นสิ่งปกติ แต่การละเมิดเป็นสิ่งไม่ปกติ เช่นเดียวกับการเรียนรู้อะไรบางอย่างเป็นสิ่งปกติ เพราะมนุษย์ย่อมจะต้องเรียนรู้เพื่อมุ่งสู่จุดหมายปลายทางอันเป็นค่านิยมของสังคมแต่มีบางสิ่งบางอย่างมากกดดันทำให้เขาต้องเบี่ยงเบนออกไปจากวิถีทางที่จะบรรลุเป้าหมายของสังคม Merton ได้อธิบายว่าในทุกสังคมจะมีเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทาง ซึ่งกำหนดโดยคนส่วนใหญ่ของสังคม ขณะเดียวกันก็จะกำหนดวิถีทางที่ถูกต้องในการบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าว แต่เมื่อบุคคลใดต้องประสบกับความขัดแย้งกันระหว่างเป้าหมายกับวิถีทางที่จะไปสู่เป้าหมายก็จะเกิดความกดดันกับบุคคลนั้น ซึ่งเรียกการที่ถูกกดดันนี้ว่า Anomie หรือ “สภาวะไร้กฎเกณฑ์” ซึ่งทำให้เกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนตามมา Merton ได้ยกตัวอย่างว่า ในสังคมอเมริกันความสำเร็จด้านวัตถุ การมีเงินมาก ๆ คือ เป้าหมายของสังคม ในขณะที่เดียวกัน วิถีทางที่ถูกต้องที่จะไปสู่เป้าหมายนั้นก็ คือ การขยันทำงานหนัก ศึกษาเล่าเรียน และมีงานทำที่ดี แต่ที่อยากจะทำก็เลยถูกกดดันให้จำต้องหันไปสู่วิถีทางที่ไม่ถูกต้อง นั่นคือการประกอบอาชญากรรม ในการที่จะให้ได้มาซึ่งเป้าหมายของสังคมคือความร่ำรวย

Merton ได้อธิบายรายละเอียดในการปรับตัวของบุคคล 5 แบบด้วยกันคือ

(1) ลักษณะการปรับตัวแบบ Conformity เป็นรูปแบบการปรับตัวของพฤติกรรมที่มีลักษณะโดยปกติ และเป็นส่วนใหญ่ของบุคคลในสังคมนั้นจะยอมรับทั้ง 2 ส่วนของโครงสร้างทางสังคม คือยอมรับทั้งวัตถุประสงค์และค่านิยมในสังคม และวิถีทางแห่งสังคมเพื่อที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมนั้น ๆ ด้วย ลักษณะการปรับตัวแบบนี้จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาอย่างไรแก่สังคม และจะทำให้สังคมอยู่รอดไปได้

(2) ลักษณะการปรับตัวแบบ Innovation เป็นรูปแบบของการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่ยอมรับเพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม คือ การยอมรับเพียงวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมนั้น แต่พวกนี้จะไม่ยอมรับวิถีทางแห่งสังคมเพื่อที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคม เพราะพวกนี้จะปฏิเสธกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับของสังคมโดยทั้งหมด

(3) ลักษณะการปรับตัวแบบ Ritualism เป็นรูปแบบการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคล ในสังคมที่ยอมรับแต่เพียงส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกันกับการปรับตัวแบบ Innovation แต่ว่าในทางตรงกันข้าม พวกที่มีการปรับตัวแบบนี้จะยอมรับวิถีทางแห่งสังคม

เพื่อที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคม แต่จะไม่ยอมรับวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคม กล่าวโดยทั่วไปพวกที่มีลักษณะการปรับตัวแบบนี้จะดำเนินชีวิตไปตามกฎเกณฑ์และระเบียบของสังคม หากแต่จะตัดความต้องการของตนเองในด้านวัตถุประสงค์ หรือค่านิยมในสังคมต่าง ๆ เสีย

(4) ลักษณะการปรับตัวแบบ Retreatism รูปแบบการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่ปฏิเสธโครงสร้างทางสังคมทั้ง 2 ส่วน คือ พวกนี้จะปฏิเสธหรือไม่ยอมรับวัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมและวิถีทางสังคม เพื่อที่จะนำไปสู่วัตถุประสงค์หรือค่านิยมในสังคมด้วย กล่าวได้ว่าพวกที่มีลักษณะการปรับตัวแบบนี้อาศัยอยู่ในสังคมจริง แต่ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมักจะหันเหไปหาสิ่งอื่น ๆ มาทดแทนโครงสร้างทางสังคมซึ่งมักจะได้แก่ยาเสพติด เป็นต้น

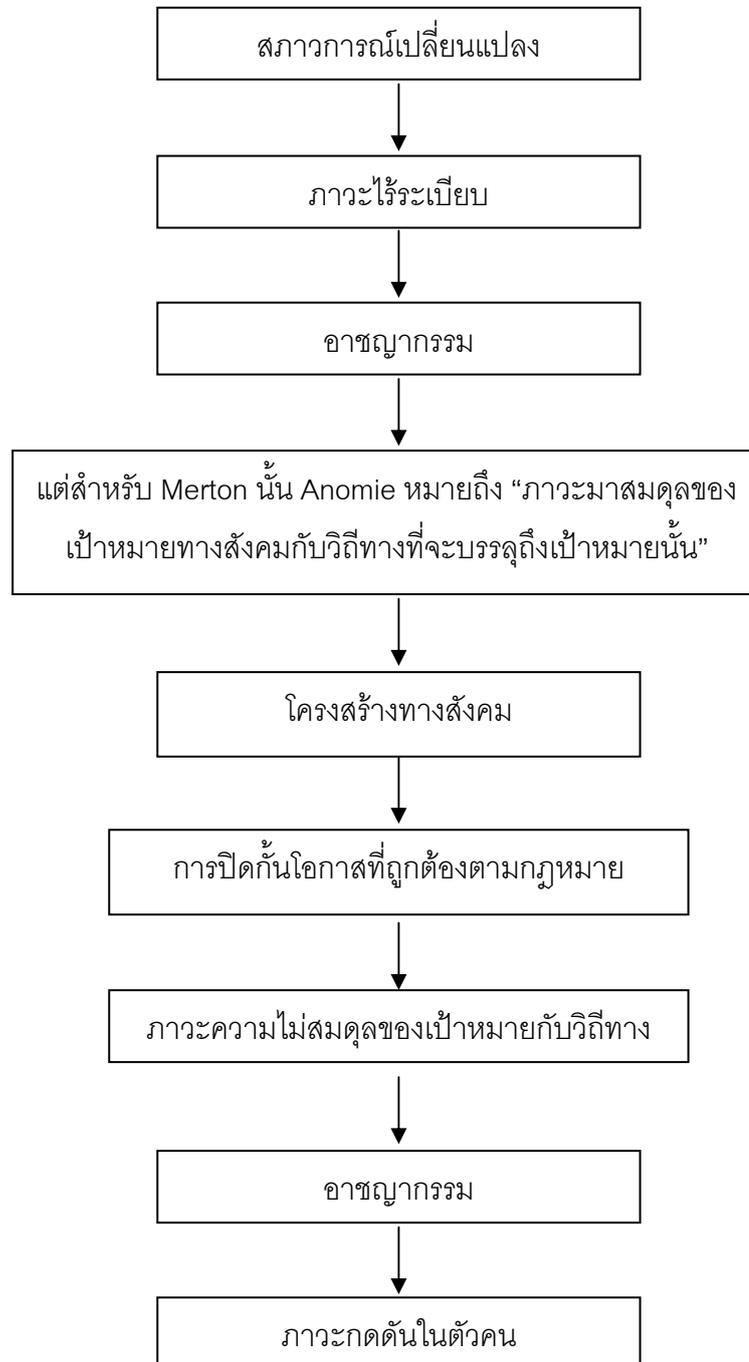
(5) ลักษณะการปรับตัวแบบ Rebellion ลักษณะการปรับตัวแบบนี้อาจจะกล่าวได้ว่ามิได้เป็นรูปแบบของการปรับตัวของพฤติกรรมของบุคคลในสังคม แต่ว่าเป็นลักษณะของพฤติกรรมของบุคคล ที่นอกจากจะไม่ยอมรับทั้ง 2 ส่วนของโครงสร้างทางสังคมแล้ว พวกนี้ยังพร้อมที่จะเสนอโครงสร้างทางสังคมแบบใหม่ เพื่อทดแทนโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่แล้ว พวกนี้ได้แก่ นักปฏิวัติ นักการเมือง หัวรุนแรง และพวกที่ก่อการร้ายล้มล้างรัฐบาล (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 78)

รูปแบบการปรับตัวของบุคคลในสังคมสรุปได้ดังนี้

	เป้าหมาย	วิถีทาง
1. CONFORMITY	+	+
2. INNOVATION	+	-
3. RITUALISM	-	+
4. RETREATISM	-	-
5. REBLLION	+-	+-

หากจะพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างทฤษฎีของ Merton กับของ Durkheim แล้ว จะเห็นว่าแม้ทั้งสองจะให้แนวคิดรวบยอดของคำว่า Anomie เป็นตัวอธิบายปรากฏการณ์อาชญากรรมเหมือนกันก็ตาม แต่ทั้งสองใช้ในความแตกต่างที่ต่างกันในความหมายของ Durkheim นั้น Anomie ในหนังสือเรื่อง Division of Labour in the Society หมายถึง “ภาวะไร้ระเบียบ” ภาวะการขาดการควบคุม ที่เพียงพอจากสังคม ดังนั้นในทัศนะของ Durkheim อาชญากรรมจะเกิดขึ้นดังแผนภูมิที่ 2.2

ภาพที่ 2.1
กระบวนการเกิดอาชญากรรม

โดยสรุปแล้ว Durkheim อธิบายว่าทำไมคนถึงปฏิบัติตามกฎทฤษฎีของ Durkheim ไม่สนใจว่าทำไมคนถึงไม่ปฏิบัติตามกฎ เพราะถือว่าเป็นสิ่งปกติธรรมดา แต่สิ่งที่ต้องการศึกษาและอธิบายก็คือว่าทำไมคนถึงปฏิบัติตามกฎ มีอะไรผูกพัน คบคุมเขาไว้ ในขณะที่ Merton อธิบายว่าทำไมคนถึงไม่ปฏิบัติตามกฎมีอะไรมาทำให้เขาไม่ปฏิบัติตามกฎ และคำตอบของ Merton ก็คือ ความกดดันที่เกิดจากความไม่สมดุลของเป้าหมายทางสังคมกับโอกาสทางสังคมนั่นเอง (สุดสงวน สุธีสร, 2529, น. 14-19)

ทฤษฎีโครงสร้างทางสังคม (Social Structure and Anomie Theory)

ผู้คิดทฤษฎีนี้คือ Robert K. Merton เขาเชื่อว่าโครงสร้างทางสังคมอาจก่อให้เกิดแรงกดดัน ต่อบุคคลบางคนและผลักดันให้เขากระทำผิด ค่านิยม วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดเป้าหมายของชีวิต ผู้ที่มาจากชนชั้นต่ำอาจมีโอกาสน้อยในการบรรลุเป้าหมายของชีวิต เพราะประสบความยากลำบากทางด้านเศรษฐกิจและการศึกษาจึงอาจจะใช้วิธีการที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย การประกอบอาชญากรรมอาจทำให้นักบุคคลประสบความสำเร็จในชีวิต

สาเหตุพื้นฐานของอาชญากรรมจึงน่าจะได้แก่ ความบกพร่องของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างเป้าหมายทางวัฒนธรรมและวิธีการที่สังคมกำหนดซึ่งเปิดโอกาสให้บรรลุถึงเป้าหมาย โดยแบ่งความต้องการหรือชีวิตทางสังคมของมนุษย์ออกเป็นสองกรณีคือ

โครงสร้างทางวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วยเป้าหมาย (Goal) และบรรทัดฐาน (Norm) ของแต่ละบุคคล

โครงสร้างทางสังคม ซึ่งประกอบไปด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งวัดกันตามระดับชั้น โดยดูที่ความร่ำรวย ความมีชื่อเสียง เกียรติยศ และอำนาจ

ทฤษฎีนี้เน้นเรื่องความสำเร็จของชีวิต โดยถือเอาฐานะความร่ำรวย ความมีชื่อเสียง เกียรติยศและอำนาจมาเป็นตัวกำหนด เมื่อใดก็ตามที่มีความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายที่ต้องการกับความถูกต้องของวิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายขาดสะบั้นลง การล่งละเมิดต่อบรรทัดฐานทางสังคมก็จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะพวกชนชั้นต่ำ เช่น พวกที่อาศัยอยู่ตามสลัม ต้องดิ้นรนขนขวายหาเงินทอง บางครั้งความจำเป็นบีบบังคับอาจต้องทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย สภาพการดำเนินชีวิตที่ไร้กฎหมายเป็นสิ่งนำทาง ทำให้ผู้ประพฤติแยกไม่ออกระหว่างความถูกต้องชอบธรรมและความคิดมิชอบอาชญากรรมหรือการกระทำผิดของเด็กที่เกิดจากสภาพความคิดที่ไม่ชอบธรรมนั่นเอง โดยเฉพาะมักเกิดในหมู่ผู้ที่ย้ายการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่

ทฤษฎีนี้บางที่เรียกกันว่า Goals and Means Theory หมายความว่าเมื่อตั้งเป้าหมายไว้อย่างไรก็ต้องพยายามหาทางทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น แม้ว่าวิถีทางนั้นจะไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

ก็ตามขอให้สำเร็จตามเป้าหมายเป็นใช้ได้ สมมติถ้าตั้งเป้าหมายว่าจะต้องมีชีวิตอยู่อย่างมหาเศรษฐี ก็ต้องพยายามทำทุกวิถีทางให้ร่ำรวยขึ้นมาแม้ต้องกระทำความผิดต่าง ๆ ก็ยอม เช่น การค้า ยาเสพติด ลักขโมย ต้มตุ๋น และอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามมีผู้กล่าวว่าทฤษฎีสภาพไร้กฎเกณฑ์ของ Merton ไม่ได้อธิบายพฤติกรรม การกระทำผิดของเด็กที่กระทำลงไปเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น โดยที่ได้คิดมาก่อนว่าตน กระทำผิดเพราะมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะไปสู่เป้าหมายของสังคมเลย (อ้างถึงใน กรกต จันทอง, 2550, น. 26)

ทฤษฎีการโยนความผิด (Techniques of neutralization theory)

ทฤษฎีการโยนความผิดนี้เป็นทฤษฎีที่เชื่อว่าคนทำผิดมีเทคนิคในการอธิบายการ กระทำของเขาโดยโยนความรับผิดชอบต่อการกระทำให้กับผู้อื่น ทำให้การกระทำของเขาถูกต้องมี เหตุผล (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 72) ทฤษฎีนี้บางท่านแปลว่าทฤษฎีวิธีการเพื่อความ เป็นกลาง หรือทฤษฎีแก้ตัว ทฤษฎีนี้เป็นความคิดของ Sykes and Matza (อ้างถึงใน อรรถนพ ชูบำรุง, 2527, น. 73-75) ทั้งสองท่านได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับเทคนิคในการแก้ตัวไว้ดังนี้

1. ปฏิเสธความรับผิดชอบ (The denial of responsibility) ในข้อนี้อธิบายได้ว่า ผู้กระทำผิดใช้เทคนิคโดยโยนความผิดชอบไปให้คนอื่นหรือสิ่งอื่น เช่น อาจจะเป็นอุบัติเหตุ เป็นเพราะแรงกดดันจากภายนอกซึ่งตนไม่อาจจะควบคุมได้ เช่น การเกลียดชังจากพ่อแม่ การมี เพื่อนเลว สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ผู้กระทำผิดกระทำตนคล้ายลูกบิดเลียดกลมกลิ้งไปมาเพราะ แรงกระทำของผู้อื่นหรือสิ่งอื่น

2. การปฏิเสธการทำร้าย (The denial of injury) เทคนิคในประการที่สองเกี่ยวเนื่อง จากอันตรายหรือผลร้ายที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้กระทำผิด เป็นเวลานานมาแล้วที่กฎหมาย อาญา ได้แยกแยะให้เห็นถึงอาชญากรรมที่แตกต่างกัน 2 ประการคือ อาชญากรรมที่มีความผิดใน ตัวของ มันเอง (หมายถึงผิดศีลธรรม) และอาชญากรรมที่มีความผิดเพราะกฎหมายห้ามไว้ทั้งที่ไม่ ผิดศีลธรรม ผู้กระทำความผิดก็สามารถที่จะประเมินการกระทำของตนเองว่าผิดหรือไม่ สิ่งที่คนอื่น เห็นว่าผิดนั้น อาจจะตั้งคำถามขึ้นว่า คนอื่นได้รับอันตรายจากการกระทำของเขาจริงหรือเปล่า ทำ ให้เกิดการตีความไปได้มากมาย ตัวอย่างเช่น การกระทำอันป่าเถื่อนใด ๆ เขาอาจจะคิดเพียงว่า เป็นการเล่นซุกซนของ เขาเอง หรือในกรณีที่มีการขโมยรถยนต์เขาก็คิดว่าเป็นการยืมไปใช้ก่อนไม่เห็น เสียหายอย่างไร หรือในกรณีการต่อสู้กันเอง เขาก็คิดว่าเป็นการทะเลาะกันเป็นส่วนตัว เป็นต้น

3. ปฏิเสธผู้เสียหายหรือผู้ได้รับอันตราย (The denial of the victim) ข้อนี้สามารถ อธิบายได้ว่า ผู้ที่กระทำผิดคิดว่าการกระทำของตนเองเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะเป็นการลงโทษผู้ที่ สมควรลงโทษ หรือเป็นการแก้แค้นแก่ผู้สมควรได้รับการแก้แค้น จึงถือว่าผู้ที่ได้รับการลงโทษ

หรือได้รับการแก้แค้นมิได้เสียหายแต่ประการใด อีกอย่างหนึ่งผู้ที่กระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์ เขาก็ปฏิเสธว่าเขากระทำกับสิ่งของมิได้กระทำ ความเสียหายแก่ผู้ใด ความคิดที่ว่าไม่มีเหยื่อรับเคราะห์นี้เองเป็นความคิด อันสำคัญที่ทำให้กระทำผิดเรื่อยไป

4. ปรีกปรำผู้ที่ปรีกปรำตน (The condemnation of the condemner) หรืออาจจะกล่าวสั้นหนึ่งว่า การไม่ยอมรับคนที่ไม่ยอมรับนับถือตน เทคนิคประการที่สี่นี้ ผู้ที่กระทำผิดจะเบนความสนใจในพฤติกรรมของตนเองไปสู่แรงจูงใจที่ทำให้ตนกระทำผิด แรงจูงใจที่สำคัญก็คือ การปรับปรำจากบุคคลอื่นโดยเฉพาะผู้ที่มีอำนาจหน้าที่ พวกเขาอาจจะกล่าวอ้างว่าผู้ที่ปรีกปรำเขาเป็นคนมือถือสากปากถือศีล มีจิตมารยาในการกระทำผิดหรือมีเจตนาร้ายที่จะกระทำผิดเพื่อประโยชน์ส่วนตัว เฉพาะกับตำรวจนั้นเขาอาจจะมองว่าเป็นคนที่ชั่วร้ายชั่วบังหลวง โง่งเงาและทารุณโหดร้าย พ่อแม่หรือครูก็เหมือนกันเป็นคนมีคติรักลูกไม่เท่ากัน การใช้เทคนิคเช่นนี้ก็เท่ากับว่าเขาพยายามเก็บกดความรู้สึกของตนเองไว้และกลับโจมตีความเลวร้ายของคนอื่นแทน

5. อ้างถึงความจงรักภักดีในระดับที่สูงขึ้นไป (The appeal to higher loyalties) เทคนิค ข้อสุดท้ายนี้อาจจะอธิบายได้ว่า การที่ผู้กระทำผิด มีความภักดีหรือยึดมั่นในสิ่งอื่น ที่เขาเห็นว่าเหนือกว่าแนวประพฤติในสังคมส่วนใหญ่ สิ่งอื่นคอยกดดันหรือทำให้เขาต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นที่สำคัญก็คือการมีมิตรจิตมิตรใจหรือความรักต่อเพื่อนหรือเบื้องสูง ทั้งนี้มีได้หมายความว่า เขาจะไม่นับถือค่านิยมของสังคมใหญ่ แต่เขานับถือสิ่งอื่นมากกว่า เมื่อมีความขัดแย้งระหว่างการกระทำผิดกฎหมายกับความรักเพื่อนหรือช่วยเพื่อน เขาก็จะเลือกการเข้าข้างการช่วยเหลือเพื่อนไว้ก่อน แม้ว่าเพื่อนจะกระทำผิดและเขาเองก็ยอมกระทำผิดด้วย เพราะเขาคิดว่าความรักเพื่อนนั้นสำคัญกว่าการเคารพกฎหมาย ความจริง ข้อนี้เป็นที่ยอมรับกันมานานในหมู่นักวิทยาศาสตร์ทางสังคม

ทฤษฎีโอกาสที่แตกต่าง (Differential Opportunity Theory)

ทฤษฎีนี้ Cloward and Olin ได้เป็นผู้ตั้งขึ้น นับเป็นทฤษฎีที่น่าหลักของทฤษฎีสภาพไร้กฎหมายของ Merton มาอธิบายใหม่ มีคำอธิบายว่า ความแตกต่างของวิถีทางที่จะไปสู่เป้าหมาย มีทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ในสลัมหรือแหล่งชุมชนแออัด หรือแหล่งเสื่อมโทรมก็มีวิถีทางที่แตกต่างกันทั้งสองอย่างดังกล่าว ส่วนทฤษฎีของ Merton ที่เกี่ยวกับสภาพไร้กฎหมายดังกล่าวมาข้างต้นนั้น ได้ให้อธิบายไว้ว่าอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน เป็นผลมาจากวิถีทางกฎหมายมีอยู่อย่างจำกัด จึงต้องหันไปใช้วิถีทางที่ไม่ถูกต้อง ส่วน Cloward and Olin อธิบายขยายเพิ่มเติมออกไปอีกว่า ความแตกต่างกันที่จะใช้วิถีทางอันผิดกฎหมายก็มีอยู่ด้วยและความแตกต่างกันทำนองนี้เอง ที่ทำให้เกิดอาชญากรรมนานาชนิด ความแตกต่างกันทางชนชั้นของสังคม เช่น ชนชั้นต่ำและชนชั้นกลางต่างก็มีโอกาสที่จะแสดงบทบาทของ

การเป็นอาชญากรแตกต่างกันไป ส่วนใหญ่แล้วขึ้นอยู่กับการยอมรับนับถือวัฒนธรรมของกลุ่มอาชญากรและโอกาสที่จะแสดงบทบาท โอกาสที่จะประกอบอาชญากรรมที่แตกต่างกันไป เหมือนกับโอกาสที่แตกต่างกันในการดำเนินตามวิถีทางอันถูกต้องตามกฎหมายตามความเป็นจริงแล้วบุคคลแต่ละบุคคลไม่ว่าจะอยู่ตำแหน่งใดในสังคม มีโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในการใช้วิถีทางอันไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในทำนองเดียวกันทุกคนก็มีโอกาสที่ไม่เท่าเทียมกันในการใช้วิถีอันถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อเรากล่าวถึงวิถีทางแล้วก็มีนัยให้คำนึงอยู่ 2 ประการ ไม่ว่าจะเป็ทางที่ถูกต้องตามกฎหมาย หรือทางที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย กล่าวคือ ประการแรกสภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม ทำให้ได้รับค่านิยมและความชำนาญในการแสดงบทบาท ประการที่ 2 บุคคลมีโอกาสดังแสดงบทบาททันทีเมื่อเขาพร้อมที่จะแสดง กล่าวโดยสรุป คำว่าวิถีทาง หมายถึงลักษณะของการเรียนรู้และลักษณะของโอกาส

ด้วยความคิดเช่นนี้เองที่ Cloward and Olin ได้นำมาอธิบายอาชญากรรมต่าง ๆ ว่า การติดสุราเรื้อรัง การติดยาเสพติด การเจ็บปวดทางจิต และการฆ่าตัวตายความคิดของเขาเกี่ยวกับพวกที่ถดถอยออกจากสังคม มีความแตกต่างจากความคิดของ Merton โดย Merton คิดว่าพวกที่ถดถอยออกจากสังคม เช่น พวกติดยาเสพติด คือพวกที่ไม่ปรารถนาที่จะใช้วิถีทางอันไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่นการประดิษฐ์สิ่งใหม่ขึ้นมา ส่วน Cloward กลับเห็นว่าพวกนี้เป็นพวกล้มเหลวสองชั้น คือล้มเหลวที่ไม่รู้จักใช้วิถีทางอันถูกต้องตามกฎหมายและวิถีทางอันไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในโลกนี้มีคนที่ประสบความล้มเหลวเช่นนี้อยู่มากมายก่ายกอง ผู้ที่กระทำผิดก็เพราะว่าเขาอยู่ในสังคมชนชั้นต่ำ ถูกพร่ำสอนว่าให้อยากได้ในสิ่งนั้นอยากได้ในสิ่งนี้ แต่สิ่งที่เขาต้องการจะได้อันไม่อันววยไ้ได้ง่ายดาย ดังที่คิดไว้แนวทางอันเป็นที่นิยมเพื่อให้บรรลุความสำเร็จในทางเศรษฐกิจหรือทางการศึกษา มีอยู่อย่างจำกัด การที่จะตั้งเป้าหมายให้ต่ำลงมาก็ทำไม่ได้ จึงทำให้เกิดความวิตกกังวล และหันเข้าไปประกอบอาชญากรรม เมื่อโอกาสอันววย แต่ถ้าโอกาสไม่อันววยหรือไม่มีช่องทางก็ยอมทำผิดไม่ได้เช่นกัน

ทฤษฎีนี้พูดถึงโอกาส วิถีทางที่ผิดกฎหมายและไม่ผิดกฎหมาย ชนชั้นทางสังคมและเป้าหมายของชีวิต (อัณณพ ชูบำรุง, 2527, น. 76-77)

ทฤษฎีความผูกพันของเฮอร์ชชี (Hirschi Bond Theory)

ทฤษฎีนี้เป็นเรื่องมาอธิบายการกระทำผิดของคนในสังคม ผู้ตั้งทฤษฎีนี้ได้เน้นในประเด็นของการควบคุมสังคม เนื้อหาสาระของทฤษฎีมีดังต่อไปนี้

บุคคลในสังคมนั้นมีอิสระที่จะกระทำผิดได้เมื่อเกิดความผูกพันต่อระเบียบแบบแผนของสังคมขาดสะบั้นลง การกระทำผิดนั้นมักจะกระทำในสิ่งที่ตื่นเต้นหรือกระทำในสิ่งที่สะดวกสบายเพื่อให้บรรลุเป้าหมายอันพึงประสงค์ มีคนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรม

เช่นนี้ หากไม่หาทางยับยั้ง โดยการให้ข้อมูลผูกมัดกับผู้อื่น เมื่อความผูกพันขาดสะบั้น ก็ไม่จำเป็นเลยว่าจะต้องมีสิ่งอื่นใดมาจูงใจให้กระทำผิด เขาก็กระทำผิดจนได้

ทฤษฎีนี้ยึดประเด็นความคิดอยู่ตรงแนวคิดของข้อผูกมัด ซึ่งข้อผูกมัดเป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องมีต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม โดยเฉพาะต่อมาตรฐานความประพฤติที่ซึ่งบอกให้รู้ความประพฤติเช่นไรเป็นความประพฤติที่เหมาะสม ผู้ตั้งทฤษฎีได้กำหนดมิติไว้มากมายซึ่งเป็นข้อผูกมัด กล่าวคือ

1. ความผูกพัน (Attachment) ซึ่งหมายถึงความแข็งแกร่งต่อการมีข้อผูกพันต่อผู้อื่น เช่น บิดา มารดา หรือเพื่อน ตัวอย่างเช่น ผู้กระทำผิดบางคนมีความผูกพันกับบิดามารดามากกว่ากับคนอื่น เพราะบิดามารดาได้แสดงความรู้สึกผูกพันต่อบุตรของตนเองมากกว่าคนอื่น ดังนั้นเป็นต้น

2. การผูกมัด (Commitment) หมายถึงการอุทิศตนอยู่ในแนวของการปฏิบัติที่ชอบเยาวชนที่มีแผนจะเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัย หรือมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าอย่างใดอย่างหนึ่ง จะอุทิศตนต่อกฎหรือระเบียบมากกว่าคนที่แตกต่างไปจากตนในเรื่องทำงานองนี้

3. การเกี่ยวข้อง (Involvement) บุคคลมีความแตกต่างกัน ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมซึ่งคอยจำกัดเวลา มิให้ไปยุ่งเกี่ยวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน

4. ความเชื่อ (Belief) บุคคลมีทัศนคติที่แตกต่างกันในการยึดถือระเบียบแบบแผนในเรื่องความเชื่อหรือทัศนคตินี้ Hirschi ได้กล่าวไว้ว่า มีความแตกต่างกันในเรื่องความมากน้อยของความเชื่อที่จะปฏิบัติตามกฎของสังคม ถ้าคนมีความเชื่อต่อการปฏิบัติน้อยคนก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำผิด มากขึ้น

ทฤษฎีของ Hirschi นี้ มีผู้กล่าวว่าไม่ได้ให้ความสนใจต่อความกดดันที่เกิดขึ้นภายในชนชั้น ประสพการณ์ในโรงเรียนและลักษณะอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งมีผลกระทบต่อข้อผูกมัดที่บุคคลจะพึงมีต่อระเบียบทางศีลธรรม อีกนัยหนึ่งก็คือว่ามันน่าจะสมเหตุสมผลถ้าหากจะกล่าวว่าเยาวชนที่เสียเปรียบในทางเศรษฐกิจ หรือผู้ที่ประสบสิ่งเลวร้ายในสังคมย่อมจะบกร้องต่อข้อผูกมัด แม้ว่าตัวเองจะมาจากครอบครัวที่มีความสามัคคีกันดี อนึ่งประสพการณ์ในทางลบจากโรงเรียนก็อาจจะมีอิทธิพลต่อความแข็งแกร่งของข้อผูกมัดต่อระเบียบทางสังคม ลักษณะเหล่านี้น่าจะมีอิทธิพลเพียงพอที่จะครอบงำหรือมีชัยชนะต่อบัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวได้ (อัณณพ ชูบำรุง, 2527, น. 99-101)

ทฤษฎีนิเวศวิทยา (Ecological Theory)

ความคิดทางมนุษย์นิเวศวิทยาเกี่ยวกับการเกิดอาชญากรรมในระยะเริ่มแรกในสหรัฐอเมริกา ได้เจริญเติบโตขึ้นในมหาวิทยาลัยชิคาโก โดยยึดหลักทฤษฎีจุดรวมของวงกลม (The Concentric Circle Theory) ของ Burgess โดยที่ Burgess เสนอว่าทฤษฎีของเขาสามารถจะ

ประยุกต์ใช้ศึกษากับเมืองอื่น ๆ ได้ เขาได้แบ่งเมืองออกเป็น 5 เขตใหญ่ ๆ ตรงศูนย์กลางเมืองเป็นเขตที่ 1 นับเป็นเขตธุรกิจการค้าใจกลางเมือง ในเขตนี้จะมีโรงงานขนาดย่อมตั้งอยู่ มีการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และมีแหล่งพักผ่อนหย่อนใจชนิดที่ต้องจ่ายเงินทองอยู่บ้าง เช่น โรงภาพยนตร์ไนท์คลับ เป็นต้น เขตที่ 2 จัดเป็นทางผ่านซึ่งเป็นที่ที่มีความเจริญทางธุรกิจและอุตสาหกรรมขยายออกไป เป็นเขตที่ไม่มีลักษณะถาวร มีคนซึ่งมีรายได้น้อยอาศัยอยู่มาก เขตที่ 3 เป็นเขตที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน เป็นเขตที่มีความเสื่อมโทรมน้อยกว่าเขตทางผ่าน ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตที่ 3 นี้มีเงินพอที่จะหาความสุขความสบายจากเมืองใหญ่ได้ตามอัธยาศัย เขตที่ 4 เป็นเขตที่อยู่อาศัยของคนชั้นกลาง เป็นที่ตั้งบ้านเรือนของผู้มีวิชาชีพข้าราชการ ผู้ทำงานตามห้างบริษัท ผู้ที่มีธุรกิจขนาดเล็ก และเขตสุดท้ายเขตที่ 5 เป็นเขตชานเมืองและเมืองบริวาร ผู้คนมักจะออกจากบ้านในตอนกลางวันและกลับมาพักผ่อนในตอนกลางคืน

จากสภาพของเขตต่าง ๆ ทำให้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของสภาพแวดล้อม คนที่มีลักษณะเหมือนกันจะคบค้าสมาคมกัน ใครอยู่เขตไหนก็จะมีความชำนาญเฉพาะตัวตามเขตที่อยู่อาศัย ความแตกต่างที่สำคัญของคนที่อยู่อาศัยในเมืองใหญ่ก็คือความแตกต่างทางชนชั้น

หากจะนำทฤษฎีจตุรรมของวงกลมมาอธิบายการเกิดอาชญากรรม เขตที่มีอาชญากรรมมากก็คือเขตที่ 2 ซึ่งเป็นเขตทางผ่าน เนื่องจากธุรกิจจะพยายามเข้ามาทางเขตนี้ ทำให้เขตที่อยู่อาศัยเสื่อมโทรมลงไป ใครที่คิดว่าจะขยับขยายไปอยู่ที่อื่นได้ก็จะเคลื่อนย้ายออกไป การที่จะพัฒนาให้บ้านเรือนน่าอยู่อาศัยก็ทำได้ยากมากหากไม่ได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล คนที่อาศัยอยู่ในเขตทางผ่านก็คือ คนยากจน ขาดความชำนาญในการประกอบอาชีพ สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเขต 2 นี้ ได้แก่ โกดังเก็บสินค้า โรงรับจำนำ โรงภาพยนตร์เก็บค่าเข้าชมในราคาถูกร้านอาหาร สถานบันเทิงไม่อาจจะควบคุมพฤติกรรมของคนได้ จึงคิดว่าในเขตที่ 2 เต็มไปด้วยอาชญากรรมและความเลวร้ายอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่าอาชญากรรม จะมีอยู่ในเขต 2 ในเขตอื่นก็มีเหมือนกัน และในบางเขตอาชญากรรมบางอย่างอาจมีมากกว่าในเขต 2 เสียอีก เช่น พวกทุจริตต่อหน้าที่หรือคอร์รัปชันจะมีมากในเขต 4 และ 5 ส่วนการพนันและโสเภณีกระจายอยู่ทุกเขต เป็นต้น

ประเภทของเขตที่มีการเกิดอาชญากรรมตามแนวคิดของ Taft and England

Taft and England สองนักอาชญาวิทยาชาวอเมริกัน ได้แบ่งประเภทของเขตที่มีการเกิดอาชญากรรมไว้ 7 ประเภท โดยถือว่าเขตนั้น ๆ มีอิทธิพลต่อการกระทำผิด หมายความว่าบุคคลใดเข้าไปอยู่ในเขตนั้นแล้วจะมีความโน้มเอียงที่จะกระทำผิดได้ 7 เขตที่ว่ามีดังต่อไปนี้

(1) เขตที่มีความยากจน มีครอบครัวธรรมดา ๆ ตั้งอยู่ และไม่ได้รับอิทธิพลจากสิ่งอื่นใด คนส่วนใหญ่เป็นคนยากจน การลักเล็กขโมยน้อยมีอยู่ทั่วไปในเขต

(2) เขตสลัม เป็นเขตยากจนที่มีความสลับซับซ้อนในด้านปัญหาประชากรและปัญหาอื่น ๆ มีตรอกแคบ ๆ มีด ๆ และมีความชื้นแฉะ คนอยู่กันแบบตัวใครตัวมัน มีสิ่งอันไม่พึงปรารถนาอันเกิดจากการอพยพของคนที่เข้ามาอยู่ใหม่ มีครอบครัวที่มีปัญหาแตกแยกประสบความทุกข์เข็ญกระจาย อยู่ทั่วไป มีคนที่ขาดที่พึ่งและคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในงานอาชีพและขาดความชำนาญ มีพวกอาชญากร คนอนาถา คนติดยาเสพติดและติดสุราเรื้อรัง มีคนเคลื่อนย้ายเข้าออกอย่างสม่ำเสมอและ ไม่ค่อยรู้จักหน้ากัน อยู่กันอย่างแออัดยัดเยียด ขาดการควบคุมเรื่องของความประพฤติ ขาดสิ่งส่งเสริมในทางสร้างสรรค์ สลัมเป็นเขตที่มีคนมากมายพวกหลายเหล่า แต่ต้องประสบความล้มเหลวในชีวิต คนอาจจะสนิทสนมคุ้นเคยกันได้เมื่อโอกาสอำนวยเพื่อหวังการพึ่งพิง คนขาดสิ่งจำเป็นชีวิต ขาดความหวังในศักดิ์ศรี ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวมานี้จึงทำให้สลัมเป็นสิ่งที่เกิดของอาชญากรรม

(3) เขตที่ขาดจากสังคมที่ยึดถือขนบประเพณีอันดีงาม มีสิ่งขวางกั้นทั้งทางกายภาพและทางสังคม สภาพทางกายภาพที่ขวางกั้น เช่น ถนนหนทาง แม่น้ำลำคลอง หรือบริเวณอุตสาหกรรมอันกว้างใหญ่ สภาพสังคมที่ขวางกั้น เช่น เขตที่แบ่งแดนระหว่างผู้เป็นปฏิปักษ์ของชนสองกลุ่ม เช่น กลุ่มของคนผิวขาวกับคนผิวสีในประเทศสหรัฐอเมริกา นับเป็นเขตขัดแย้งในทางวัฒนธรรมเป็นสนามต่อสู้ของคนสองพวก และจากการที่เป็นเขตซึ่งเกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมนี้เองกลายเป็นแหล่งของการเกิดอาชญากรรมได้

(4) เขตที่มีบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น ไม่ใช่เขตสลัมคล้าย ๆ กับเป็นเขตบ้านเช่า ขาดการเคารพนับถือ ประเพณีอันดีงาม อยู่กันแบบไม่มีความสัมพันธ์กันเป็นส่วนตัว คนไม่รู้จักกัน ไม่มีการควบคุมทางสังคม คนไม่สนใจต่อการเมืองโดยเฉพาะปัญหาการปกครองท้องถิ่น เป็นสภาพสังคมที่ขาดระเบียบวินัย ขาดความต้องการในเรื่องการรักษาความปลอดภัย ไม่มีใครเอาใจใส่ใคร ขาดความปรารถนาในเรื่องมิตรไมตรี คนที่อาศัยอยู่ในห้องหับต่าง ๆ อยู่อย่างโดดเดี่ยว มีความฉุนลม ๆ แล้ง ๆ มักแสดงพฤติกรรมในทางผิดปกติหรือประกอบอาชญากรรม

(5) เขตที่มีชุมชนกลุ่มน้อยอาศัยอยู่เพียงกลุ่มเดียว โดยปกติกลุ่มนี้มักไม่ค่อยมีอาชญากรรมหรือการกระทำผิดของเยาวชน อย่างไรก็ตามอาจจะมีการขัดแย้งในทางค่านิยมเกิดขึ้นได้ คือค่านิยมของคนในเขตนั้นเกิดขัดแย้งกับค่านิยมแห่งชาติ ลูกอาจขัดแย้งกับพ่อเพราะลูกได้รับวัฒนธรรมใหม่ เป็นต้น

(6) เขตแห่งความชั่วร้าย ตามปกติเขตแห่งความชั่วร้ายมักเป็นเขตสลัม แต่ไม่ได้หมายความว่าเขตสลัมจะเป็นเขตแห่งความชั่วร้ายเสมอไป เขตแห่งความชั่วร้ายนี้ได้รับการปกป้องคุ้มกันจากเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อการประกอบธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น โสเภณี การพนัน นอกจากนี้จะเป็นเขตที่มีการทำมาหากินโดยผิดกฎหมายแล้ว ยังเป็นเขตที่ตั้งคู่ออาชญากรร้ายกาจที่คอยเข้าไป

แสวงหาผลประโยชน์อยู่ด้วย บางทีอาจจะเกิดการต่อสู้กันระหว่างเจ้าพ่อในเขตนั้น ๆ จึงเกิดแก๊ง
ฆาตกรขึ้น เขตเช่นนั้นเป็นเขตที่มีการทุจริตคอร์รัปชันในทางการเมืองมีผู้อุปการะในเขตการประกอบ
กรรมชั่ว เด็กและเยาวชนที่อยู่ในเขตนั้นอาจจะน้อยแต่ต้องการคบหาสมาคมกับคนไม่ดี

(7) เขตชนบทซึ่งมีอิทธิพลต่อการเกิดอาชญากรรม ชุมชนในชนบทบางแห่งเป็นที่
หลบซ่อนของพวกแก๊งที่ไปจากในเมือง เป็นที่เสื่อมคลายในทางธุรกิจการค้าแต่กลับมีการกระทำ
ผิดศีลธรรมเกิดขึ้น ขาดผู้นำในการพัฒนาชุมชน เป็นที่ ๆ คนอยู่ในฐานะที่ไม่มีทางเลือก มีการ
กระทำผิดศีลธรรมขึ้นทั่วไป

ความคิดเกี่ยวกับเขตของการประกอบอาชญากรรม และการกระทำผิดของเด็กและ
เยาวชนหรือเขตที่อาชญากรรมอาศัยอยู่นี้ ศาสตราจารย์ Schmid พบว่าเขตดังกล่าวจะมีปัจจัย
ดังต่อไปนี้ปรากฏอยู่ คือ ครอบครัวไม่มีความเข้มแข็งพอ สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ประชากรย้าย
เข้าออกตลอดเวลาและคนขาดความมีศีลธรรม

ทฤษฎีการคบค้าสมาคมที่แตกต่าง (Differential Association Theory)

ผู้เป็นเจ้าของทฤษฎีนี้คือ Edwin H. Sutherland กล่าวว่า อัตราส่วนของการทำผิด
มากน้อยเพียงใดนั้นเป็นผลมาจากลักษณะของการคบค้าสมาคมระหว่างบุคคลในกลุ่มและการที่
บุคคลเรียนรู้จากกลุ่ม

การที่บุคคลคบหาสมาคมกันในกลุ่มทำให้บุคคลรับเอาค่านิยมและพฤติกรรมของ
บุคคลอื่นมาถือปฏิบัติ ซึ่งอาจจะเป็นพฤติกรรมที่ผิดหรือไม่น้อยย่อมขึ้นอยู่กับอัตราส่วนของการ
ติดต่อสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้ถือว่าพฤติกรรมที่ดีหรือไม่ดีนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับมาจากการเรียนรู้ตั้งแต่เล็ก ๆ
จนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต ทฤษฎีนี้มีสาระสำคัญดังนี้ (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 86-87)

- (1) การกระทำผิดเกิดจากการเรียนรู้
- (2) การเรียนรู้เกิดจากการปฏิบัติสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อันเป็นการสื่อสารสัมพันธ์ 2 ทาง
ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่น
- (3) การติดต่อสัมพันธ์ของบุคคลต่อบุคคลหนึ่งในกลุ่มเพื่อน ญาติ พี่น้อง เพื่อนร่วมงาน
เพื่อนบ้าน ผู้คุ้นเคยกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญกว่าสื่อสารมวลชนอื่น ๆ
- (4) การเรียนรู้การกระทำผิดเกิดจากการแนะนำสั่งสอนทางด้านวิธีการประกอบ
อาชญากรรม ทักษะคติ เหตุผลและแรงจูงใจ บุคคลบางกลุ่มมีทัศนคติฝ่าฝืนกฎหมายมากกว่า การ
เคารพกฎหมายแต่บางกลุ่มก็เคารพกฎหมายมากกว่า
- (5) บุคคลกับกลายเป็นผู้กระทำผิดเพราะยอมรับการกระทำผิดมากกว่าการปฏิเสธ
การกระทำผิด

(6) ผลต่างของการสมาคมจะมีความแตกต่างกันทางด้านความสำคัญ ระยะเวลาและความหนักเบา เช่น อิทธิพลในวัยเยาว์จะมีความสำคัญในการเรียนรู้มากกว่าระยะเวลาและซ้ำซากมีอิทธิพลต่อบุคคลมากกว่าระยะเวลาสั้นและการกระทำเป็นครั้งคราว

(7) การกระทำผิดเป็นการแสดงออกถึงความต้องและค่านิยมทั่วไป แต่ความต้องการและค่านิยมทั่วไปไปอาจกล่าวได้ว่าเป็นสาเหตุแห่งอาชญากรรม เช่น ความต้องการและค่านิยมจะเป็นแรงกระตุ้นให้คนทำงานหรือทำงานหนัก ในทำนองเดียวกันก็อาจกระตุ้นให้คนกระทำผิด

ทฤษฎีของ Sutherland อาจสรุปสั้น ๆ ได้ดังนี้ (อันณพ ชูบำรุง, 2527, น. 99) คนกระทำผิดเพราะเรียนรู้พฤติกรรมอาชญากรรมจากผู้ที่สนิทสนมคุ้นเคยเป็นเวลานาน จนผู้เรียนรู้มองเห็นสิ่งผิดกฎหมายเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ทำให้เรียนรู้ในเรื่องเทคนิค แรงจูงใจ ตัณหา วิถีหาเหตุผลเข้าข้างตัวเองและทัศนคติต่าง ๆ ในการกระทำผิด

อย่างไรก็ดี มีผู้โต้แย้งทฤษฎีนี้ว่าไม่สามารถอธิบายได้แจ่มแจ้งถึงสาเหตุของการกระทำผิดในแบบต่าง ๆ เช่น บุคคลที่มีความคุ้นเคยและเป็นพรรคพวกเดียวกันกับบุคคลที่ประกอบอาชญากรรม แต่เขาผู้นั้นกลับไม่ได้กระทำผิด ซึ่ง Sutherland ก็แก้ว่าเป็นเพราะลักษณะประจำตัวของบุคคล ของบุคคล ความกดดัน และการเลือกคบหาบุคคลตามความพอใจ ความประพฤติกิจแตกต่างกันออกไป (สุชา จันท์เอม, 2533, น. 11)

ทฤษฎีกลไกแห่งการควบคุม (Contaimnet Theory)

ผู้คิดทฤษฎีนี้คือ Waite C. Reckless ทฤษฎีนี้เน้นว่าบุคคลจะยับยั้งไม่กระทำผิดก็ต่อเมื่อมีกลไกการควบคุมสูง กลไกการควบคุมภายนอกได้แก่ความรักหมั่นคณะ ความผูกพันทางสังคมกับผู้อื่น สำหรับกลไกการควบคุมภายในได้แก่การควบคุมตัวเอง ความคาดหวังที่มีเหตุผล การมีทัศนคติที่ดีกับตัวเอง การมีความรับผิดชอบ ความสามารถทนต่อความคับข้องใจ การหาสิ่งชดเชยเพื่อให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจและอื่น ๆ (Gibbons, 1976, p. 95)

นอกจากนี้ Reckless (1971, pp. 470-480) ยังกล่าวว่ามีแรงอยู่ 3 แรงที่ผลักดันให้คนคอยกระทำผิด ซึ่งได้แก่

(1) แรงกดดันทางสังคม (Social Pressurse) อันได้แก่ความขัดแย้ง การทะเลาะกันภายในครอบครัว การถูกเอาเปรียบ การขาดโอกาสในการศึกษาและการประกอบอาชีพ การมีฐานะที่ไม่ทัดเทียมกัน และระบบของการมีชนชั้น ตลอดจนจนความไม่เป็นธรรมต่าง ๆ ทางสังคม

(2) แรงดึงดูดทางสังคม (Social Pulls) อันได้แก่ การคบเพื่อนเลว การเข้าร่วมกลุ่มกับผู้กระทำผิด การถูกชักจูง ยั่วยวน หรือชักชวนให้กระทำผิดและการโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ

(3) แรงปรารถนาภายใน (Inner Pushes) ได้แก่ ความไม่พอใจ ความผิดหวัง ความเครียด ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความก้าวร้าว ความอยากรวย อยากรมีเกียรติ

ความขิงดีขิงเด่น ความต้องการอย่างแรงกล้าและทันทีทันใด ความรู้สึกด้อยต่ำ ความวิตกกังวล และอื่น ๆ

หากสามแรงดันกล่าวอยู่เหนือกลไกของการควบคุม ก็จะทำให้คนกระทำผิดได้ กลายเป็นอาชญากรได้ในที่สุด

กล่าวโดยสรุป ทฤษฎีกลไกในการควบคุมมีข้อสมมติฐานที่ว่าระบบการควบคุมภายใน อันได้แก่จิตใจที่เข้มแข็งและระบบการควบคุมภายนอกอันได้แก่สภาพแวดล้อมสังคมที่เข้มแข็ง ย่อมป้องกันการเกิดอาชญากรรมได้ การที่อาชญากรรมมีมากนั้นแสดงให้เห็นว่าทั้งระบบการควบคุม ภายในและระบบการควบคุมภายนอกมีลักษณะอ่อนแอ ไม่อาจต้านทานกับพลังกดดัน พลังดึงดูด ทางสังคมและตัณหาอันแรงกล้าของคนได้ หากจะนำทฤษฎีนี้มาใช้แก้ไขปัญหาอาชญากรรมในประเทศก็ควรเน้นที่เราจะต้องพัฒนาทั้งจิตใจคนและสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็งกว่าที่เป็นอยู่ ในหลายเท่าตัว จึงทำให้สังคมนี้ดำรงอยู่อย่างสันติปลอดภัยจากอาชญากรรมนานาประการ (อัณณพ ชูบำรุง, 2527, น. 103)

ทฤษฎีหลายสาเหตุ (The Multiple Factor of Causality Theory)

นักอาชญาวิทยาหลายท่านยอมรับกันว่า การกระทำผิดของบุคคลมิใช่เกิดขึ้นจากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ ทั้งทางด้านชีววิทยาและทางด้านสังคม โดยเฉพาะทางด้านสังคมดูเหมือนจะมีอิทธิพลมากกว่า นักอาชญาวิทยาตั้งข้อสังเกตว่า เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดมักจะเป็นเด็กและเยาวชนที่พบเห็นแก่การกระทำที่ไม่ถูกต้อง ที่เคยเสียมสอนให้เขากระทำผิดเรื่อยไป ชีวิตที่อดยากยากแค้นหรือผิดหวัง ขาดความอบอุ่นและอื่น ๆ จะช่วยหล่อหลอมชีวิตของเขาให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเพื่อนร่วมโลกและปลุกฝังค่านิยมที่ผิด ๆ ให้แก่เขา นอกจากนี้ความกดดันต่าง ๆ ความทุกข์ทรมานที่เขาได้รับเป็นประจำทำให้เขาเกิดความบกพร่องทางจิตใจและกระทำผิดลงไปได้ง่ายขึ้น (Smith and Berlin, 1974, pp. 6-8)

ในทฤษฎีหลายสาเหตุมีนักทฤษฎีที่สำคัญหลายคน เช่น Mannheim, Gibbons, Suzuki ซึ่งทฤษฎีของแต่ละคนสามารถสรุปได้ดังนี้ (อัณณพ ชูบำรุง, 2527, น. 117)

(1) ทฤษฎีของ Mannheim เน้นความสำคัญของจิตใจ ปัจจัยทางจิตใจถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะก่อให้เกิดอาชญากรรมหากขาดแรงจูงใจของจิตใจแล้วอาชญากรรมก็จะไม่เกิด ดังนั้นอาชญากรรมจะเกิดก็ต่อเมื่อมีแรงจูงใจหรือแรงกดดันอยู่ระดับหนึ่ง การที่มีแรงจูงใจแสดงว่าต้องมีปัจจัยอย่างอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้น ตามทฤษฎีนี้จึงต้องมีปัจจัยอย่างน้อย 2 ประการอาชญากรรมจึงจะเกิด

(2) ทฤษฎีของ Gibbons เน้นปัจจัยทั้ง 3 ประการ คือ ปัจจัยที่เป็นพื้นฐาน ปัจจัยแทรกซ้อน และปัจจัยหนุน ปัจจัยทั้ง 3 ประการ จะต้องรวมตัวกันอาชญากรรมจึงจะเกิด ปัจจัยพื้นฐาน

เช่น ความยากจน ปัจจัยแทรกซ้อน เช่น คบคนชั่ว ปัจจัยหนุน เช่น โอกาส อาชญากรรมเกิดขึ้นได้
อย่างไรก็ตามทฤษฎีของ Gibbons อาจกล่าวได้ว่า คนจนคบคนชั่วและโอกาสอำนวยเขาจึงประกอบ
อาชญากรรม

(3) ทฤษฎีของ เวสต์ตัน และ เวลส์ ได้กล่าวสรุปไว้ว่าปัจจัยเดียวก็อาจจะทำให้เกิด
อาชญากรรมได้ นักอาชญาวิทยา 2 ท่านนี้ ละไว้ในฐานที่เข้าใจเกี่ยวกับปัจจัยทางจิตใจ ซึ่งเราไม่
อาจมองข้ามปัจจัยทางจิตใจไปได้ ดังนั้น ความคิดของเวสต์ตัน และ เวลส์ จึงสอดคล้องกับความคิด
ของ Mannheim

(4) ทฤษฎีของ Suzuki เน้นความสำคัญของปัจจัยทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดปัจจัย
ทางจิตใจ ดังนั้นการพัฒนาสังคมให้เจริญทั้งทางวัตถุและทางจิตใจเป็นสิ่งจำเป็น

ทฤษฎีประทับตรา (Labeling Theory)

แนวทัศนคติในการประทับ (Labeling Perspective) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การกระทำ
ผิดเกิดขึ้นเพราะสังคมประทับตรา การประทับตรานั้นเกิดขึ้นเมื่อมีการกระทำผิดครั้งแรกและผู้กระทำ
ผิดได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานอื่น ๆ ในสังคม สถาบันเหล่านี้เป็น
ผู้กำหนดว่าเขาผิดหรือเป็นอาชญากร เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้กระทำผิดก็ยอมรับการประทับตราและ
เริ่มกำหนดทิศทางแห่งความประพฤติของตนเองในอนาคตให้สอดคล้องกับการรับรู้ของสังคม
โดยนัยนี้อาชญากรรมหรือ การกระทำผิดจึงเกิดขึ้นเพราะปฏิกริยาระหว่างบุคคลกับสังคม (Silver,
1981, อ้างถึงใน สวัสดิ์ ไพฑูรย์, 2533, น. 12)

ทฤษฎีประทับตรามีความสัมพันธ์กับการกระทำผิดซ้ำ เพราะเมื่อมีผู้กระทำผิดถูกจับ
แล้วหลังจากนั้นผู้กระทำผิดต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นผู้ตัดสินว่ามีความผิด
จริงหรือไม่ หากผิดจริงก็ต้องได้รับโทษทางกฎหมาย นั่นคือการที่ผู้กระทำผิดได้รับการตีตราแล้ว
เมื่อเด็กและเยาวชนที่ถูกศาลพิพากษาให้อยู่ในศูนย์ฝึกและอบรมแล้ว เมื่อออกจากศูนย์ฝึกและอบรม
แล้วมักจะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม สังคมมักจะไม่เชื่อถือและไม่ไว้วางใจจึงทำให้เด็กและเยาวชน
เหล่านั้นหวนกลับไปมีพฤติกรรมเช่นเดิมอีก

โดยสรุปแล้ว การประทับตรามีความสัมพันธ์กับผู้กระทำผิดซ้ำ ก็เนื่องจากการที่
ผู้กระทำผิดเหล่านี้ได้กระทำความผิดขึ้น ซึ่งถือเป็นการละเมิดกฎหมายของสังคมและถูกจับได้
หลังจากนั้นต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานอื่น ๆ ในสังคม ซึ่งเป็นผู้กำหนด
ว่า ผู้กระทำความผิดมีพฤติกรรมเป็นอาชญากรหรือมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไป ดังนั้น จึงสมควร
ได้รับการลงโทษตามที่กฎหมายระบุไว้ นั่นคือ ผู้กระทำผิดถูกประทับตราอย่างชัดเจนว่าเป็นผู้ที่มี
พฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นอาชญากร เมื่อผู้กระทำผิดเหล่านี้รับโทษจนครบถ้วนตามกระบวนการ
พิพากษาของศาลแล้ว จนพ้นโทษออกมาและทั้งผู้ครอบงำเขาก็ปฏิบัติต่อเขาต่างไปจากบุคคล

ธรรมดาทั่วไป เขาจึงเสมือนเป็นวัชพืชนั้นหลังหว่านอยู่ตลอดเวลา และเขาเริ่มกำหนดพฤติกรรมของตัวเอง เขาให้สอดคล้องกับการประทับตราเหล่านั้น ซึ่งนำไปสู่การกระทำผิดที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก จนในที่สุดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนเหล่านั้นกลายเป็นความเคยชินและถือเป็นพฤติกรรมถาวรไป (Lemert in Clinard, อ้างถึงใน สวาตรี ไพฑูรย์, 2533, น. 13)

1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

ในการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดนี้ได้มีหลายสำนักคิด และหลายยุค หลายสมัยที่มีการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป ดังนี้

วิวัฒนาการของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด

วัตถุประสงค์ของการลงโทษทางอาญา มีวิวัฒนาการในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 4 ยุคด้วยกัน คือ

- (1) ยุคก่อนสำนักคลาสสิก (Pre-Classical School)
- (2) ยุคสำนักคลาสสิก (Classical School)
- (3) ยุคสำนักคลาสสิกใหม่ หรือกึ่งดั้งเดิม (Neo-Classical School)
- (4) ยุคสำนักกิตาเลียน (Italian School) หรือสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School)

(1) ยุคก่อนสำนักคลาสสิก (Pre-Classical School)

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดของมนุษย์ในยุคเริ่มแรกทางประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็นการเรียกร้องความยุติธรรมตามธรรมชาติ ในลักษณะตาต่อตา ฟันต่อฟัน การเรียกร้องความยุติธรรมตามธรรมชาติเช่นนี้ ก่อให้เกิดการเรียกร้องที่ยืดเยื้อ และแพร่ขยายลูกกลมจากบุคคลเป็นครอบครัวและเป็นชุมชนได้ ดังนั้นจึงเกิด “ระบบคนกลาง (Impartial third party) ขึ้น เพื่อทำการไกล่เกลี่ยตัดสินให้ ฝ่ายถูกทำร้ายหรือที่ได้รับความเสียหายได้รับการชดใช้ความเสียหาย (Expiation)

ในสมัยกรีกความคิดในเรื่องสังคม การเมือง และปรัชญารุ่งเรืองขึ้น ทางด้านการลงโทษก็เช่นเดียวกัน มีการถกเถียงกันว่าการลงโทษอย่างไรจึงจะยุติธรรมหรือพอเหมาะและควรลงโทษผู้กระทำผิดเพื่อความประสงค์อะไร ดังเช่นความคิดของอริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า การลงโทษต้องยุติธรรมได้สัดส่วนกับการกระทำผิด

ในสมัยโรมัน นักปราชญ์โรมันได้รับแนวความคิดของกรีกด้านปรัชญา ความยุติธรรมและกฎหมายธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักสโตอิก (Stoicism) ในเรื่องการลงโทษ โดยมีแนวความคิดว่าควรจำกัดการลงโทษไม่ให้มากเกินไปกว่าความเสียหายที่ได้รับ

ในสมัยกลาง (Middle Age) แนวความคิดด้านคริสต์ศาสนาเข้าครอบงำแนวความคิดอื่นหมด ในด้านการลงโทษที่เช่นเดียวกันถือว่าการกระทำผิดเป็นบาป ดังนั้น ความประสงค์ในการลงโทษจึงเป็นการขจัดสิ่งชั่วร้าย เป็นการไถ่บาปต่อพระเจ้าทำให้ผู้กระทำผิดเป็นผู้บริสุทธิ์ ทฤษฎีความประสงค์ของการลงโทษที่มีแนวความคิดเช่นนี้ เรียกว่า “ทฤษฎีไถ่บาป” (Sin Theory) อย่างไรก็ตาม ลักษณะการลงโทษในสมัยกลางก็ยังเป็นการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจของผู้ตัดสิน และยังเป็นโทษที่ทารุณโหดร้ายอยู่ในตอนกลางของสมัยกลางครอบงำทางความคิด และความเชื่อโดยศาสนจักรไม่สามารถต้านความคิดใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น จากความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ ยุโรปในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา และปฏิรูปอันเป็นสมัยต่อจากสมัยกลาง จึงเป็นช่วงระยะเวลาของการปฏิบัติความคิด และความเชื่อดั้งเดิม ในด้านการลงโทษก็มีการคัดค้านการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจ และทารุณโหดร้าย

(2) ยุคสำนักคลาสสิก (Classical School)

สำนักคลาสสิกเกิดในตอนปลายศตวรรษที่ 18 ทั้งนี้เพื่อที่จะคัดค้านการลงโทษซึ่งเป็นไปตามอำเภอใจและทารุณโหดร้ายของผู้ตัดสิน การคัดค้านการลงโทษตามอำเภอใจ และทารุณโหดร้ายนี้ เริ่มต้นจากความคิดของซีซาร์ เบคคาเรีย (Cesare Beccaria) ชาวอิตาลีเขียนที่เขียนหนังสือชื่อ On Crime and Punishment ในหนังสือนี้วางหลักเกณฑ์ในการคำนวณโทษและเหตุผลในการลงโทษเอาไว้ โดยสรุปว่า การลงโทษนั้นควรจะกระทำด้วยความมุ่งหมายอันสำคัญที่สุด คือ เพื่อป้องกันอาชญากรรม และเพื่อที่จะป้องกันมิให้การลงโทษผู้กระทำผิด เป็นไปตามอารมณ์ของผู้ลงโทษ

ฉะนั้น การลงโทษจึงจะต้องทำโดยเปิดเผย รวดเร็ว และสมควรแก่ความจำเป็น โดยให้มีความหนักเบา เป็นไปตามส่วนแห่งความร้ายแรงของอาชญากรรมนั้น และโทษที่จะลงนี้ ต้องเป็นโทษที่กำหนดไว้ในกฎหมาย และด้วยความหนักเบาตามที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนโดยกฎหมายด้วย

นอกจากซีซาร์ เบคคาเรีย ก็มีเจอรัลมี เบนธัม (Jeremy Bentham) ชาวอังกฤษ และ เอ็มมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ชาวเยอรมัน โดยสรุปความคิดของสำนักคลาสสิกนี้ ต้องการที่จะจำกัดการลงโทษตามอำเภอใจและโหดร้าย

ความประสงค์ของการลงโทษตามสำนักคลาสสิกนี้ได้แยกออกเป็น 2 ทฤษฎี คือ

- ทฤษฎีลงโทษสาสม (Retributive Theory) ซึ่งเห็นว่าการลงโทษควรมีความประสงค์เพื่อลงโทษให้สาสมแก่ความคิด หรือลบล้างความชั่ว ดังนั้น จึงต้องลงโทษผู้กระทำผิดให้เทียบเท่ากับความผิดที่เขากระทำขึ้น

- และทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน (Preventive Theory) ซึ่งเห็นว่า การลงโทษควรมี ความประสงค์เพื่อเป็นการป้องกันสังคม โดยป้องกันไม่ให้บุคคลทั่วไปกระทำความผิดเหมือนผู้ถูกลงโทษ หรือป้องกันเฉพาะไม่ให้ผู้กระทำความผิดคิดจะกระทำความผิดซ้ำเพราะกลัวโทษ

สำนักคลาสสิกยึดถือความคิดทางปรัชญาของลัทธิเจตจำนงอิสระ (Free Will) โดยเห็นว่า บุคคลมีเจตจำนงอิสระที่จะกระทำความผิดก็ได้ ที่ตนเห็นสมควร และถูกต้องเป็นไปตามความพอใจของตนเอง โดยเหตุนี้มนุษย์จึงมีทางเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง และเมื่อมนุษย์มีทางเลือกมนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการกระทำนั้น ถ้าหากว่าตนเลือกกระทำในสิ่งที่ผิดกฎหมาย ลัทธิเจตจำนงอิสระเป็นพื้นฐานของสำนักคลาสสิก

(3) ยุคสำนักคลาสสิกใหม่หรือกึ่งดั้งเดิม (Neo-Classical School)

สำนักคลาสสิกใหม่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 19 ซึ่งผู้นำทางความคิดคือ กิเซต์ (Guzet) และยูฟโฟร (Jouffro) ชาวฝรั่งเศส ความคิดของสำนักนี้ ส่วนใหญ่เห็นด้วยกับความคิดของสำนักคลาสสิกเดิม เพียงแต่ได้โต้แย้งความคิดของสำนักคลาสสิกเดิม 2 ประการ คือ

1) สำนักคลาสสิกใหม่ เห็นว่า คนทุกคนอาจมีเจตจำนงอิสระไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น ความรับผิดชอบของการกระทำของบุคคลจึงอาจไม่เท่าเทียมกันได้ เช่น ผู้เยาว์และผู้วิกลจริตย่อมมีเจตจำนงอิสระน้อยกว่าบุคคลธรรมดา เนื่องจากการใช้เหตุผล และสติปัญญาของบุคคลเหล่านี้มีจำกัด ดังนั้นการลงโทษจึงต้องน้อยกว่าบุคคลธรรมดา

2) สำนักคลาสสิกใหม่ เห็นว่า ความประสงค์ของการลงโทษควรประกอบกัน ทั้งความคิดของทฤษฎีการลงโทษเพื่อให้สาสม ซึ่งเห็นว่า การลงโทษควรกระทำไปเพื่อความยุติธรรม โดยเท่าเทียมกับความผิด และความคิดของทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน ซึ่งเห็นว่า การลงโทษควรกระทำไปเพื่อเป็นเครื่องมือป้องกันสังคม ดังนั้น แนวความคิดของสำนักคลาสสิก จึงเห็นว่า การลงโทษจะต้องได้สัดส่วนกับความผิด และไม่รุนแรงเกินไปและยอมให้ลดโทษกันได้

ผลจากความคิดของสำนักคลาสสิกใหม่นี้ จะเห็นได้ว่าประเทศต่าง ๆ มีการบัญญัติกฎหมายให้มีโทษขั้นสูงและต่ำในความผิดแต่ละความผิด เพื่อให้ผู้พิพากษาได้ใช้ดุลยพินิจลงโทษได้อย่างเหมาะสม

(4) ยุคสำนักอิตาเลียน (Italian School) หรือสำนักปฏิฐานนิยม (Positive School)

ผู้ที่เป็นบุคคลสำคัญในสำนักอิตาเลียนนี้มี ลอมโบโซ (Lombroso) กาโรฟาโล (Garofalo) และเฟอริ (Ferri) ทั้งสามคนนี้เป็นชาวอิตาเลียน แนวคิดของสำนักนี้หักเหจากแนวความคิดของสำนักคลาสสิก และสำนักคลาสสิกใหม่ ในเรื่องความประสงค์ของการลงโทษนั้น สำนักอิตาเลียนเห็นว่าไม่สมควรลงโทษเพื่อให้สาสม เนื่องจากว่าการลงโทษแบบนี้ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

และไม่เห็นด้วยกับการลงโทษสูงตามทฤษฎีลงโทษเพื่อป้องกัน โดยเห็นว่าการลงโทษสูงตามทฤษฎีการลงโทษเพื่อป้องกันมิให้มีผลในการป้องกัน เนื่องจากว่าบางคนถึงแม้จะถูกลงโทษแล้ว ก็ยังทำความผิดซ้ำ และในประเทศที่ได้เพิ่มโทษให้สูงขึ้น ก็ไม่ปรากฏว่าอาชญากรรมได้ลดลงแต่อย่างใด

ดังนั้น ความประสงค์ของการลงโทษตามสำนักอิตาเลียน จึงเห็นควรลงโทษเพื่อตัดแปลงไม่ให้ผู้กระทำผิดกระทำผิดซ้ำจะดีกว่า ทฤษฎีของสำนักอิตาเลียนนี้ จึงอาจเรียกว่า “ทฤษฎีลงโทษเพื่อแก้ไข” (Reformative Theory)

ผลการศึกษาของสำนักอิตาเลียนนี้ ทำให้มีการพิจารณาถึงตัวผู้กระทำผิดกันมากขึ้น โดยให้มีการลงโทษเหมาะกับตัวอาชญากรไม่ใช่เหมาะกับความผิด (Punishment to fit the Criminal not the Crime) นอกจากนี้ ยังมีการคิดค้นวิธีการลงโทษซึ่งทำให้สามารถแก้ไขตัวผู้กระทำผิด ดังเช่นแนวความคิดในเรื่องการลงโทษที่ไม่มีการกำหนดระยะเวลา (Indeterminate Sentence) หรือการคุมประพฤติ (Probation) มาใช้ นอกจากนี้ ยังมีการปรับปรุงแก้ไขระบบเรือนจำ และระบบการลงโทษให้เหมาะสมกับนักโทษมากขึ้น

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า ประวัติความคิดเกี่ยวกับความประสงค์ของการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ได้มีวิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ตามประวัติศาสตร์วิวัฒนาการเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด แต่ละทฤษฎีย่อมมีอิทธิพลเหนือกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของแต่ละประเทศแล้วแต่ว่าเห็นด้วยกับความคิดใด

1.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

สำนักปฏิฐานนิยม

ในช่วงต้น ค.ศ. 1800 ได้เกิดการเปลี่ยนแนวคิดทางอาญาวิทยา ซึ่งแต่เดิมสำนักแบบดั้งเดิมเชื่อว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่สามารถใช้ในการข่มขู่ยับยั้งพฤติกรรมกระทำผิดได้ เพราะในกฎหมายได้มีการระบุถึงพฤติกรรมที่ไม่สามารถกระทำได้ และกำหนดบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงมุ่งให้ความสำคัญในการตีความตามกฎหมายเป็นไปอย่างเคร่งครัด แต่สำนักปฏิฐานนิยมมิได้คิดเช่นนั้น แต่ได้นำปัญหาเรื่อง “การรับผิดชอบ” หรือ “การรับผิดชอบ” (Responsible) ต่อพฤติกรรมอาชญากรรมที่เกิดขึ้นมาประกอบกับสภาพแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการพิจารณาโทษด้วย และสำนักปฏิฐานนิยมยังมีความคิดว่าการลงโทษไม่ได้ทำให้อาชญากรรมลดลงแต่อย่างใด แต่สำนักนี้จะกล่าวหรือให้ความสำคัญแก่ตัวผู้กระทำผิด คือ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นคนดีกลับคืนสู่สังคมได้เหมือนเดิม เพราะมีความเชื่อว่าคนกระทำ

ความผิดต้องมีสาเหตุจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ กดดันให้คนกระทำความผิด (สุดสงวน สุธีสร, 2547, น. 103)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation)

นักอาชญาวิทยาสำนัก Positive School ซึ่งมี ซีซาร์ ลอมโบโซ (Cesare Lombroso) (ค.ศ. 1835-1909) เป็นผู้นำ เห็นว่าอาชญากรรมเป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งในสังคม เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟาร์อง ฟ้าผ่า พายุพัด เป็นต้น โดยผู้ประกอบอาชญากรรมหาได้มีเจตนาที่จะกระทำความผิดกฎหมายไม่ เพราะฉะนั้น เมื่อผู้ประกอบอาชญากรรมไม่ได้มีเจตนาประกอบอาชญากรรม การลงโทษผู้ประกอบอาชญากรรมตามโทษที่กฎหมายกำหนดไว้จึงน่าจะเป็นการไม่ถูกต้อง นักอาชญาวิทยาสำนักนี้ เน้นการศึกษาในตัวผู้กระทำผิด เพื่อจะค้นหาสาเหตุ โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ว่าเพราะเหตุใด จึงกระทำความผิดกฎหมายและพบว่าสาเหตุสำคัญอยู่ในร่างกายของผู้กระทำผิดนั่นเอง คือเป็นอิทธิพลของพันธุกรรม จนตั้งเป็นทฤษฎีอาชญากรรมโดยกำเนิดขึ้น นักอาชญาวิทยาสำนักที่มีส่วนทำให้ทฤษฎีของสำนักนี้แพร่หลาย คือ เอนริโก เฟอร์รี (Enrico Ferri) (ค.ศ. 1856-1929) และราฟาเอล การ์โอฟโร (Raffaele Garofalo) (ค.ศ. 1852-1934)

นักอาชญาวิทยาสำนักนี้เน้นการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล เพื่อแก้ไขฟื้นฟูให้เป็นคนดี หลักการใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ การลงโทษให้เหมาะสมกับบุคคล วิธีการที่ใช้เน้นการวิเคราะห์หาสาเหตุของการกระทำความผิด เมื่อพบสาเหตุแล้วให้แก้ไขที่สาเหตุนั้น เมื่อแก้ไขได้ผู้กระทำความผิดก็จะไม่กระทำความผิดอีกต่อไป การแก้ไขผู้กระทำความผิดทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขภายในตามแขนงที่ตนศึกษาอบรมมา เช่น จิตวิทยา จิตเวชศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมสงเคราะห์และอาชญาวิทยา เป็นต้น (ชาย เสวิกุล, 2517, น. 71-72)

ทฤษฎีการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดก็มีที่มาจากทฤษฎีของนักอาชญาวิทยาสำนัก Positive School ดังกล่าว โดยมีแนวคิดขั้นพื้นฐานว่า ผู้กระทำความผิดเป็นผู้ป่วยหรือสังคมที่ผู้กระทำความผิดอยู่อาศัยเป็นสังคมที่ป่วย เพราะฉะนั้นการแก้ไขผู้กระทำความผิดให้เป็นคนดี ต้องมีหลายขั้นตอน ดังนี้

- (1) ตรวจสอบหาสาเหตุของปัญหา
- (2) วิเคราะห์หาสาเหตุ
- (3) แก้ไขที่สาเหตุนั้น

วิธีการแก้ไขเน้นที่การแก้ไขเป็นรายบุคคลเป็นรายกลุ่มดังกล่าวมาแล้ว มีองค์ประกอบที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟู 4 ประการ คือ

1. ผู้รับการแก้ไข (Client) เป็นใคร มีปัญหาอะไร เข้าใจปัญหาและร่วมมือในการแก้ไข ปัญหาหรือไม่ ในที่นี้ผู้รับการแก้ไขอาจเป็นผู้ถูกคุมความประพฤติ นักโทษในเรือนจำหรือผู้ถูกพัก การลงโทษ อย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

2. ผู้แก้ไข (Change Agent) เป็นใครมีความรู้และประสบการณ์ในวิชาชีพมากน้อย แค่ไหน ในที่นี้ผู้แก้ไขอาจเป็นพนักงานคุมประพฤติ พนักงานราชทัณฑ์ พนักงานพักการลงโทษ จิตแพทย์ หรือนักจิตวิทยา แล้วแต่ที่ผู้รับการแก้ไขเป็นใคร

3. สถานที่แก้ไข (Correctional Setting) เป็นสถานที่อะไร เช่น บ้านของผู้กระทำผิด หรือเรือนจำ แต่ละแห่งเอื้ออำนวยต่อการใช้วิธีการแก้ไขแบบใด

4. วิธีการแก้ไข (Correctional Methods) จะใช้วิธีการแก้ไขเป็นรายคนหรือเป็นราย กลุ่มและถ้าจะใช้ทฤษฎีใดในหลาย ๆ ทฤษฎี เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ทฤษฎีแก้ไขแบบครอบครัว หรือทฤษฎีแบบกลุ่มที่มีผู้นำ เป็นต้น เพื่อให้เหมาะสมกับผู้รับการแก้ไขและสถานที่แก้ไขปัญหาอีก ประการหนึ่งในการนำวิธีการแก้ไขเป็นรายบุคคล และรายกลุ่มไปใช้ในสถานที่ควบคุม เช่น เรือนจำ การใช้วิธีการดังกล่าวเกือบเป็นไปไม่ได้ เพราะเหตุผลคือ

ก. จำนวนผู้ต้องโทษมีจำนวนมากจนไม่อาจแก้ไขเป็นรายบุคคลได้

ข. เจ้าหน้าที่แก้ไข ไม่ได้มีความรู้ในวิธีการแก้ไข

ค. สถานที่ไม่ได้ออกแบบไว้สำหรับการแก้ไข แต่ออกแบบไว้สำหรับการลงโทษ

แนวความคิดในการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูจึงเป็นแนวคิดที่ให้โอกาสคนกลับตัวให้ โอกาสแก้ไขปรับปรุงตัวโดยการทำให้คนที่ทำผิดไม่ให้เกิดตัวลึกลงไปสู่การกระทำผิดมากขึ้น ทั้งนี้ โดยพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกลงโทษ ในลักษณะที่เป็นการทำลายคุณลักษณะหรือ ศักยภาพในการกลับเข้าสู่สังคมของเขา โดยการใช้มาตรการลงโทษที่ไม่ทำให้เกิดรอยมลทิน และ ได้รับขัดเกลาจากผู้กระทำผิดอื่น ๆ วิธีการดังกล่าวได้แก่ การใช้มาตรการในชุมชนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อมิ ให้ผู้กระทำผิดได้รับผลกระทบทางลบในเรือนจำ นอกจากนี้ยังใช้วิธีเลี้ยงโทษจำคุกในกรณีที่เข้าไป รับโทษในเรือนจำมาระดับหนึ่งแล้ว ก็ให้อยู่ในเรือนจำให้น้อยที่สุด เพื่อได้รับผลกระทบน้อยที่สุด โดยวิธีการพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษ หรือ การทำงานสาธารณะ และศูนย์ควบคุม ในขณะที่ พวกที่ใช้วิธีการจำคุกในเรือนจำก็ให้การอบรมแก้ไขโดยฝึกวิชาชีพ ให้การศึกษาอบรมทางศีลธรรม และศาสนา การจัดสวัสดิการ การให้การบำบัดแก้ไขเป็นกลุ่ม และรายบุคคล ทั้งนี้ เพื่อมุ่งแก้ไข สาเหตุที่ทำให้ผู้กระทำผิดมีความบกพร่องและเป็นเหตุให้กระทำผิด

อย่างไรก็ตาม การแก้ไขผู้กระทำผิดในปัจจุบัน แม้จะเป็นแนวทางที่ยอมรับกันใน วง ราชทัณฑ์โดยทั่วไป แต่ก็ยังเป็นที่ยสงสัยว่าจะได้รับผลตามประสงค์เพียงไร เพราะการแก้ไขฟื้นฟู ผู้กระทำผิดจะมีอุปสรรคหลายประการ คือ

1. ผู้กระทำผิดได้สูญเสียบุคลิกภาพไปแล้ว โดยถูกหล่อหลอมขัดเกลาให้มีบุคลิกลักษณะเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน แต่ใช้เวลาในเรือนจำไม่นาน ในการที่จะแก้ไขฟื้นฟูให้กลับคืนมา และปรับตัวเข้ากับคนทั่วไปในสังคมนั้นทำได้ยาก
2. การลงโทษเพื่อการแก้ไขขัดกับความรูสึกของคนในสังคมว่าผู้กระทำผิดไม่ควรได้รับการปฏิบัติที่ดีกว่าคนทั่วไป ตามหลักของเบนธัม (Bentham) ที่เรียกว่า “หลักการได้รับประโยชน์ที่น้อยกว่า” (Principle of Less Eligibility) ทั้งนี้เพราะคนโดยทั่วไป จะเห็นว่าเป็นการไม่เป็นธรรมที่ผู้กระทำผิดจะได้รับประโยชน์มากกว่าคนอื่น เช่น ผู้กระทำผิดจะได้รับการอบรมแก้ไข ฝึกวิชาชีพ สวัสดิการ อาหารที่อยู่อาศัย ตลอดจนการศึกษา การหางาน ในขณะที่คนโดยทั่วไปในสังคมอีกจำนวนมากไม่ได้รับบริการดังกล่าว
3. การแก้ไขฟื้นฟูเหมาะสำหรับผู้กระทำผิดบางประเภทเท่านั้น เช่น ผู้กระทำผิดครั้งแรก ซึ่งได้กระทำผิดไปเพราะอารมณ์ชั่ววูบ หรือโดยพลั้งพลาด หรือทำไปเพราะความจำเป็น การแก้ไขฟื้นฟูไม่ให้เกิดซ้ำขึ้นอีก ย่อมมีทางสำเร็จได้มาก แต่สำหรับผู้กระทำผิดที่เคยกระทำผิดและเคยถูกลงโทษมาหลายครั้งแล้ว หรือพวกอาชญากรอาชีพ หรือพวกทำผิดติดนิสัย โอกาสที่จะแก้ไขฟื้นฟูกลับตัวยอมจะเป็นไปได้ยาก

2. แนวคิดเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์

นอกจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการกระทำผิด ปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด และการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดแล้ว ผู้ศึกษาได้ขอนำแนวคิดเกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์มานำเสนอไว้ในการทบทวนวรรณกรรมด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นยังมีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกับงานสังคมสงเคราะห์อย่างไรบ้าง ผู้ศึกษาได้นำเสนอในรายละเอียดไว้ดังนี้

งานสังคมสงเคราะห์ในอดีตเป็นงานที่อยู่ในรูปแบบของการกุศล และการให้ความช่วยเหลือ คนยากไร้มาก่อน มีนโยบายและวิธีการจากการนำแนวทางของกฎหมายฉบับหนึ่งของอังกฤษ ในปี ค.ศ. 1601 คนทั้งหลายเกิดความสับสนและไม่เข้าใจในความหมายในปรัชญาและแนวคิดของงานสังคมสงเคราะห์ จนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 งานสังคมสงเคราะห์จึงได้เริ่มมีบทบาทให้สังคม ทั่ว ๆ ไป ได้รับรู้และมองเห็นภาพพจน์ของงานสังคมสงเคราะห์ดีขึ้น โดยเฉพาะวิทยาการเกี่ยวกับจิตวิทยา สุขภาพจิต ได้เป็นที่แพร่หลายและเป็นสิ่งที่ประชาชนในยุคนั้นใช้บริการนี้มาก มีการใช้ เทคนิคต่าง ๆ เข้ามาช่วย สาขาวิชาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทุกสาขาก็ให้ความสนใจมากขึ้นเป็นลำดับ บทบาทของงานสังคมสงเคราะห์ก็ทวีความสำคัญขึ้นเป็นลำดับตามไปด้วย

2.1 ความหมายของการสังคมสงเคราะห์

ความหมายของคำว่า “สังคมสงเคราะห์” มีความหมายหลากหลายพอสมควร ดังจะเห็นได้ จากที่มีผู้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันหลายความหมาย

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (NASW) ให้คำจำกัดความของสังคมสงเคราะห์ โดยให้หมายถึง “กิจกรรมทางวิชาชีพที่จัดขึ้นเพื่อมุ่งให้ความช่วยเหลือมนุษย์ โดยการส่งเสริมฟื้นฟูและพัฒนาความสามารถของบุคคล กลุ่มและชุมชนให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในสังคม (Social Functioning) ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งการสร้างสรรคสภาพแวดล้อมทางสังคม (อ้างถึงใน พัชรภรณ์ เวชวงศวาน, 2531, น. 12)

Herbert Stroup กล่าวว่า สังคมสงเคราะห์ หมายถึง ศิลปะของการนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มและชุมชน โดยการนำวิชาชีพทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) มาประยุกต์ใช้เพื่อให้มนุษย์ได้รู้จักช่วยตนเอง

งานสังคมสงเคราะห์ถือเป็นศาสตร์ (Science) ประเภทหนึ่งเพราะต้องนำความรู้หรือหลัก วิชาการต่าง ๆ มาใช้ เช่น จิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

สรุปการสังคมสงเคราะห์ คือ การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์ เป็นศิลป์ และวิชาชีพ ในอันที่จะดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ไขช่วยเหลือผู้ที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้ให้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเองต่อไป ทั้งนี้โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการและปัญหาทั้งของเอกชน กลุ่ม และชุมชน โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (scientific method) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ช่วยเขา เพื่อให้เขาช่วยเหลือตนเองได้ (help them to help themselves) (วิไลวัจส์ กฤษณะภักดี, 2528, น. 9-10)

นักสังคมสงเคราะห์ คือ ผู้ที่จัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกัน และแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล กลุ่มและชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวทางปฏิบัติ (จิราลักษณ์ จงสถิตมัน, 2535, น. 36)

2.2 ขอบเขตของงานสังคมสงเคราะห์

ขอบเขตของงานสังคมสงเคราะห์ อาจสรุปได้ดังนี้

1) เป็นการทำงานเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของบุคคลทุกคนในสังคม นักสังคมสงเคราะห์ ต้องช่วยให้บุคคลเข้าใจปัญหาและกล้าเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างไม่ท้อแท้ใจ โดยการให้กำลังใจ และช่วยให้เป็นผู้ที่มีความเข้มแข็งในตนเอง (ego strength) เช่น ช่วยให้เขาสามารถนำทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชนมาใช้ ตลอดจนช่วยให้เขาได้รู้จักต่อสู้เพื่อขจัดปัดเป่าปัญหาต่าง ๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต

2) เป็นการทำงานกับทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม ถ้าหากนักสังคมสงเคราะห์สามารถช่วยทำให้ระบบทรัพยากรต่าง ๆ สนองตอบความพอใจและความต้องการแก่สมาชิกสังคมแล้ว ระบบนั้นก็ย่อมจะประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมโดยรวมได้ ซึ่งจะเป็นเครื่องสกัดกั้นปัญหา ต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้น

3) เป็นการทำงานเกี่ยวกับนโยบายสังคม นักสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของสังคมนั้น ๆ เช่น นโยบายการประกันสังคม นโยบายการสร้างงานในชนบท เป็นต้น

2.3 วัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์

สามารถสรุปได้ 4 ประการ ดังนี้

1. การแก้ไข้ปัญหา (Problem solving) และการบรรเทาปัญหา (Relief) นักสังคมสงเคราะห์จะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและมีความรู้ ความสามารถที่จะนำทรัพยากรต่าง ๆ ไม่ว่าจะทรัพยากรทางธรรมชาติและทรัพยากรทางสังคม เช่น วัสดุ อุปกรณ์ ความรู้ ความคิด และปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอยู่ในตัวบุคคล กลุ่ม ชุมชน เข้ามาช่วยแก้ไข้และบรรเทาปัญหาได้ให้บรรเทาเบาบางหรือให้หมดสิ้นไป

2. การป้องกัน (Prevention) นักสังคมสงเคราะห์จะต้องปฏิบัติจัดทำเพื่อป้องกันปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้นไม่ว่า ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม อารมณ์ จิตใจ และสุขภาพร่างกาย โดยการกระทำร่วมกับผู้ขอรับบริการสงเคราะห์ (Clients)

3. การบำบัดรักษาหรือการบริการ (Treatment or Services) รวมทั้ง การฟื้นฟูสมรรถภาพหรือสิ่งบกพร่องต่าง ๆ (Rehabilitation or Restoration) ของผู้มีปัญหาให้ดีขึ้น

4. การส่งเสริมหรือพัฒนา (Promotion or development) จัดว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล กล่าวคือเมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาแล้วก็จะยอมจะไปพัฒนาสิ่งแวดล้อมและพัฒนาคนอื่น ๆ ต่อไปอีก โดยไม่รู้จักจบสิ้น นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้เกิดขึ้นเสมอ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล นักสังคมสงเคราะห์ควรพิจารณาถึงความเหมาะสมต่อเหตุการณ์ด้วย

ความคิดของรองศาสตราจารย์ สกานต์ ตามไท (อ้างถึงใน สุทธิศา มณีเพชร, 2546, น. 7-8) งานสังคมสงเคราะห์นั้นยังถือเป็นวิชาชีพ เนื่องจากต้องอาศัยสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. การให้ความรู้ในด้านปรัชญา หลักการ วิธีการ กระบวนการในการสังคมสงเคราะห์ ความรู้ในศาสตร์อื่น ๆ ดังกล่าวข้างต้น
2. การมีทักษะหรือประสบการณ์ถ่ายทอดกันต่อ ๆ ไป อาทิ ทักษะในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ทักษะในการสัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน ในการสร้างสัมพันธภาพที่ดีในการประชาสัมพันธ์ในการจัดบันทึก ในการเขียนรายงานและอื่น ๆ
3. การมีจรรยาบรรณทางสังคมสงเคราะห์
4. การมีการมอบหมายงาน หน้าที่ที่กำหนด โดยผู้ปฏิบัติต้องมีความรับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของตน
5. การมีทัศนคติต่องาน ทำงานอย่างตรงไปตรงมา ไม่ใช่เลื่อนลอย อยากทำอะไรก็ตามอำเภอใจ

กล่าวโดยสรุป การสังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการที่ใช้เครื่องมือในการจัดบริการสังคมประเภทต่าง ๆ ให้แก่บุคคล และชุมชน ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อน ความกดดัน และอื่น ๆ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จนไม่สามารถช่วยตนเองได้ในระยะแรก จำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือจากนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีความรู้ ทัศนคติ และประสบการณ์ หรือทัศนคติในงานสังคมสงเคราะห์เป็นอย่างดี ซึ่งใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยเขาให้สามารถช่วยตนเองได้ ในการช่วยเหลือผู้รับบริการ นักสังคมสงเคราะห์ต้องพยายามใช้ความสามารถหรือศักยภาพของเขาเองมาช่วยในการแก้ปัญหาที่เขาประสบอยู่ให้หมดสิ้นไป โดยมุ่งช่วยให้เขาสามารถ

1. ปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
2. สามารถปรับตนเองให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัวและชุมชน ตลอดจนสังคมได้ด้วยดี
3. มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข ความมั่นคงปลอดภัย และเสถียรภาพที่ดี

2.4 ปรัชญาในงานสังคมสงเคราะห์

งานสังคมสงเคราะห์นั้นมียุทธศาสตร์อยู่ที่ “การช่วยเหลือเขาเพื่อให้เขาช่วยเหลือตนเองได้” (Help them to help themselves) ซึ่งหมายถึงความพยายามที่จะให้บุคคลได้สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้สามารถตัดสินใจต่าง ๆ ได้โดยใช้วิจารณญาณของตนเอง โดยมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นเพียงผู้คอยชี้แนะแนวทางให้ โดยยึดหลักการทำงานร่วมกัน (Work With) มากกว่าทำให้ (Work for) เพราะการทำให้มันไม่อาจบรรลุวัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์ได้ (อ้างถึงใน ศศิพัฒน์ ยอดเพชร และ สุรางค์รัตน์ วตินารมณ, 2524, น. 8) นอกจากนี้ การให้ความช่วยเหลือผู้มีปัญหา นั้น เราไม่ได้มุ่งช่วยเหลือเฉพาะ ผู้ยากจนเท่านั้น แต่เราจะช่วยบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ การศึกษา (อ้างถึงใน สุทธิศา มณีเพชร, 2546, น. 8)

2.5 จรรยาบรรณนักสังคมสงเคราะห์

สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ได้กำหนดจรรยาบรรณของนักสังคมสงเคราะห์ไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องสำนึกว่า การกระทำเพื่อพัฒนาหรือก่อให้เกิดสวัสดิภาพแก่บุคคล กลุ่มชนและชุมชนเป็นความรับผิดชอบของตน
2. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องปฏิบัติงานในหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ มีคุณธรรม และปราศจากอคติทั้งปวง
3. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเคารพในศักดิ์ศรี และไม่เปิดเผยเรื่องราวส่วนตัวของผู้รับบริการ
4. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องประพฤติปฏิบัติตนในกรอบของวัฒนธรรมอันดีงาม เพื่อไม่ให้เกิด ความเสียหายแก่วิชาชีพสังคมสงเคราะห์
5. นักสังคมสงเคราะห์จะต้องยึดมั่นในหลักวิชา เพิ่มพูนความรู้และทักษะ พร้อมทั้งส่งเสริมวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ให้ก้าวหน้าอยู่เสมอ

2.6 หลักการของงานสังคมสงเคราะห์

ในการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์นั้น นักสังคมสงเคราะห์จะต้องยึดหลักการทางสังคมสงเคราะห์ในการทำงาน ดังต่อไปนี้ คือ (ศรีทัตติมา พานิชพันธ์, 2535, น. 62-64)

1. หลักการเป็นตัวของตัวเอง หรือ หลักปัจเจกชน (Individualization)

นักสังคมสงเคราะห์ต้องยึดหลักที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีลักษณะเฉพาะตัว แต่ละคนย่อมแตกต่างกันทั้งในด้านลักษณะ ท่าทาง อุปนิสัยใจคอ ความสามารถ ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ ฯลฯ ความแตกต่างเหล่านี้เกิดมาจากกรรมพันธุ์ สิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละบุคคล นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องตระหนักในหลักนี้ให้มาก และไม่นำเอาบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือตัวนักสังคมสงเคราะห์เองเป็นเครื่องตัดสินในการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ (Client) เช่น คิดว่าทำไมเขาจึงไม่เหมือนเรา เป็นต้น เมื่อนักสังคมสงเคราะห์ยึดหลักนี้แล้วย่อมก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง นักสังคมสงเคราะห์กับผู้มีปัญหา เพราะผู้ปัญหาจะมีความรู้สึกเป็นกันเองกับนักสังคมสงเคราะห์ และมีความมั่นใจในตัวนักสังคมสงเคราะห์ได้ดียิ่งขึ้น

2. หลักในการยอมรับ (Acceptance) หมายถึง การยอมรับในความเป็นมนุษย์ ยอมรับในท่าที ความรู้สึกที่ผู้มีปัญหาแสดงออก ยอมรับว่าแม้คนเราจะยากจนข้นแค้น พิการทุพพลภาพ หมดหวังท้อแท้หมดกำลังใจ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ยังมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี มีความต้องการ ตลอดจนมีความสามารถในตัวเองไม่มากก็น้อย ถ้านักสังคมสงเคราะห์ยอมรับผู้มีปัญหา เขาจะรู้สึกว่าจะอย่างน้อยยังมีบุคคลที่เข้าใจ และหวังดีต่อเขา ผู้รับบริการจะมีความหวังและพลังในการคิด ในการคิดแก้ปัญหาของเขาเอง และสามารถช่วยตนเองได้ในที่สุด

3. หลักในการไม่ประณามหรือตำหนิผู้มีปัญหา (Non-Judgmental)

มนุษย์ทุกคนย่อมมีศักดิ์ศรี และมีคุณค่าไม่ชอบการดูถูกเหยียดหยาม นักสังคมสงเคราะห์ควรมีทัศนคติต่อผู้มีปัญหา ไม่ตำหนิหรือหรือกล่าวประณาม การกระทำอันชั่วร้ายของผู้มีปัญหา ในทางตรงข้ามควรให้ความเห็นใจ และปลอบประโลมผู้มีปัญหา เพราะในช่วงชีวิตหนึ่งของมนุษย์นั้น บางครั้งก็ย่อมเลือกทางผิดพลาด และไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมได้ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องพยายามเข้าใจปัญหาผู้รับ บริการให้ความเห็นอกเห็นใจ ไม่ประณามการกระทำของเขา

4. หลักการให้ผู้มีปัญหามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-Determination)

นักสังคมสงเคราะห์ ควรให้ผู้มีปัญหามีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเองในการแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยนักสังคมสงเคราะห์ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ชี้แนวทาง หรือแนะนำพร้อมทั้งให้กำลังใจผู้รับบริการ ช่วยให้เขาได้ มีการตัดสินใจด้วยตนเอง ยกเว้นกรณีที่มีปัญหาเป็นผู้มีอายุน้อยจนเกินไป ที่จะสามารถตัดสินใจ ด้วยตนเอง หรือเป็นผู้มีปัญญาอ่อน หรือโรคจิตโรคประสาทชนิดรุนแรงมากจนไม่สามารถตัดสินใจด้วยตนเองได้อย่างถูกต้อง ในกรณีเช่นนี้ นักสังคมสงเคราะห์ ควรเป็นผู้ที่ตัดสินใจให้แก่ผู้ปัญหา

ฉะนั้น นักสังคมสงเคราะห์จะต้องช่วยแนะแนวทางและชี้ช่องทางให้ผู้มีปัญหามีอิสระตัดสินใจ ด้วยตนเอง โดยใช้สัมพันธภาพทางวิชาชีพ (Professional Relationship) เพื่อชักจูงให้

เขาเห็นคล้ายตาม และตัดสินใจด้วยความถูกต้องเหมาะสม อันจะก่อให้เกิดความภูมิใจว่า เขามีความสามารถในการช่วยเหลือตัวเองในการแก้ปัญหา และมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจ เมื่อมีอะไรผิดพลาดเกิดขึ้น เขาจะได้ไม่ตำหนิตัวตนนักสังคมสงเคราะห์

5. หลักในการเก็บรักษาความลับ (Confidentiality) นักสังคมสงเคราะห์ต้องปกปิดเรื่องราวต่าง ๆ ไม่นำไปเปิดเผย โดยปกติแล้วผู้มีปัญหาจะเล่าความลับให้นักสังคมสงเคราะห์ฟัง นักสังคมสงเคราะห์จะต้องช่วยหาทางแก้ไขปัญหาให้แก่เขาได้ และจะต้องรักษาความลับสุดยอดของชีวิต ของเขาไว้ ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องระมัดระวังในเรื่องนี้ให้มาก ไม่ควรนำความลับที่รู้เห็น มาจากผู้มีปัญหาไปเปิดเผย หรือเล่าเป็นตัวอย่างโดยเจตนา หรือนำไปเล่าเพราะเห็นเป็นเรื่องขบขัน ยกเว้นในกรณีที่ได้นำเรื่องราวความลับของผู้มีปัญหามาร่วมคิดในที่ประชุม ในระหว่างที่ผู้เกี่ยวข้อง ในการช่วยเหลือได้ทราบข้อเท็จจริงเพื่อหาทางช่วยเหลือผู้มีปัญหา

6. หลักการรู้จักสังวรในตัวเอง (Self-Awareness) หมายถึง การที่นักสังคมสงเคราะห์ รู้สำนึก ในตนเองว่าเป็นอย่างไร อยู่ในฐานะเช่นไร จะได้คอยระมัดระวังความรู้สึก และท่าทีของตนเอง ไม่แสดงกิริยาที่ไม่เหมาะสมต่อผู้มีปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ต้องรู้จักสังวรในตนเองเสมอว่า ตนเองเป็นผู้ได้รับมอบหมายจากสถานสงเคราะห์ เพื่อให้ดำเนินการช่วยเหลือผู้มีปัญหาให้สามารถช่วยเหลือตัวเองของเขาเองได้ ฉะนั้น ต้องพยายามใช้ความรู้ ทักษะ และเทคนิคต่าง ๆ ประกอบกับอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์การสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่อำนาจหน้าที่ไปในทางอื่นที่มิชอบ

7. หลักการมีส่วนร่วม (Client Participation) การมีความเคารพในความสามารถของผู้มีปัญหาในการตัดสินใจด้วยตนเองนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ว่า การสังคมสงเคราะห์เป็นความพยายาม ร่วมกันระหว่างผู้มีปัญหาและนักสังคมสงเคราะห์ ดังนั้นนักสังคมสงเคราะห์จะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้มีปัญหา ในการแก้ปัญหาของเขาเองไม่ว่าจะเป็นปัญหาใด ๆ ก็ตามเพื่อบรรลุผลสำเร็จด้วยดี ความร่วมมือของผู้ปัญหามีอยู่หลายประการ อาทิ มีส่วนแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและละเอียดชัดเจนไม่ปิดบัง รับรู้และมีส่วนร่วมในการวางแผนการ และการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เพื่อแก้ปัญหาของเขาเองเสมอ มิใช่ปล่อยให้เป็นที่ของนักสังคมสงเคราะห์ แต่ผู้เดียว นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องยึดหลักว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์นั้น จะต้องทำร่วมกัน และทำเพื่อผู้ปัญหามีใช่ทำให้แก่ผู้มีปัญหา (Social work is done with and for client, not to the client)

2.7 กระบวนการในงานสังคมสงเคราะห์ (Process in Social Work)

ขั้นตอนในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาความเดือดร้อน เมื่อประชาชนแต่ละคน กลุ่มแต่ละกลุ่ม และชุมชนแต่ละชุมชน ประสบปัญหา มีความต้องการบริการสวัสดิการ นักสังคมสงเคราะห์ จะต้องศึกษาหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้มีปัญหา เกี่ยวกับกลุ่มและชุมชนนั้น ๆ แล้วทำการวิเคราะห์ปัญหาเหล่านั้น เพื่อหาทางแก้ไขและป้องกัน เพื่อหาทางฟื้นฟูและพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชนนั้น ๆ

2. การตรวจสอบทรัพยากรที่มีอยู่ เมื่อนักสังคมสงเคราะห์ทราบว่าจะอะไรเป็นปัญหา และอะไรเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหา ตลอดจนทราบถึงแนวทางในการแก้ไข บำบัดหรือหาทางป้องกัน แล้ว นักสังคมสงเคราะห์ก็จะพิจารณาต่อไปว่า ในสังคมนั้นมีบริการใดบ้าง องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใดที่จะนำมาใช้แก้ไขหรือป้องกันปัญหานั้น ถ้าไม่มีจะหาทรัพยากรใดจากที่ไหนมาใช้ หรือควรจะมีเริ่มจัดให้มีบริการใดขึ้นอีกบ้าง

3. การวางแผนแก้ไขป้องกันปัญหา ในการวางแผน นักสังคมสงเคราะห์ระดับหัวหน้า จะพิจารณาว่า ควรจะมีโปรแกรมอะไรบ้างที่เป็นไปได้ และทำอย่างไรจึงจะสามารถดึงให้ผู้มีปัญหา เข้ามา มีส่วนร่วมดำเนินการได้ แล้วจัดลำดับความจำเป็นก่อนหลัง กำหนดเป็นแผนงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนกระทำการให้สังคมยอมรับ และร่วมคิดร่วมปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อบรรเทาหรือขจัด หรือหาทางป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาขึ้น ซึ่งในบางครั้งอาจจำเป็นต้องมีการติดต่อประสานงานกับนักวางแผน นักกฎหมาย และนักพัฒนาในทุกระดับอีกด้วย ในการวางแผนนี้จะต้องมีการประเมินแผนเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้

4. การดำเนินงานตามแผน เมื่อมีแผนงานที่จะใช้ป้องกันและบำบัดปัญหาของคนแต่ละคน ปัญหาของกลุ่ม ปัญหาของชุมชน หรือปัญหาขององค์กรแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ระดับผู้ให้บริการจะพยายามปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผน และอยู่ภายในกรอบขอบเขตของแผน ถ้าพบข้อบกพร่องหรือมีอุปสรรคอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นก็จะต้องมีการประชุมปรึกษาหารือกันเพื่อเลือกแนวทางการปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม

5. การประเมินผลงาน (Evaluation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายหลังจากที่นักสังคมสงเคราะห์ระดับ ผู้ให้บริการเป็นผู้นำแผนงานไปปฏิบัติ เสร็จแล้วจะต้องมีการประเมินผลเพื่อตรวจสอบดูว่าการดำเนินงานตามแผนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือไม่เพียงใด มีอุปสรรคข้อขัดข้องอย่างไร เป็นเพราะเหตุใดและ จะมีทางแก้ไขป้องกันอุปสรรคนั้นได้อย่างไร มาตรการที่ใช้อยู่มีอะไรบ้างที่ไม่

เหมาะสม ก็จะได้ปรับปรุงแก้ไขเสียให้ทันทั่วๆไป เพื่อให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มีประสิทธิภาพ และมีความถูกต้องยิ่งขึ้น

2.8 วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Method)

วิธีการปฏิบัติงานของสังคมสงเคราะห์ มี 6 วิธีการใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. สังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work)

สังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นวิธีที่เก่าแก่ที่สุด จุดหมายหลักก็เพื่อจะช่วยเหลือบุคคลและครอบครัวที่ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นราย ๆ ไป การสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายก็คือ วิธีหนึ่งของการสังคมสงเคราะห์ในการช่วยเหลือผู้มีปัญหาเป็นรายบุคคล ซึ่ง เขาไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อช่วยให้เขามีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของเขาให้ลุล่วง ไปได้ และให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

2. การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social Group Work)

การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน เป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์อีกวิธีหนึ่งที่ให้บริการบุคคล โดยใช้หลักความสัมพันธ์ของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม แล้วนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลให้ดีขึ้น เป็นการสังคมสงเคราะห์ระดับจุลภาค เช่นเดียวกับการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย การสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนเป็นวิธีการสังคมสงเคราะห์วิธีหนึ่งที่มุ่งเน้นช่วยเหลือบุคคลที่มีความสนใจ มีความต้องการ และมีปัญหาที่คล้ายคลึงกันให้มาเข้ากลุ่มกัน เพื่อให้มีการติดต่อสัมผัสกันภายในกลุ่ม โดยใช้กิจกรรมเป็นสื่อกลาง วัตถุประสงค์ก็คือ การพัฒนาบุคลิกภาพในด้านต่าง ๆ ของบุคคลนั่นเอง

3. การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization)

นักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในชุมชนจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ (Enabler) กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนโดยกระตุ้น (Stimulate) ให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกัน (Co-operative) เพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งความปลอดภัยและความเจริญก้าวหน้าของชุมชน มีความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนนั้น นักสังคมสงเคราะห์จะพยายามที่จะนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความจำเป็นแก่ชุมชนและท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อนำชุมชนไปสู่ความเจริญก้าวหน้า นักจัดระเบียบชุมชนก็คือผู้ช่วยเหลือ (Enabler) เพราะเขาจะต้องรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของคนและชุมชน และจะนำรูปของประชาธิปไตยมาใช้ปฏิบัติ เพื่อให้กลุ่มชุมชนบรรลุจุดมุ่งหมาย ซึ่งจากประสบการณ์เราจะพบว่าประชาชนจะให้ความร่วมมืออย่างมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อ มีการปฏิบัติงานแบบประชาธิปไตย

4. นโยบายและการวางแผนทางสังคม (Social Policy and Social Planning)

นักสังคมสงเคราะห์ควรจะต้องเข้าไปมีบทบาท หรือมีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหาในระดับกว้างขวางยิ่งขึ้นคือ ควรจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับนโยบายและวางแผนของรัฐบาล เพราะนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสังคม มีทักษะต่าง ๆ ก็ควรจะได้นำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ด้วย ในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางแล้วว่า ในการตัดสินใจทุกอย่างไม่ว่าจะในงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social Case Work) สังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (Social Group Work) หรือการจัดระเบียบชุมชน (Community Organization) จะมีข้อยุ่งยากซับซ้อนในเรื่องนโยบายเกี่ยวโยง อยู่ด้วยตลอดเวลา งานสังคมสงเคราะห์จึงต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับนโยบายและการวางแผนทางสังคมด้วย

5. การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ (Social Work Administration)

การบริหารงานสังคมสงเคราะห์ คือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์ โดยความพยายามที่จะประสานงาน (Co-ordination) และร่วมมือ (Co-operation) กับหน่วยงานและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบันเริ่มที่จะเห็น ความ สำคัญ และพยายามที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานบริหารมากขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้ปฏิบัติงานตระหนักดีว่า การที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจและสามารถนำหลักการบริหารงานสังคมสงเคราะห์มาใช้ได้

6. การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Research)

การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ จัดว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการสังคมสงเคราะห์ในการที่จะ ค้นหาปัญหาและความต้องการของบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน เพื่อดูว่าปัญหาและความต้องการคืออะไรจะได้นำมาวางแผนเพื่อเข้าไปแทรกแซงให้ความช่วยเหลือ หรือจัดบริการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์, 2540, น. 23-40)

3. แนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดในเรือนจำ

การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้เรือนจำเป็นมาตรการการลงโทษผู้กระทำผิดโดยการควบคุม ตัวไว้ในเรือนจำ โดยการให้เรือนจำในยุคแรก ๆ เน้นการลงโทษเพื่อการแก้แค้นทดแทน และข่มขู่ขัง แต่ต่อมาในระยะหลังได้หันมาเน้นในการแก้ไขอบรมให้กลับเข้าสู่สังคม รูปแบบและกิจกรรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำได้เปลี่ยนแปลงไป จากการเน้นการควบคุมอย่างเคร่งครัดมาสู่การจัดกิจกรรมในเชิงแก้ไข เช่น การให้การศึกษ การฝึกวิชาชีพ และการจัดสวัสดิการ

ต่าง ๆ ผู้กระทำผิด ที่เข้าสู่เรือนจำจะได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นทางการเฉพาะ ซึ่งเรียกว่าเป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ (กรมราชทัณฑ์, 2540, น. 1)

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หมายถึง การระบอบการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่ต่อเนื่อง นับจากที่ได้รับตัวผู้ต้องขังเข้าไว้ในเรือนจำจนผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ดังนั้น การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จึงครอบคลุมถึงภารกิจในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทั้งในด้านการจัดบริการอบรมแก้ไข และการควบคุม ดูแลผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัยไม่ให้หลบหนี การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1. การรับตัวผู้ต้องขัง

การรับตัวผู้ต้องขัง เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยเริ่มตั้งแต่การรับผู้ต้องขังไว้ในเรือนจำตามหมายศาล คำสั่งผู้มีอำนาจ และรวมไปถึงการจัดการเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้ต้องขังที่นำติดตัวมา การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การแยกขัง และการย้ายผู้ต้องขัง และการอบรมกฎระเบียบและข้อพึงปฏิบัติของผู้ต้องขังในเรือนจำ/ทัณฑสถาน โดยภารกิจดังกล่าวนี้ มุ่งในการที่จะทำให้ผู้ต้องขังที่เข้าใหม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม ตลอดจนรับทราบกฎระเบียบ และสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพภายในเรือนจำ

2. การปฏิบัติในระยะที่ผู้ต้องขังอยู่ในระหว่างการจองจำ

ในขั้นตอนนี้ รวมถึงการดำเนินการในการอบรมแก้ไขและจัดบริการต่าง ๆ ให้ผู้ต้องขัง เช่น การจัดบริการด้านอาหาร การรักษาพยาบาล การจัดการศึกษาอบรมและฝึกวิชาชีพ และการให้ความสะดวกและประโยชน์บางประการสำหรับผู้ต้องขัง บริการเหล่านี้แม้จะไม่ใช่เป็นภารกิจด้านการควบคุมผู้ต้องขังโดยตรง แต่เป็นภารกิจที่ช่วยเสริมการควบคุมให้มีประสิทธิภาพ เป็นการทำให้ผู้ต้องขังได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ซึ่งส่งผลต่อการควบคุมรักษาการณ์ มาตรการควบคุมผู้ต้องขังภายในเรือนจำและมาตรการควบคุมผู้ต้องขังนอกเรือนจำ

3. การปล่อยตัวผู้ต้องขัง

การควบคุมผู้ต้องขังจะสิ้นสุดลงเมื่อมีการปล่อยตัวผู้ต้องขัง ภารกิจนี้จึงเป็นภารกิจสุดท้าย ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่จะพ้นโทษ จำแนกเป็นประเภทเพื่อประโยชน์ในการดูแลติดตาม และปฏิบัติหลังปล่อย แยกออกเป็น 4 ประเภท คือ (นันทิ จิตสว่าง, 2536, น. 42)

3.1 ผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษโดยมีการควบคุมความประพฤติ ผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษเป็นพวกที่มักจะไม่มีปัญหาในการกลับเข้าสู่สังคม เพราะได้ผ่านการคัดเลือกกลุ่มกรองสืบเสาะและรับรองมาแล้ว มีสังคม มีครอบครัวรองรับ จึงมักจะไม่มีปัญหาในการกลับเข้าสู่สังคม

3.2 ผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษหรือพ้นโทษแบบไม่มีเงื่อนไข และไม่มีปัญหาในการกลับเข้าสู่สังคม ผู้ที่ได้รับลดวันต้องโทษหรือปล่อยแบบไม่มีเงื่อนไข แต่ไม่มีปัญหา กลับเข้าสู่สังคม พวกนี้ มีอยู่เป็นจำนวนมากพอสมควร เป็นพวกที่ทำผิดโดยพลั้งพลาด ประมาท หรือโทษะ พวกนี้อาจมีความรู้ มีอาชีพรองรับ มีญาติ มีครอบครัว จึงมีปัญหาในการปรับตัวน้อย

3.3 ได้รับลดวันต้องโทษหรือพ้นโทษแบบไม่มีเงื่อนไข และมีปัญหาในการกลับสู่สังคม เป็นพวกที่ได้รับการปล่อยตัวโดยไม่ผ่านการคุมความประพฤติ หรือผ่านแค่รายงานตัว พวกนี้ถ้าเป็นพวกขาดความรู้ ทักษะในการประกอบอาชีพ ขาดญาติ ขาดสถานที่อยู่อาศัย ขาดเพื่อนที่ดี พวกนี้ จะเป็นพวกที่มีปัญหาในการกลับเข้าสู่สังคม และเป็นกลุ่มที่ต้องให้การดูแลเป็นพิเศษ

3.4 ผู้พ้นโทษที่เป็นผู้ร้าย เช่น พวกลักขโมย ล้วงกระเป๋า วิ่งราว ปล้น ชิงทรัพย์ มือปืนรับจ้าง ขโมยรถ หรือ 18 มงกุฏ พวกนี้จะมีปัญหาในการกลับเข้าสู่สังคมอย่างมาก และเป็นกลุ่มคนที่มีปัญหามากที่สุดที่สังคมไม่ยอมรับ และพวกนี้ก็จะไม่ยอมรับสังคม ไม่ยอมรับวิถีชีวิตการทำงานเหนื่อยยากโดยสุจริต การปฏิบัติต่อคนบุคคล 2 กลุ่มหลังจึงไม่ใช่เรื่องการสงเคราะห์ แต่จะต้องจัดเข้าสู่ระบบการควบคุมดูแลสอดส่องอย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะพวกผู้ร้ายอาชีพ อาจจะเป็นในรูปแบบของการกักกัน หรือการควบคุมความประพฤติเป็นการปล่อยอย่างมีเงื่อนไข

4. การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในเรือนจำ/ทัณฑสถาน

แนวความคิดเกี่ยวกับการลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เป็นแนวคิดของสำนักอาชญาวิทยาปฏิฐานนิยม (Positive School) ซึ่งเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับเจตจำนงกำหนด (Deterism) กล่าวคือ การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดจากปัจจัยต่าง ๆ มนุษย์ไม่สามารถเลือกกระทำได้อย่างอิสระ ใช้เหตุผลในการเลือก แต่มนุษย์ถูกกดดันหล่อหลอมจากสิ่งแวดล้อมและปัจจัยต่าง ๆ จนมีบุคลิกภาพที่บกพร่องและหันไปสู่การกระทำผิด ได้แก่ ปัจจัยทางจิตวิทยา ปัจจัยทางชีวภาพ และปัจจัยเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ปัจจัยเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ ดังนั้น การลงโทษเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดจึงเน้นการศึกษาผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคลหรือการจำแนกลักษณะเพื่อหาสาเหตุการกระทำผิดและแนวทางแก้ไข (นัทธี จิตสว่าง, 2541, น. 29) หรือดังที่ มอนต์ ซาดลล์เลส (Raymond Salelles) เรียกว่า “การลงโทษผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล” (Individualization of Punishment) ซึ่งหมายถึงการใช้มาตรการการลงโทษให้สอดคล้องกับบุคลิกภาพของผู้กระทำผิด เพื่อมุ่งประโยชน์ในการส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดกลับความประพฤติเป็นพลเมืองดี ภายหลังการพ้นโทษไปแล้วเป็นสำคัญ (ประเสริฐ เมฆมณี, 2523, น. 68)

การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังมีลักษณะที่สำคัญ 2 ลักษณะ คือ (นันทิ จิตสว่าง, 2541, น. 78-85)

1. การเสริมทักษะในด้านอาชีพ การศึกษาและการอบรมทางศีลธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมหลัก ในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังที่ปฏิบัติอยู่ในทุกเรือนจำ

2. การปรับบุคลิกภาพให้สามารถมีภูมิต้านทานต่อสิ่งยั่วยุในการกระทำผิด และการปลูกฝังจิตใจที่ดีงาม ไม่คิดที่จะกระทำผิดอีก ซึ่งจะต้องอาศัยเทคนิคหลายอย่าง เช่น การใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้ความสัมพันธ์กับครอบครัว และการใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

ในงานราชทัณฑ์ มีการนำ “กลุ่ม” มาใช้เป็นเครื่องมือในการบำบัดแก้ไขผู้กระทำผิด ซึ่งเป็น ผลมาจากอิทธิพลของปรัชญาในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดแบบปฏิฐานนิยม เน้นเรื่องการแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้กระทำผิด พยายามเปลี่ยนเรือนจำหรือทัณฑสถานให้เป็นสถานพยาบาล และถือว่าผู้กระทำผิดเป็นผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านจิตใจหรือบุคลิกภาพ จะต้องได้รับการพัฒนาแก้ไข แบ่งประเภทของกลุ่มที่นำมาใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิด ดังนี้

1. การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม (Group Guidance)
2. กลุ่มแนะแนว (Group Guidance)
3. จิตบำบัดแบบกลุ่ม (Group Psychotherapy)
4. กลุ่มบำบัด (Group Therapy)

รูปแบบและลักษณะของวิธีการ “กลุ่ม” แบบต่าง ๆ

การจัดประเภทของวิธีการกลุ่มที่นำมาใช้ในการแก้ไขผู้ต้องขังที่อยู่ในเรือนจำ และทัณฑสถาน ตลอดจนถึงเด็กและเยาวชนที่อยู่ในสถานกักกันและอบรมนั้น เป็นเรื่องที่ยุ่งยากพอสมควร ทั้งนี้เนื่องจากการจัดกลุ่มในลักษณะต่าง ๆ ที่แตกต่างกันออกไปมากมายหลายประเภท และแต่ละประเภทก็จะมีชื่อที่แตกต่างกันจน Mc Corkle (1952) กล่าวว่า “วรรณกรรมเกี่ยวกับวิธีการกลุ่มแบบต่าง ๆ มีความสับสน จนทำให้เราเข้าใจว่ามีมากพอ ๆ กับผู้ให้คำจำกัดความของแต่ละกลุ่ม แต่ละประเภท” อย่างไรก็ตาม Sarri and Vinter (1965) ได้จัดประเภทของวิธีการกลุ่มแบบต่าง ๆ ที่นำมาใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิดโดยแยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วิธีการกลุ่มทางตรง กับวิธีการกลุ่มทางอ้อม สำหรับวิธีการกลุ่มทางตรงนั้น แยกเป็นการให้การศึกษาระบบกลุ่ม (Group education) การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม (Group Counseling) การให้การบำบัดโดยกลุ่มหรือกลุ่มบำบัด ซึ่งยังสามารถแยกออกเป็น Guided Group Interaction, Social Group Work และ Group psychotherapy ส่วนวิธีการกลุ่มทางอ้อมนั้น เป็นการบำบัดโดยสภาพแวดล้อม แต่การจัดประเภทในลักษณะนี้ก็ยังไม่สอดคล้องกับการจัดประเภทของท่านอื่น ๆ อีกหลายท่าน ดังนั้น เพื่อหลีกเลี่ยงความสับสนอันเกิดจากการเรียกขาน วิธีการกลุ่มรูปแบบต่าง ๆ

บทความนี้จึงแยกพิจารณาเฉพาะวิธีการกลุ่มที่มีความสำคัญและได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ไขผู้ต้องขังหรือเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดอย่างแพร่หลายเท่านั้น วิธีการกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม กลุ่มแนะแนว กลุ่มบำบัด และจิตบำบัดแบบกลุ่ม

การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม (Group Counseling)

การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเป็นกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือต่อผู้รับบริการที่จัดขึ้น เป็นกลุ่ม โดยมุ่งแก้ปัญหาของสมาชิกแต่ละคนโดยอาศัยความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่มีบรรยากาศอบอุ่น มีการยอมรับว่ามีความไว้วางใจและความเข้าใจซึ่งกันและกัน อันจะทำให้สมาชิกได้พูดถึงตนเองและปัญหาของตนออกมา โดยมีเพื่อนสมาชิกช่วยให้กำลังใจและสนับสนุนเกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาของเขา ด้วยเหตุนี้สมาชิกจะมีบทบาทเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้คำปรึกษา และยังเมื่อมีการจัดกลุ่มในลักษณะที่ให้สมาชิกที่มีปัญหาคล้ายคลึงกันแล้ว สมาชิกก็จะได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันอีกด้วย

การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มอาจจะจัดให้มีขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายหลาย ๆ ประการพร้อม ๆ กัน เช่น เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการยอมรับความจริงของสังคม เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการมีแนวทางในการประกอบอาชีพ เพื่อช่วยให้ผู้รับบริการได้รับคำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาของครอบครัว หรือเพื่อช่วยให้ผู้รับบริการได้รับคำแนะนำในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายหลังพ้นโทษ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วการให้การปรึกษาแบบกลุ่มจะเน้นในวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งข้อใดเป็นหลัก โดยปกติขนาดของกลุ่มจะมีระหว่าง 8-10 คน และจะพบกันสัปดาห์ละครั้ง การพบกันส่วนใหญ่จะไม่มีรูปแบบอย่างเป็นทางการ หากเป็นการให้บริการโดยผู้ที่มีได้มีวิชาชีพด้านนี้ ช่วงระยะเวลาในการให้คำปรึกษาจะสั้นกว่า 4 เดือน แต่ถ้าหากดำเนินการโดยผู้ที่มีวิชาชีพแล้ว การให้คำปรึกษาอาจใช้ระยะเวลาถึง 1 ปี (Hatcher, 1978)

การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มที่นำมาใช้ในทัณฑสถานนั้น มุ่งที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อต้านวัฒนธรรมย่อยของผู้ต้องขังในเรือนจำ โดยการเปิดโอกาสให้เจ้าพนักงานเรือนจำและผู้ต้องขังได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแสดงออกซึ่งปัญหาของฝ่ายผู้ต้องขังเพื่อลดความขัดแย้งลง นอกจากนี้การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มอาจนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขัง เช่น การให้คำปรึกษาด้านวิชาชีพและการวางแผนการทำงาน หรือการลดปัญหาการละเมิดกฎเกณฑ์ของเรือนจำ หรือใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าพนักงานเรือนจำกับผู้ต้องขัง สำหรับใน กรณีของการพักการลงโทษ อาจใช้การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเป็น

เครื่องมือในการช่วยให้ผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษที่อยู่ในระหว่างการคุมความประพฤติได้นำปัญหาของแต่ละคน มาแลกเปลี่ยนกัน และรับคำแนะนำร่วมกัน

Hatcher (1978) กล่าวว่า การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มจะทำให้ผู้รับบริการเกิดประสบการณ์หลายประการ โดยเฉพาะจะทำให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในทางบวกและมีประสบการณ์ในการเรียนรู้แนวทางการแก้ปัญหาหลาย ๆ แนวทาง ทำให้สมาชิกมีความรับผิดชอบและช่วยพัฒนาทักษะ ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นอีกด้วย

กลุ่มแนะแนว (Group Guidance)

กลุ่มแนะแนวหรือกลุ่มเพื่อการศึกษา (Group Education) เป็นรูปแบบของกระบวนการกลุ่ม อีกรูปแบบหนึ่งที่มีการนำมาใช้ในงานราชทัณฑ์ การจัดกลุ่มแนะแนวในงานราชทัณฑ์นั้นก็เพื่อที่จะให้การศึกษอบรมหรือให้ข้อมูลต่อผู้ต้องขังหรือเด็กและเยาวชนที่ทำผิดให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่ทัศนสถานหรือสถานกักและอบรมต้องการ โดยปกติจะใช้กลุ่มแนะแนว เพื่อการแนะนำ ให้ผู้ต้องขังหรือเด็กและเยาวชนทราบถึงระเบียบข้อบังคับของทัศนสถานหรือสถานกักและอบรม

รวมตลอดถึง การปรับตัวและการใช้ชีวิตภายในทัศนสถานหรือสถานกักและอบรม โดยเฉพาะในช่วงปฐมนิเทศเมื่อแรกจับ หรือใช้ในการอบรมเกี่ยวกับวิชาชีพ การอบรมทางศีลธรรม และการอบรม ทางสังคมอื่น ๆ

วิธีการในการจัดกลุ่มแนะแนวอาจใช้การบรรยาย การอภิปราย การเล่นเกมส์ หรือการสนทนากรกลุ่มย่อย โดยผู้นำกลุ่มจะเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการและกำหนดทิศทางของกลุ่ม การจัดกลุ่มในรูปแบบนี้ไม่สนใจความแตกต่างของผู้รับบริการว่าจะมีพื้นเพแตกต่างกันอย่างไร เพราะจุดประสงค์ของการจัดกลุ่มในลักษณะนี้ก็คือ การให้ข้อมูลเฉพาะเรื่องต่อผู้รับบริการ เช่น การอบรม ให้รู้ระเบียบของเรือนจำ นอกจากนี้การจัดกลุ่มในรูปแบบนี้ยังมีความยืดหยุ่นในเรื่องขนาดของกลุ่ม กล่าวคือ แม้กลุ่มจะมีขนาดใหญ่หรือขนาดเล็กก็จะมีผลกระทบต่อการจัดกลุ่มในลักษณะนี้ไม่มากนัก เพราะการจัดการแนะแนวเป็นกลุ่มไม่จำเป็นต้องเน้นถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มจะมีบทบาทเป็นเพียงผู้รับฟังและรับรู้การมีส่วนร่วมของสมาชิกจะอยู่ในระดับต่ำ ผู้นำกลุ่มจะเป็น ผู้กำหนดกิจกรรมและเนื้อหาของกรแนะแนว ดังนั้น การจัดกลุ่มในลักษณะนี้สมาชิกจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันอยู่ในระดับต่ำ ในขณะที่การสื่อสารส่วนใหญ่จะมาจากฝ่ายผู้แนะแนวฝ่ายเดียว การจัดกลุ่ม ในลักษณะนี้จึงถูกโจมตีว่าไม่มีประสิทธิภาพที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และค่านิยมของผู้รับบริการได้ (Sarri and Vinter, 1965, p. 330)

อย่างไรก็ตามทัศนสถานและสถานกักกันและอบรมก็ นิยมที่จะใช้วิธีการกลุ่มในลักษณะนี้มากกว่าวิธีการกลุ่มในรูปแบบอื่น ๆ เพราะการจัดกลุ่มแนบแนวทำได้ง่ายและสะดวกกว่ากลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ผู้นำกลุ่มหรือผู้จัดกลุ่มไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีวิชาชีพเฉพาะซึ่งมัก จะหาได้ยาก ในขณะที่การเตรียมการและระยะเวลาในการจัดกลุ่มก็สั้น และมีข้อจำกัดในด้านสถานที่น้อย ดังนั้น จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าการจัดกลุ่มสำหรับผู้ต้องขังหรือเด็กและเยาวชนในสถานกักและอบรมของประเทศไทยส่วนใหญ่จะเป็นการจัดกลุ่มซึ่งจัดอยู่ในประเภทกลุ่มแนบแนวแทบทั้งสิ้น

จิตบำบัดแบบกลุ่ม (Group Psychotherapy)

จิตบำบัดแบบกลุ่มจัดเป็นกลวิธีในการรักษาผู้มีความบกพร่องด้านจิตใจให้เรียนรู้ที่จะจัดการกับพฤติกรรมของเขาในลักษณะที่สังคมยอมรับ เมื่อนำวิธีการนี้มาใช้ในเรือนจำก็จะเป็นการพยายามที่จะทำให้ผู้ต้องขังในกลุ่มรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของเขา จิตบำบัดแบบกลุ่มตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าเมื่อใดที่สามารถทำให้บุคคลตระหนักถึงพื้นฐานในส่วนตัวของพฤติกรรมของเขาได้แล้วก็จะเป็นหนทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเขาเหล่านั้น การที่จะทำให้บุคคลได้ตระหนักถึงพื้นฐานในส่วนตัวของพฤติกรรมของเขานั้นอาจทำได้โดยนักจิตบำบัดโดยผ่านกระบวนการในการบำบัดแบบตัวต่อตัวหรือแบบกลุ่ม ในกรณีที่มีการใช้วิธีการแบบกลุ่มจิตบำบัดแบบกลุ่มก็จะเป็นการบำบัดทางจิตวิทยาต่อผู้รับบริการแต่ละคนที่อยู่ในกลุ่ม ดังนั้นจิตบำบัดแบบกลุ่มจึงแตกต่างไปจากกลุ่มบำบัด (Group Therapy) ตรงที่จิตบำบัดแบบกลุ่มเน้นการรักษาหรือบำบัดสมาชิกเป็นรายบุคคลในกลุ่ม โดยใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ แต่กลุ่มบำบัดเป็นการใช้พลวัตของกลุ่มอย่างแท้จริง เพราะมุ่งเปลี่ยนแปลงกลุ่ม โดยเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมตลอดจนพฤติกรรมของกลุ่มทั้งหมด โดยอาศัยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ดังนั้น เมื่อวัตถุประสงค์ต่างกัน บทบาทของนักบำบัดก็ดี กิจกรรมก็ดี ก็จะแตกต่างกันตามไปด้วย แม้ว่าการรักษาแบบกลุ่มทั้งสองแบบจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก จนกระทั่งนักวิชาการบางท่านจัดให้จิตบำบัดแบบกลุ่มเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มบำบัด (Sarri and Vinter, 1965) ในขณะที่บางท่านจัดให้กลุ่มบำบัดเป็นส่วนหนึ่งของจิตบำบัดแบบกลุ่ม (Harper, 1975)

นอกจากนี้จิตบำบัดแบบกลุ่มยังแตกต่างไปจากการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม โดย J.W. Taylor (1967, p. 170) ได้ชี้ให้เห็นว่าจิตบำบัดแบบกลุ่มเป็นเทคนิคที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพ แต่การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มเป็นวิธีการในการช่วยคนให้เผชิญกับปัญหาในการดำรงชีวิตประจำวัน กล่าวคือ ในขณะที่จิตบำบัดแบบกลุ่มจะเน้นในเรื่องการพัฒนา การสร้างความสัมพันธ์ การขจัดความขัดแย้งทางอารมณ์ การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มจะเป็นการให้คำปรึกษาในเรื่องการรับ

บุตร ปัญหา บ้านแตก ปัญหาการคุมความประพฤติของทหารสงเคราะห์หลังปล่อย และปัญหาครอบครัว เป็นต้น

จิตบำบัดแบบกลุ่มจัดเป็นกลุ่มพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ (Human Potential Therapy) ซึ่ง Gibbon (1965) ได้แยกแยะประเภทของกลุ่มต่าง ๆ ที่ใช้อยู่ในงานราชทัณฑ์ที่สำคัญ ๆ ก็คือ การบำบัดโดยความจริง (Reality Therapy) และกลุ่ม T.A กลุ่ม E.S.T และกลุ่ม T.M เป็นต้น

ในส่วนของจิตบำบัดโดยความจริงนั้น ได้ถูกนำมาใช้ในงานราชทัณฑ์มากกว่าวิธีการกลุ่มรูปแบบอื่น ๆ ทั้งนี้ โดยวิธีการกลุ่มแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าทุกคนมีความต้องการพื้นฐานและมักจะมีพฤติกรรมที่ขาดความรับผิดชอบออกมา เมื่อไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการนั้นได้ ดังนั้น ปัญหา ของนักโทษส่วนใหญ่มักจะมาจากการที่เป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบต่อความต้องการนั้นได้ ดังนั้น ปัญหา ของนักโทษส่วนใหญ่มักจะมาจากการที่เป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบต่อความต้องการนั้นได้ ดังนั้น ปัญหา ของนักโทษส่วนใหญ่มักจะมาจากการที่เป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบต่อความต้องการนั้นได้ ดังนั้น ปัญหา ของนักโทษส่วนใหญ่มักจะมาจากการที่เป็นผู้ไม่มีความรับผิดชอบต่อความต้องการนั้นได้

กลุ่มบำบัด (Group Therapy)

กลุ่มบำบัดนับว่าเป็นกลวิธีในการแก้ไขที่นำมาประยุกต์ใช้ในทัณฑสถานและสถานกักขังและฝึกอบรมมาเป็นเวลานาน ทั้งนี้ โดยถือกันว่าผู้ต้องขังและเยาวชนที่กระทำผิดเป็นผู้ที่มีความบกพร่องของบุคลิกภาพ โดยการที่จะพยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของกลุ่มบำบัดมุ่งเน้นในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของสมาชิกทั้งกลุ่มมากกว่าจะเป็นการแก้ปัญหาของสมาชิกแต่ละคนเป็นเอกเทศ ทั้งนี้ โดยอาศัยกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคมของกลุ่มเหตุที่มีการนำกลุ่มบำบัดมาใช้กับผู้ต้องขังก็เนื่องจากความเชื่อที่ว่า เมื่ออาชญากรเกิดจากการเรียนรู้และการคบหาสมาคมกับอาชญากรด้วยตนเอง และมีการพัฒนาวัฒนธรรมย่อยของกลุ่มขึ้นมา ดังนั้น การแก้ไขก็อาจทำได้โดยการนำเอาอาชญากรดังกล่าวไปเข้ากลุ่มของคนดีเพื่อให้ได้คบหาสมาคมและรับเอาวัฒนธรรมย่อยในทางที่ดีของกลุ่ม Cressey (1955, p. 118) ได้กล่าวถึงความคิดพื้นฐานของกลุ่มบำบัดในงานราชทัณฑ์ 6 ประการ คือ

1. ถ้าจะเปลี่ยนแปลงอาชญากรจะต้องนำไปเข้ากลุ่ม ซึ่งเน้นค่านิยมในการปฏิบัติตามกฎหมาย และในขณะที่เดียวกันก็ห่างเหินไปจากกลุ่ม ซึ่งเน้นค่านิยมในการกระทำผิด
2. ยิ่งกลุ่มมีจุดประสงค์เกี่ยวข้องกับการแก้ไขอาชญากรรมมากเท่าใด อิทธิพลของกลุ่มต่อทัศนคติและค่านิยมของสมาชิกที่เป็นอาชญากรก็จะมีมากยิ่งขึ้น
3. ยิ่งสมาชิกในกลุ่มมีความสามัคคีกันมากเท่าใด สมาชิกก็จะมีความเต็มใจในการชักนำสมาชิกอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

4. ทั้งผู้ทำการแก้ไขและผู้ถูกแก้ไขจะต้องมีส่วนร่วมโดยการแสดงออก ซึ่งการสนับสนุนการแก้ไขหรือต่อต้านค่านิยมและพฤติกรรมแบบอาชญากร

5. กลไกที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการผลักดันอิทธิพลของกลุ่มต่อสมาชิกจะพบได้ในกลุ่ม ที่จัดขึ้น โดยการทำให้อาชญากรถูกชักจูงให้รวมกลุ่มกับผู้ที่ไม่ใช่อาชญากร โดยมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขอาชญากรคนอื่น ๆ

6. เมื่อเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่ “กลุ่ม” เช่น ในกรณีของแก๊งค์วัยรุ่นรุนแรง กดดันให้เปลี่ยนแปลงอาจได้มาจากการทำให้สมาชิกเห็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ทำให้กลุ่มเองเป็นแหล่งที่มาของแรงกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

โดยเหตุที่กลุ่มบ่มบอดเน้นในเรื่องการใช้การขัดเกลากทางสังคมของกลุ่ม จึงทำให้มีผู้โต้แย้งว่า การนำกลุ่มบ่มบอดมาใช้ในงานเรือนจำเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสม เพราะบุคคลเหล่านั้นได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายในเรือนจำ การติดต่อคบหาสมาคมกับผู้ต้องขังอื่น ๆ ยังคงอยู่ อิทธิพลของกลุ่มบ่มบอด จึงอาจจะไม่มีมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือค่านิยมของสมาชิกในกลุ่มได้ (Slaiken, 1977)

กลุ่มบ่มบอดได้ถูกแยกแยะออกเป็นกลุ่มประเภทต่าง ๆ หลายประเภทเช่นกัน แต่สำหรับในงานราชทัณฑ์ประเภทของกลุ่มที่ถูกนำมาใช้แพร่หลายก็คือ กลุ่มปฏิสัมพันธ์ตามแนวแนะ (Guided Group Interaction) วิธีการบ่มบอดโดยใช้กลุ่มแบบนี้เป็นการประยุกต์เอาทฤษฎีทางสังคมวิทยามาใช้ในการแก้ไขผู้กระทำผิด โครงการที่กล่าวกันว่าประสบความสำเร็จในการนำเอากลุ่มปฏิสัมพันธ์ตามแนวแนะมาใช้ คือ โครงการ High field Project กับ Provo Experiment Project (บางท่านจัดว่ากลุ่มปฏิสัมพันธ์ตามแนวแนะเป็นการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มประเภทหนึ่ง)

ในกรณีของโครงการ Provo Experiment นั้นถือหลักว่าการเข้าแทรกแซงเพื่อเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำผิดจะต้องกระทำโดยอาศัยระบบสังคมทั้งระบบที่ครอบคลุมการบ่มบอดแก้ไขอยู่ เชื่อกันว่าเมื่อการกระทำผิดเป็นผลมาจากอิทธิพลของกลุ่ม (เด็กแก๊งค์วัยรุ่น) การแก้ไขก็ควรนำกลุ่มมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและทัศนคติของเด็กและเยาวชนเหล่านั้น วิธีการดำเนินการอาจทำโดยให้สมาชิกแต่ละคนในกลุ่มร่วมกันพิจารณาถึงปัญหาของกลุ่มร่วมกัน โดยมีการอภิปรายและทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อมุ่งที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและค่านิยมของทั้งกลุ่ม โดย McCorkle (1952, p. 23) กล่าวว่า “กลุ่มลักษณะนี้จะเป็นการจัดให้กลุ่มได้อภิปรายอย่างเป็นอิสระและเป็นกันเอง มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการแก้ไขผู้กระทำผิดให้ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม โดยการแสวงหาความพอใจ ส่วนบุคคลจะมาจากการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมมากกว่าจะมาจากการละเมิดกฎเกณฑ์

5. บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ ตามแนวคิดของนักวิชาการ

มาลี ธรรมลิขิตกุล กล่าวไว้ในวารสารสังคมสงเคราะห์ว่า บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ มี 3 ประการคือ

1. บทบาทในการแก้ไขปัญหา
2. บทบาทในการทำให้เกิดความมั่นคงในสังคมให้ประชาชนในสังคมมี สวัสดิภาพที่ดี
3. บทบาทในการพัฒนาประเทศ นักสังคมสงเคราะห์จะต้องทำหน้าที่ในการวางแผน และวางนโยบายในการสังคม เพื่อการพัฒนาประเทศด้วย

Max Siporin ได้กล่าวไว้ใน “Introduction to social work practice” ถึงบทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ว่า งานสังคมสงเคราะห์ต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาหลายอย่าง ที่เห็นได้ชัดเจนคือ ความยากจน รวมทั้งคนที่มีปัญหาการปรับตัวไม่ได้ ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง การไม่สามารถทำให้ตนเองอยู่ในภาวะสมดุล ปัญหาการทะเลาะแตกแยกในครอบครัว นอกจากนี้งานสังคมสงเคราะห์ยังต้องปฏิบัติงานในลักษณะยืดหยุ่นในทางหนึ่ง เป็นการตอบสนองของความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความต้องการของบุคคล ยิ่งไปกว่านั้นงานสังคมสงเคราะห์ยังจะต้องเป็นปากเสียงต่อสู้เพื่อผู้ยากจนและผู้เสียเปรียบในสังคม

งานสังคมสงเคราะห์ในปัจจุบัน มีไข่มุกเฉพาะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะมุ่งสู่การพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วย เพราะสภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศมีการขยายตัวของเมือง โครงสร้างทางประชากรและครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปเกิดผลกระทบที่มีต่อวิถีการดำรงชีวิตและคุณภาพของคนเป็นอย่างมาก การพัฒนา งานสังคมสงเคราะห์ เพื่อการนำสู่กระบวนการที่ทำให้คุณภาพชีวิตของประชากรดีขึ้นนั้น ต้องมีการปรับทิศทางการทำงานแนวใหม่ คือ เชิงรุก เพื่อให้สามารถรองรับและขจัดปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างเหมาะสมและ ทันท่วงที เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาเพิ่มขึ้น

ทัศนีย์ ลักษณะภิกษนชัย (อ้างถึงใน สาลินี พรหมบุตร, 2535, น. 21-22) ได้กล่าวถึง บทบาทนักสังคมสงเคราะห์เชิงรุก ดังนี้

- 1) บทบาทเป็นนักวิจัยสภาพปัญหาของสังคม (Researcher) นักสังคมสงเคราะห์ควรมีความรู้เรื่องในการศึกษาสังเกตข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสังคม และคนที่บ่งบอกถึงแนวโน้มความรุนแรงของปัญหาที่จะมีขึ้นได้ และรู้จักประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาสำรวจวิจัยทางสังคมศาสตร์ (Social work researcher) มาเป็นเครื่องมือผู้ประสบความสำเร็จอย่างถูกต้องตรงกับเหตุความเป็นจริง

2) บทบาทเป็นนักบริหารงานสวัสดิการ (Administrator) นักสังคมสงเคราะห์ควรมีส่วนร่วมในการบริหารงานสวัสดิการสังคมได้ในทุก ๆ ตำแหน่ง โดยใช้หลักการบริหารงานจาก “เบื้องล่าง สู่เบื้องบน” (bottom-up policy) กล่าวคือการหยั่งรู้ในจุดของการบริหารงานที่จะเป็นปัญหาในการจัดบริการเพื่อประชาชน สามารถวิเคราะห์แนวทางแก้ไขและเสนอต่อผู้มีอำนาจตัดสินใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวนโยบายของหน่วยงาน (Organizational Development)

3) บทบาทเป็นที่ปรึกษา (Consultant) ในสังคมยุคใหม่ การเป็นที่ปรึกษาแก่ผู้รับบริการเพียงด้านเดียวคงยังไม่พอ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้มีสาเหตุที่แท้จริงจากตัวผู้รับบริการเท่านั้น ในทางตรงกันข้ามอาจเกิดจากระบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผู้รับบริการ อาทิระบบการทำงาน เช่น นายจ้าง กลุ่มสหภาพแรงงาน นโยบายขององค์กร สภาพทางเศรษฐกิจ และการเมือง ฯลฯ นักสังคมสงเคราะห์สามารถทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา แสวงหา และโดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงของแต่ละฝ่ายเพื่อแก้ไขและป้องกันปัญหาความขัดแย้ง ด้วยการวางตัวเป็นกลางและหาทางออกที่เป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายได้ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของงานสวัสดิการสังคม ซึ่งรวมถึงบทบาทเป็นสื่อกลาง (Mediator) ในการประสานงานด้วย

4) เป็นตัวแทนผู้รับบริการ (Advocator) โดยเฉพาะกรณีที่ผู้รับบริการเป็นฝ่ายเสียเปรียบโดยโอกาส ขาดพลังอำนาจในการต่อรอง หรือต่อสู้เพื่อสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ที่สมควรจะได้รับอย่างเป็นธรรม เช่น การไม่ได้รับสวัสดิการแรงงาน การถูกเบียดบังผลประโยชน์ เป็นต้น นักสังคมสงเคราะห์ที่สามารถแสดงบทบาทเป็นพวก (Partisan) ของผู้รับบริการเข้าไปเจรจาต่อรองกับฝ่ายตรงข้ามของผู้รับบริการ ให้ดำเนินการแก้ไขปัญหานั้นบนพื้นฐานแห่งความเป็นธรรม (Justice) แต่ไม่ใช่เป็นการเรียกร้องผลประโยชน์มากจนเกินไป

5) เป็นผู้ประสานงาน (Co-ordinator) สังคมอุตสาหกรรมใหม่ย่อมประกอบด้วยระบบต่าง ๆ มากมาย ตั้งแต่ระบบการผลิต ระบบการจำหน่าย และระบบการบริโภค ปัญหาของผู้รับบริการอาจเกี่ยวพันกับส่วนใดส่วนหนึ่งของแต่ละระบบหรือในทางกลับกันนักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องติดต่อประสานงานกับทุกระบบที่เกี่ยวข้อง เพื่อสามารถช่วยเหลือผู้รับบริการได้อย่างถูกต้องตรงกับความเป็นจริง

6) เป็นผู้สนับสนุน (Enabler) เป็นบทบาทพื้นฐานของนักสังคมสงเคราะห์ในการให้กำลังใจแก่ผู้รับบริการในการแสวงหาทรัพยากรทางสังคม และศักยภาพของผู้รับบริการมาใช้ประกอบการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ ให้เกิดแรงเสริมในการที่จะต่อสู้ฝ่าฟันอุปสรรคสามารถดำเนินการสนองความต้องการได้ด้วยตนเอง บนพื้นฐานอุดมการณ์แห่งการพึ่งตนเอง (Self-reliance)

David Shwalter และ Marian Hunsinger ได้กล่าวถึงบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์
ในเรือนจำ (อ้างถึงใน พัชราภรณ์ เวชวงส์วาน, 2531, น. 29-32) ไว้ดังนี้

1. นักสังคมสงเคราะห์ในบทบาทของนักบำบัดแก้ไข ในบทบาทนี้นักสังคมสงเคราะห์
จะทำหน้าที่ในการช่วยเหลือสนับสนุนผู้ต้องขังให้สามารถปรับตัวเข้ากับชีวิตในเรือนจำ เมื่อแรกเข้า
ในเรือนจำและปรับตัวเข้ากับสังคมภายนอกเมื่อใกล้พ้นโทษ นักสังคมสงเคราะห์จะทำหน้าที่ใน
การแนะนำให้คำปรึกษาทั้งในเรื่องส่วนตัวและเรื่องปัญหาความสัมพันธ์กับภรรยาและปัญหาใน
ครอบครัวของผู้ต้องขัง

2. บทบาทในการเสริมสร้างระบบสนับสนุนทางสังคม ในบทบาทนี้นักสังคมสงเคราะห์
จะทำหน้าที่ในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวซึ่งเป็นระบบสนับสนุน
ทางสังคม ที่สำคัญที่สุดในการช่วยให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคม นักสังคมสงเคราะห์จะต้องออก
เยี่ยมบ้าน เยี่ยมครอบครัวผู้ต้องขัง และสนับสนุนให้ครอบครัวมาเยี่ยมผู้ต้องขัง ตลอดจนพยายาม
เสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้ต้องขังกับครอบครัวดังกล่าว นอกจากครอบครัวแล้วนักสังคม
สงเคราะห์ยังจะต้องประสานงานกับหน่วยงานทางสังคมอื่น ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา สถาบัน
ชุมชนอื่น ๆ ในการช่วยรับผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคม

3. นักสังคมสงเคราะห์ในบทบาทของผู้ประสานทรัพยากร นักสังคมสงเคราะห์ใน
เรือนจำจะเป็น “ตัวช่วยเหลือ” ในกรณีที่ผู้ต้องขังมีปัญหา นักสังคมสงเคราะห์จะเข้าแทรกแซงเพื่อ
ช่วยให้ผู้ต้องขังสามารถปรับตัวได้ ในกรณีที่ขาดทรัพยากร นักสังคมสงเคราะห์ก็จะทำหน้าที่
ประสานงานกับฝ่ายอื่น ๆ ในการตอบสนองต่อการแก้ปัญหาของผู้ต้องขังดังกล่าว

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงภาระหน้าที่แล้ว นักสังคมสงเคราะห์จะมีบทบาทใน
งานเรือนจำหลายประการกล่าวคือ

1) เป็นผู้ทำประวัติโดยการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อเท็จจริง ภูมิลำเนาของผู้ต้องขัง เพื่อ
นำมาใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมในการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังต่าง ๆ เช่น การฝึกวิชาชีพ การให้
การศึกษา ให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน รวมทั้งเป็นข้อมูลที่ใช้ในการพิจารณา
การพักการลงโทษหรือเลื่อนชั้นผู้ต้องขัง

2) ช่วยเหลือผู้ต้องโทษที่มีปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวโดยเฉพาะใน
กรณีที่ครอบครัวต้องแตกแยก เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวต้องโทษ โดยปกติผู้ต้องขังเมื่อต้องโทษ
จะมีปัญหาที่สำคัญเกี่ยวข้องกับครอบครัว โดยเฉพาะปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับภรรยาและญาติ
นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเข้าไปทำหน้าที่ในการประสานความสัมพันธ์ดังกล่าวให้คงเดิมและให้ญาติ
มาเยี่ยมผู้ต้องขังอยู่เสมอ ในกรณีที่ครอบครัวของผู้ต้องขังมีปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ก็ต้อง

สามารถเข้าช่วยเหลือได้ด้วยเพื่อมิให้ผู้ต้องขังเกิดความกังวลใจคิดหลบหนี ในขณะที่เดียวกัน ก็ต้องช่วยให้กำลังใจครอบครัวให้คอยการพ้นโทษของผู้ต้องขัง

3) ช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ต้องโทษให้เป็นไปในทางที่ถูก ในรูปของการให้บริการด้านกลุ่มบำบัดต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ทัศนคติของผู้ต้องโทษเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นอกเหนือจากจะช่วยให้เขามีจิตใจสงบและยอมรับสภาพที่ต้องมาอยู่ในเรือนจำ สถานที่กักขังหรือกักกัน ช่วยให้เขามีความรู้สึกว่าชีวิตนี้ยังมีความหวัง ชีวิตนี้ยังมีค่า เมื่อเขาออกไปเขาจะมีโอกาสต่าง ๆ มากมายในชีวิต และที่สำคัญต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของเขาด้วย คือยอมรับว่าสิ่งที่เขาทำมาแล้วในอดีตเป็นความผิด เขาจึงต้องอยู่ในสภาพเช่นนั้น ถ้าเขาละเว้นเสียเขาจะมีความสุขกว่านี้ (ยุพา วงศ์ไชย, 2520, น. 21-22)

4) เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ การฝึกอาชีพให้ เป็นไปตามความเหมาะสมและความสามารถของผู้ต้องโทษ เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ หลังการปลดปล่อย (สกานต์ ตามไท, 2520, น. 21-22)

5) ช่วยประสานงานในด้านปัจจัยสี่ให้ผู้ต้องขัง โดยทำให้ผู้ต้องโทษที่ขาดแคลนปัจจัยสี่ อันเป็นความต้องการของมนุษย์ และไม่มีความสุขพอเพียงให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยนักสังคมสงเคราะห์จะนำกระบวนการแก้ไขและพัฒนาชุมชนตามวิธีการของสังคมสงเคราะห์มาใช้โดยถือว่าเรือนจำ สถานกักกันหรือสถานกักขัง คือชุมชนที่มีผู้ต้องโทษมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก การพัฒนาที่คุมขังที่จำกัดอิสรภาพนี้จะช่วยให้ชีวิตผู้ต้องโทษอยู่ในสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงสุขภาพจิตที่ดีของผู้ต้องโทษด้วย

6) เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ต้องโทษกับเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในหน่วยงานราชทัณฑ์ เพื่อความเข้าใจและการประสานงานกันด้วยดี

7) เป็นผู้ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสงเคราะห์ผู้ต้องโทษและผู้พ้นโทษ

8) เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้สังคมสนใจงานของเรือนจำ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อผู้ต้องโทษ และให้การสงเคราะห์ผู้ต้องโทษ โดยเป็นผู้ดำเนินการกับสังคมภายนอก ให้สังคมยอมรับ และมีความรับผิดชอบในการช่วยเหลือผู้ต้องโทษให้กลับตัวเป็นพลเมืองดียอมรับผู้ต้องโทษกลับเข้าสู่สังคมภายหลังจากการปลดปล่อย มิให้สังคมรังเกียจ หรือไม่ให้ความยุติธรรมกับผู้ต้องโทษ

9) เป็นผู้ใช้วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในการพิจารณาเกี่ยวกับการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง ลักษณะทั่วไปของผู้ถูกคุมขัง ความรู้สึกที่มีต่อที่คุมขัง เป็นประโยชน์ในการให้การอบรมแก้ไขฟื้นฟูและฝึกอาชีพผู้ต้องโทษ ทัศนคติ แนวถนัด ความไม่สามารถของผู้ถูกคุมขังในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับ การรู้จักบังคับตนเองและการงาน

10) เตรียมผู้ต้องโทษในการปลดปล่อย ในระยะปลดปล่อยก็เป็นระยะสำคัญอีก ระยะหนึ่งที่นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้อำนวยความสะดวกมากที่สุดแก่ผู้ต้องโทษ ผู้ต้องโทษบางคน อาจจะเกิดความรู้สึกสับสน ไม่ทราบว่าเมื่อเขาออกจากที่คุมขังแล้ว จะไปไหน จะทำอะไร อย่างไร ต่อไปในอนาคต นักสังคมสงเคราะห์ก็จะช่วยให้เขาได้รู้จักตัดสินใจ ช่วยเตรียมตัวเขาเพื่อจะได้ กลับคืนไปสู่โลกภายนอก ช่วยแนะนำให้เขาได้เข้าใจ และสามารถนำความรู้ความชำนาญที่เขา ได้รับจากการฝึกวิชาชีพจากที่คุมขังไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ที่ดีที่ชอบ เพื่อประกอบอาชีพสุจริต สืบไป

6. บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์

ได้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในนานาประเทศแล้วว่า นักสังคมสงเคราะห์คือเจ้าหน้าที่ คนหนึ่งในทีมของผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับบุคคลที่กระทำผิดกฎหมายในด้านราชทัณฑ์นี้ นักสังคมสงเคราะห์ก็ได้เป็นผู้บุกเบิกและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างในงาน ประเภทนี้

งานสังคมสงเคราะห์เป็นงานสำคัญและจะสามารถช่วยให้งานราชทัณฑ์ดำเนินไป อย่างสัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติและต่อตัวผู้กระทำผิดเองอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ ทฤษฎีและหลักการปฏิบัติของงานสังคมสงเคราะห์ประกอบด้วยเทคนิคต่าง ๆ ที่มุ่งเพื่อประโยชน์ ของมนุษยชาติโดยทั่ว ๆ ไป นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ที่ได้รับการฝึกฝนมาในเรื่องนี้โดยเฉพาะใน ต่างประเทศ นักสังคมสงเคราะห์นั้นส่วนใหญ่มักจะมีหน่วยงาน ซึ่งเรียกว่า Social Service Unit ทำหน้าที่และได้ชื่อว่าเป็นผู้ช่วยพคดี หรือผู้บัญชาการเรือนจำโดยตรงทีเดียว

6.1 วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์

งานสังคมสงเคราะห์ระดับจุลภาค ได้แก่

งานสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Social case work)

เป็นการช่วยเหลือผู้ต้องโทษที่มีปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว โดยเฉพาะ ผู้ต้องโทษที่เป็นหัวหน้าครอบครัวในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องโทษที่มีปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ จะใช้วิธีการ ดังนี้

1) การหาข้อเท็จจริง (Fact finding) คือ การทำความเข้าใจในปัญหา โดยการศึกษารายละเอียด ความเป็นอยู่ ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ ความรู้สึกที่มีต่อปัญหา และความสามารถในการ

แก้ไข้ปัญหา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เพื่อนักสังคมสงเคราะห์จะได้ทราบข้อเท็จจริงและรายละเอียดประกอบการพิจารณาหาวิธีการช่วยเหลือที่เหมาะสม ในการศึกษาข้อเท็จจริงดังกล่าว ต้องอาศัยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ การเยี่ยมบ้าน

2) การวินิจฉัยปัญหา (Diagnosis) เป็นขั้นตอนการพิจารณาปัญหา โดยการแยกแยะความจริง ที่ได้จากการศึกษาตัวผู้ต้องโทษ และสภาพทางสังคม เพื่อหาสาเหตุการเกิดปัญหาประมวลทรัพยากรในท้องถิ่นที่จะนำมาช่วยแก้ไข้ปัญหา ตลอดจนศักยภาพของตัวผู้ต้องโทษเองในการแก้ปัญหา

3) การแก้ไข้ปัญหา (Treatment) เป็นการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้มีปัญหายอมรับความจริง เข้าใจสถานการณ์ เกิดการเปลี่ยนแปลงท่าทีและความประพฤติ เกิดความสำนึกที่จะต้องช่วยเหลือตนเองในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

4) การประเมินผล (Evaluation) เป็นการประเมินว่าผู้ที่มีปัญหา มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวเองในทางที่ดีขึ้น และแก้ไข้ปัญหาได้ตามจุดมุ่งหมายและตามแผนที่วางไว้ หากมีข้อบกพร่องจะได้แก้ไข้ปรับปรุงเพื่อให้การช่วยเหลือมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5) การติดตามผล (Follow-up) เมื่อให้ความช่วยเหลือแล้ว จะต้องมีการติดตามผลเป็นระยะ ๆ เพื่อจะได้รับทราบผลการให้ความช่วยเหลือว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ จนกว่าผู้ต้องโทษสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในที่สุด จึงสิ้นสุดการให้ความช่วยเหลือ

งานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน

ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นไปตามความเหมาะสมและความสามารถของผู้ต้องโทษ เพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือหลังพ้นโทษ และการใช้ชีวิตในระหว่างที่ผู้ต้องโทษโดยให้ความช่วยเหลือตามวิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน การสงเคราะห์ในลักษณะนี้จะเป็นการใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือ นักสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนจะมีหน้าที่สังเกตและรับฟังความต้องการของสมาชิกในกลุ่ม พิจารณาจัดโปรแกรมในวันว่าง ให้ความช่วยเหลือในแง่ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การจัดกิจกรรมที่สามารถสนองความต้องการของกลุ่ม เช่น การถกเถียงปัญหาของกลุ่ม การจัดทำกลุ่มบำบัด ซึ่งเป็นการจัดโดยพิจารณาความต้องการของบุคคลในกลุ่มเป็นหลัก เช่น การเตรียมความพร้อม แก่ผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

การสังคมสงเคราะห์ระดับมหภาค ได้แก่

การจัดระเบียบชุมชน (Community Organization)

ในเรื่องนี้มีข้อจำกัดในด้านบริการต่าง ๆ ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ต้องโทษ เช่น การขาดแคลนงบประมาณ ทำให้ขาดแคลนปัจจัย 4 อันเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาให้มีสภาพที่ดีขึ้น โดยนักสังคมสงเคราะห์จะนำกระบวนการแก้ไข้

และพัฒนาชุมชนมาใช้ โดยถือว่าเรือนจำคือ ชุมชนที่ผู้ต้องโทษมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก การพัฒนาที่คุ้มขังที่จำกัดอิสรภาพนี้จะช่วยให้ช่วยชีวิตผู้ต้องโทษอยู่ในสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพจิตที่ดีของผู้ต้องโทษด้วย

การวางแผนและนโยบายทางสังคม (Social Policy and Social Planning)

นักสังคมสงเคราะห์ควรจะต้องเข้าไปมีบทบาท หรือมีส่วนร่วมต่อการแก้ไขปัญหาในระดับ กว้างมากยิ่งขึ้นคือ เข้าไปมีส่วนร่วมในระดับนโยบายและวางแผนของรัฐบาลเพราะนักสังคมสงเคราะห์ที่มีความรู้เกี่ยวกับปัญหาสังคมมีทักษะต่าง ๆ ก็ควรจะได้นำสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วย

การบริหารงานทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Administration)

การบริหารงานสังคมสงเคราะห์คือ กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์ โดยการประสานงาน และมีความร่วมมือกับหน่วยงานและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพราะว่าการที่จะปฏิบัติงานให้ได้ผลและมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องมีความเข้าใจและสามารถนำหลักการบริหารงานสังคมสงเคราะห์มาใช้ได้

การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (Social Work Research)

การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์จัดว่าเป็นวิธีการหนึ่งของการสังคมสงเคราะห์ในการที่จะค้นหาปัญหาและความต้องการของบุคคล ครอบครัว กลุ่มคน และชุมชน เพื่อดูว่าปัญหาและความต้องการ อะไร จะได้นำมาวางแผนเพื่อให้ความช่วยเหลือหรือจัดบริการได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (อ้างถึงใน สุทธิศา มณีเพชร, 2546 น. 11-12)

6.2 ความสัมพันธ์ระหว่างงานสังคมสงเคราะห์กับงานราชทัณฑ์

การราชทัณฑ์ เป็นระบบงานที่มีความมุ่งหมายที่จะจัดการกับผู้กระทำความผิดทางอาญา ฝ่าฝืนกฎหมายของบ้านเมือง โดยมุ่งหมายที่จะขจัดบิดเบือน หรือทำให้การก่ออาชญากรรม ฝ่าฝืนกฎหมายและทำความเสียหายให้แก่สังคมลดน้อยลงไปในมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ระบบการราชทัณฑ์จึงมีลักษณะผันแปรไป สดแล้วแต่สังคมจะมีความเชื่อว่า กรรมวิธีใดหากนำมาใช้ใน ระบบการราชทัณฑ์แล้วจะเป็นการช่วยให้ไม่มีผู้ใดประกอบอาชญากรรมหรือฝ่าฝืนกฎหมาย ระบบการราชทัณฑ์ก็จะต้องคล้อยตามความเชื่อของสังคมนั้นไปด้วย

ระบบราชทัณฑ์ได้มีการใช้มาตรการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลายประเภท เช่น การจำคุก การคุมประพฤติ มาตรการกึ่งควบคุม โทษปรับ และมาตรการอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม มาตรการที่สำคัญในทุกประเภทของงานราชทัณฑ์ก็คืองานเรือนจำ เช่น ประเทศไทย ส่วนใหญ่มักจะตัดสิน

ลงโทษจำเลยโดยการจำคุกมากกว่าการตัดสินใช้โทษอย่างอื่น ฉะนั้น งานราชทัณฑ์ตามสภาพ บังคับ ของกฎหมายไทย จึงอยู่ที่การดำเนินการจำคุกผู้กระทำความผิดตามคำพิพากษา งาน เรือนจำนั้น มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ

1. การควบคุมผู้ต้องขังไว้มิให้หลบหนี
2. การฝึกอบรมแก้ไขผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคม

วัตถุประสงค์ทั้งสองนี้ทำให้เรือนจำมีหน้าที่ทั้งด้านการควบคุม ในขณะเดียวกันก็ต้อง แก้ไขอบรมผู้ต้องขังหรือจัดสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคมอย่างปกติ

เมื่อพิจารณาถึงหลักการของงานสังคมสงเคราะห์และหลักการของงานราชทัณฑ์ ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่า งานสังคมสงเคราะห์และงานราชทัณฑ์มีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างมาก ลักษณะความสัมพันธ์ของงานทั้งสองนี้อาจแยกพิจารณาได้ ดังนี้

1. เป้าหมายของงาน

ทั้งงานสังคมสงเคราะห์และงานราชทัณฑ์ต่างมีจุดหมายที่คล้ายคลึงกัน (อ้างถึงใน สุทธิศา มณีเพชร, 2546, น. 28-30) กล่าวคือ งานราชทัณฑ์มุ่งที่จะควบคุมผู้ต้องขังไว้เพื่อให้การอบรม แก้ไขผู้ต้องขังให้ปรับตนเองเข้ากับสังคมได้ ไม่เป็นภาระและทำความเดือดร้อนให้กับสังคม สามารถประกอบอาชีพทำมาหากินโดยสุจริตและพึ่งตนเองได้ ในขณะที่งานสังคมสงเคราะห์มุ่งที่จะ ช่วยเหลือผู้อื่นให้ช่วยตนเองได้ไม่เป็นภาระของสังคม ต่อไป ความแตกต่างคงมาอยู่ตรงที่งาน สังคมสงเคราะห์ มุ่งช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ทุกข์ยาก หรือผู้ไม่สามารถช่วยตนเองได้โดยทั่วไป แต่งานราชทัณฑ์ มุ่งเฉพาะการช่วยผู้ต้องขังซึ่งเป็นบุคคลผู้ด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่งในงานสังคมสงเคราะห์ เท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ผู้รับบริการในงานราชทัณฑ์ซึ่งเป็นเป้าหมายในการช่วยเหลือมี ขอบเขตจำกัดกว่าผู้รับบริการในงานสังคมสงเคราะห์นั่นเอง

นอกจากนี้หากจะพิจารณาถึงเป้าหมายของงานราชทัณฑ์ให้ลึกซึ้งแล้ว จะเห็นว่า งานราชทัณฑ์มิได้มีเป้าหมายในด้านการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังแต่เพียงด้านเดียว เป้าหมายที่สำคัญ อีกประการหนึ่งของงานราชทัณฑ์ก็คือ งานด้านการควบคุมมิให้ผู้ต้องขังหลบหนี ซึ่งมีลักษณะเป็น งานที่ตัดสินสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องขัง ดังที่ประเสริฐ เมฆมณี ได้กล่าวถึงความแตกต่างในหลักปรัชญา พื้นฐานของงานสังคมสงเคราะห์กับงานราชทัณฑ์ว่า หลักการราชทัณฑ์นั้นมีการปฏิบัติงานที่มี ลักษณะเป็นสถาบันควบคุมสังคมเบ็ดเสร็จ ด้วยการตัดสินสิทธิเสรีภาพของผู้กระทำผิดให้อยู่ใน วงจำกัดภายในกรอบแห่งกฎหมายและระเบียบ ข้อบังคับเข้มงวดกวดขัน แต่หลักการสังคม สงเคราะห์นั้นมุ่งเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลในทางผ่อนคลายการควบคุมแก่ผู้กระทำผิดด้วยการสร้าง บรรยากาศที่มีลักษณะผ่อนปรนเพื่อจูงใจให้ผู้กระทำผิดเกิดความหวังในการปรับปรุงตนเอง

และบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติดและผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนบางประเภท โดยหลักการแล้วเป็นการเน้นที่การใช้ทรัพยากรในชุมชนมาช่วยในการอบรมแก้ไขผู้กระทำผิด เป็นการใช้จ่ายงานของชุมชนในภาพกว้าง ซึ่งก้าวขยายไปกว่าการใช้กลุ่มชน และการใช้วิธีการเฉพาะราย อย่างไรก็ตาม การใช้หลักการดังนั้น จึงเห็นได้ว่าแม้งานสังคมสงเคราะห์จะมีความคล้ายคลึงกับงานราชทัณฑ์ในด้านของการอบรมแก้ไขเพื่อช่วยเหลือให้ผู้กระทำผิดกลับเข้าสู่สังคมได้ แต่การช่วยเหลือผู้ต้องขังดังกล่าวนี้ต้องอยู่ภายในกรอบของวัตถุประสงค์อีกด้านหนึ่งของงานราชทัณฑ์ ซึ่งประเสริฐ เมฆมณี เรียกว่า เป็นการใช้อุดมการณ์แบบเผื่อเลือกระหว่างสวัสดิการของผู้ต้องขังกับสวัสดิภาพและความปลอดภัยของสังคม

2. วิธีการปฏิบัติงาน

เมื่อเป้าหมายของงานสังคมสงเคราะห์ที่มีความสอดคล้องกับเป้าหมายของงานราชทัณฑ์ในระดับหนึ่ง วิธีการทำงานสังคมสงเคราะห์จึงถูกนำมาใช้ในงานราชทัณฑ์ เพราะเทคนิควิธีการทำงานสังคมสงเคราะห์นั้นเป็นวิชาชีพที่ได้พัฒนาขึ้นมาใช้ในการช่วยเหลือและพัฒนาผู้อื่นให้ช่วยตนเองได้ เทคนิควิธีการทางสังคมสงเคราะห์ที่นำมาใช้ในงานราชทัณฑ์ ได้แก่ วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย วิธีการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน และการจัดระเบียบชุมชน การประยุกต์ใช้วิธีการทางสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์นั้น อาจแยกพิจารณาได้ดังนี้

2.1 การใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายในกิจการราชทัณฑ์ ได้แก่ การช่วยให้ผู้ต้องขังปรับสภาพชีวิตให้เหมาะสมกับบรรยากาศทั่วไปในเรือนจำ การให้คำแนะนำปรึกษา แก่ผู้ต้องขัง การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การพักการลงโทษ การคุมความประพฤติ การให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ ที่จัดว่าเป็นการใช้วิธีการสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายก็เพราะว่า ในกิจกรรมของงานราชทัณฑ์ดังกล่าวข้างต้นเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคในด้านการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย คือ การศึกษาถึงผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละคน การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผนปฏิบัติ การดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ไขผู้ต้องขังตามความต้องการเป็นรายบุคคล เช่น กรณีของการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังก็จะมีการศึกษาผู้ต้องขังหรือทำความเข้าใจกับผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล เพื่อแยกประเภทและแยกการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังต่างประเภทกันให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยเทคนิคและทักษะทางด้านสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายเป็นอย่างมาก

2.2 การใช้หลักการสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนในงานราชทัณฑ์ นอกจากการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อแก้ไขเป็นรายบุคคลแล้ว งานราชทัณฑ์ยังจำต้องอาศัยการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังเป็นกลุ่ม เพื่ออาศัยพลังกลุ่มในการช่วยแก้ไขผู้ต้องขัง แนวความคิดมีอยู่ว่า เมื่อคนทำผิดเพราะการเข้า “กลุ่ม” ซึ่งมีค่านิยมในการกระทำผิด เราสามารถแก้ไขคนได้โดยอาศัยการนำเข้ามาใน “กลุ่ม” ของ

คนดี ซึ่งมีความนิยมในการปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้นเรือนจำในต่างประเทศหลายแห่ง จึงได้มีการนำวิธีการกลุ่มมาใช้ในงานเรือนจำมากมาย การนำกิจกรรมกลุ่มเข้ามามีใช้ในการแก้ไขผู้ต้องขังดังกล่าวนี้เอง ทำให้จำเป็นต้องนำเทคนิคและทักษะทางด้านสังคมสงเคราะห์กลุ่มชนเข้ามาใช้ กระบวนการกลุ่มที่นำมาใช้ในงานราชทัณฑ์ ได้แก่ การให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม กลุ่มแนว กลุ่มจิตบำบัด และกลุ่มบำบัด เทคนิคทางกระบวนการกลุ่มเหล่านี้แม้จะไม่ใช่สมบัติเฉพาะตัวของงานสังคมสงเคราะห์ แต่ก็ เป็นเทคนิคที่นักสังคมสงเคราะห์ได้รับการฝึกฝนมาเป็นอย่างดี

2.3 การใช้หลักการจัดระเบียบชุมชนแก้ปัญหากลุ่มการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ อาจปรากฏในลักษณะของการขอความร่วมมือจากประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมและการสังคมสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ งานราชทัณฑ์ในชุมชนอื่น เช่น การทำงานสาธารณะของผู้ต้องขัง บ้านกึ่งวิถี และงานคุมประพฤติ และการใช้ชุมชนในการป้องกันจัดระเบียบชุมชนมาใช้ในงานราชทัณฑ์ค่อนข้างจะจำกัด เนื่องจากขอบเขตของงานราชทัณฑ์ที่จำกัดนั่นเอง

6.3 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ ในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์

กรมราชทัณฑ์ ได้กำหนดลักษณะงานและหน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งนักสังคมสงเคราะห์ไว้ โดยกำหนดให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดทำแผนงาน/โครงการในการจัดสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขังในเรือนจำ ศึกษาวิเคราะห์ เพื่อพัฒนาระบบ วิธีปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการงานสังคมสงเคราะห์ให้เหมาะสมกับผู้ต้องขัง รวมทั้งการนำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ศึกษาวิเคราะห์ความต้องการและดำเนินการจัดสวัสดิการ และการให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขังตามหลักการสังคมสงเคราะห์ ติดตามประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการและการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขัง ตลอดจนร่วมปฏิบัติหน้าที่ด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังและด้านการคุมประพฤติของเรือนจำ การปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์ต้องอาศัยความร่วมมือกับเรือนจำและทัณฑสถานโดยลักษณะงานจำเป็นต้องมีการทำงานเป็นทีม ประกอบกับกระบวนการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์มีมาก ดังนั้น กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดลักษณะงานของนักสังคมสงเคราะห์ให้ถือปฏิบัติ

โดยมีกองการเจ้าหน้าที่ กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดลักษณะการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ไว้ดังนี้

1. การจัดทำแผนงานโครงการ เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ และ ทัณฑสถาน ได้แก่ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง การแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การจ่ายผู้ต้องขังทำงานนอกเรือนจำ และการทำงานสาธารณะ
2. ศึกษาวิเคราะห์เพื่อพัฒนาระบบ วิธีการปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง รวมทั้งศึกษาการนำวิทยาการสมัยใหม่มาช่วยปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน
3. ดำเนินการ การจัดสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง เป็นการดำเนินงานที่ให้บริการผู้ต้องขังที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนในด้านต่าง ๆ ทั้งเป็นรายกลุ่มและรายบุคคล เช่น ให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขังไม่มีญาติมาเยี่ยม ผู้ต้องขังพิการ ผู้ต้องขังโรคจิต ผู้ต้องขังสูงอายุ เด็กติดผู้ต้องขังในเรือนจำ การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง การสงเคราะห์ทุนการศึกษา บุตรผู้ต้องขังที่ขาดแคลน
4. การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน บุคคล องค์กรต่าง ๆ เพื่อขอรับการสนับสนุน ช่วยเหลือ การจัดสวัสดิการ การให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังในเรือนจำและทัณฑสถาน ผู้ต้องขังที่พ้นโทษตามหมายศาล เช่น การจัดหางาน การให้กู้ยืมเงินทุน เพื่อประกอบอาชีพ ทุนการศึกษา เป็นต้น
5. กำหนดรูปแบบการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เป็นการจัดโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังประเภทต่าง ๆ ตามความเหมาะสม
6. การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขังแต่ละประเภท เป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังโดยใช้กระบวนการกลุ่มคน ตามความเหมาะสมกับสภาพปัญหาของกลุ่มผู้ต้องขัง เช่น กลุ่มบำบัด อาชีวะบำบัด กีฬาบำบัด ดนตรีบำบัด ครอบครัวยุติธรรม ชุมชนบำบัด ศิลปะบำบัด เป็นต้น
7. การให้คำปรึกษาแนะนำ เป็นการให้การสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักการสังคมสงเคราะห์และนโยบายกรมราชทัณฑ์ รวมทั้งให้คำปรึกษา แนะนำแก่ผู้ปฏิบัติงานอื่น ๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำและทัณฑสถาน ซึ่งได้แก่ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง การแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมความพร้อม ก่อนปล่อย การให้คำปรึกษา แนะนำการปรับตัว การดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ การฝึกอาชีพระยะสั้นก่อนพ้นโทษ เป็นต้น
8. การติดต่อประสานงานกับฝ่ายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นการประสานงาน เพื่อการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ในความรับผิดชอบ เช่น การเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

โดยดำเนินการติดต่อญาติผู้ต้องขังให้มารับในวันปล่อยตัว การให้คำปรึกษา แนะนำการปรับตัว การดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ การฝึกอาชีพระยะสั้นก่อนพ้นโทษ เป็นต้น

9. การติดตาม ประเมินผล และการรายงานผลการดำเนินงาน เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำและทัณฑสถาน ได้แก่ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง การแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การจ่ายผู้ต้องขังทำงานนอกเรือนจำ และการทำงานสาธารณะ

10. การสนับสนุนช่วยเหลือการปฏิบัติงานการสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำด้านอื่น ๆ ที่นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ไม่ได้รับผิดชอบโดยตรง ได้แก่ การสนับสนุนช่วยเหลือการปฏิบัติงานด้านการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง เพื่อให้ทราบข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ต้องขัง รวมทั้งแสดงความคิดเห็นประกอบการพิจารณาของคณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยเป็นผู้วิเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ การวิเคราะห์ผู้ต้องขังเป็นรายบุคคลเพื่อการอบรมแก้ไขพัฒนาผู้ต้องขังเฉพาะกรณี เป็นต้น

11. การรวบรวม การจัดทำสถิติข้อมูล เกี่ยวกับการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำและทัณฑสถาน ได้แก่ การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการผู้ต้องขัง การให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง การแก้ไขฟื้นฟูและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การจ่ายผู้ต้องขังทำงานนอกเรือนจำ และการทำงานสาธารณะ

12. การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตลอดจนองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อขอรับการสนับสนุนทรัพยากรด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านวัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยี การสารสนเทศต่าง ๆ

13. การส่งเสริมและสนับสนุน เผยแพร่ ให้ประชาชน องค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรระหว่างประเทศให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องขังต่อไป (กรมราชทัณฑ์, 2548)

6.4 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน มีดังนี้

1. เป็นผู้ทำทะเบียนประวัติ ภูมิหลัง ตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ความรู้ความสามารถ หรือความสามารถของผู้ต้องโทษ เพื่อประกอบการพิจารณา การทำหน้าที่สัมภาษณ์เพื่อหาข้อเท็จจริง ภูมิหลัง ฯลฯ นี้ นักสังคมสงเคราะห์จะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะได้รับการฝึกฝนในด้านนี้มาโดยเฉพาะ รู้จักถามเพื่อให้ได้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานต่อไป รู้จัก

นำคำตอบต่าง ๆ มาวินิจฉัย รู้จักวิธีการผูกความสัมพันธ์ทางวิชาชีพกับผู้ต้องขังเพื่อให้เกิดความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นต่อกันและกัน โดยเฉพาะนักสังคมสงเคราะห์จะทำให้ผู้ต้องขังเกิดความรู้สึกว่า นักสังคมสงเคราะห์ไม่ใช่เจ้าหน้าที่ที่ต้องรักษากฎหมายอย่างเคร่งครัด เช่น เจ้าหน้าที่อื่น ๆ ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกหวาดกลัว ไม่กล้าพูดไม่กล้าให้ความไว้วางใจ

2. เตรียมเกี่ยวกับประวัติ (Case histories) ของผู้ต้องโทษเพื่อจะได้เข้าใจในปัญหา และสามารถนำมาวินิจฉัย และให้การบำบัดได้อย่างเต็มที่ตามสติกำลัง

3. ช่วยเหลือผู้ต้องโทษที่มีปัญหาส่วนตัวหรือปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวโดยเฉพาะในกรณีที่ครอบครัวแตกแยก เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวแตกแยก เนื่องจากหัวหน้าครอบครัวต้องโทษ

4. ช่วยในด้านกิจกรรมต่าง ๆ การฝึกวิชาชีพให้เป็นไปตามความเหมาะสมและความสามารถของ ผู้ต้องโทษเพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ หลังการปลดปล่อย และในการดำรงชีวิตอยู่ในที่คุมขัง

5. เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ต้องโทษกับเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในหน่วยงานเพื่อความเข้าใจ ยินดีและประสานงานกันได้ดี

6. เป็นผู้ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ผู้ต้องโทษ

7. ช่วยเหลือในการบำบัดฟื้นฟู ฝึกอบรมผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้ต้องขังได้สามารถกลับออกมาเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม และมีความประพฤติที่ไม่เป็นปรปักษ์ต่อสวัสดิภาพของสังคมอีกต่อไป และให้ ผู้ต้องโทษได้ยอมรับและเข้าใจสภาพและสถานการณ์ของตน

8. เป็นผู้ดำเนินการกับสังคมภายนอก เพื่อให้สังคมได้ยอมรับในความรับผิดชอบของสังคมที่มีต่อผู้ต้องโทษ เป็นการช่วยเหลือผู้ต้องโทษในการที่จะกลับเข้าสู่สังคมภายหลัง การปลดปล่อยเพื่อ มิให้สังคมรังเกียจหรือไม่ให้ความยุติธรรม

9. เป็นผู้เขียนรายงาน ซึ่งมีคุณค่าต่อการปฏิบัติงานและการให้การบำบัด เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสังคมและเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาโดยเฉพาะในด้านการพักการลงโทษ การอภัยโทษ ตลอดจนการสงเคราะห์หลังปลดปล่อย จากผลงานของนักสังคมสงเคราะห์จะทำให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบถึง

ก. การพัฒนาของบุคคล

ข. พฤติกรรมของผู้ต้องขังในระหว่างต้องขัง

ค. พฤติกรรมของผู้ต้องขังในระหว่างถูกคุมประพฤติหรือพักการลงโทษว่าเป็นอย่างไร และสังคมได้ทำอะไรที่เป็นความรับผิดชอบร่วมกันอย่างไร หรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการเสนอแนวความคิดให้กับสังคม

10. เป็นผู้ใช้วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในการพิจารณาเกี่ยวกับ

1) ลักษณะทั่วไปของผู้ถูกคุมขัง ความรู้สึกที่มีต่อที่คุมขังเป็นประโยชน์ในการให้การบำบัด

2) ทักษะคิด แนวคิด ความไม่สามารถของผู้ถูกคุมขังในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับ การรู้จักบังคับตนเอง งานธรรมชาติ และความสามารถในการเรียนรู้ และการปรับตัว

11. เตรียมตัวผู้ถูกคุมขังในการปลดปล่อย

12. รับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับบริการสังคมต่าง ๆ

7. บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์ ในทัศนสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

7.1 บทบาทหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ในทัศนสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ มีดังนี้

1) เป็นผู้ทำประวัติโดยการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อเท็จจริง ภูมิหลังของผู้ต้องขัง เพื่อนำมาใช้ประกอบในการดูแล บำบัดรักษา รวมทั้งการสงเคราะห์ฟื้นฟู การอบรมแก้ไขผู้ต้องขังต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับอาการความเจ็บป่วย และความต้องการขอรับความช่วยเหลือของผู้ต้องขังแต่ละคน

2) เป็นผู้ให้ช่วยเหลือผู้ต้องขังที่มีปัญหาส่วนตัว หรือปัญหาเกี่ยวกับอาการเจ็บป่วย การปรับตัว สภาพจิตใจ ค่ารักษาพยาบาล การให้การปรึกษาแนะนำปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาครอบครัวโดยเฉพาะในกรณีที่ครอบครัวไม่มาเยี่ยม โดยปกติผู้ต้องขังเมื่อต้องโทษจะมีปัญหาที่สำคัญเกี่ยวข้องกับครอบครัว โดยเฉพาะปัญหาเรื่องความสัมพันธ์กับภรรยาและญาติ นักสังคมสงเคราะห์จึงต้องเข้าไปทำหน้าที่ในการประสานความสัมพันธ์ดังกล่าวให้คงเดิมและให้ญาติมาเยี่ยมผู้ต้องขังอยู่เสมอ หรือในกรณีที่ครอบครัวของผู้ต้องขังมีปัญหา นักสังคมสงเคราะห์ก็ต้องสามารถเข้าช่วยเหลือได้ด้วยเพื่อมิให้ผู้ต้องขังเกิดความวิตกกังวล ให้มีกำลังใจในการบำบัดรักษา ใส่ใจดูแลสุขภาพตนเอง ในขณะเดียวกัน ก็ต้องช่วยให้กำลังใจและส่งเสริมให้ครอบครัวรอคอยการพ้นโทษของผู้ต้องขัง หรือรับผู้ต้องขังไปดูแลรักษาต่อภายนอกทัศนสถานเมื่อพ้นโทษ

3) เป็นผู้มีบทบาทช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ต้องขังในรูปของการให้บริการด้านกลุ่มบำบัดต่าง ๆ เพื่อที่จะทำให้ทัศนคติของผู้ต้องขังเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น นอกเหนือจากการช่วยให้เขามีจิตใจสงบ และยอมรับสภาพการเจ็บป่วยที่ต้องมาต้องโทษอยู่ในทัศนสถาน ช่วยให้มีความรู้สึกว่าชีวิตนี้ยังมีความหวัง ชีวิตนี้ยังมีค่า เมื่อเขาออกไปเขาจะมี

โอกาสต่าง ๆ มากมายในชีวิต และที่สำคัญต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติ อันจะเป็นผลต่อพฤติกรรมของเขาด้วย คือยอมรับว่าสิ่งที่เขาทำมาแล้วในอดีตเป็นความผิด เขาจึงต้องอยู่ในสภาพเช่นนั้น ถ้าเขาละเว้นเสีย เขาจะมีความสุขกว่านี้ (ยุพา วงศ์ไชย, 2520, น. 21-22)

4) เป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายในภายนอกอื่น ๆ ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้การแก้ไขฟื้นฟูเป็นไปตามความเหมาะสมและความสามารถของผู้ต้องขัง พร้อมทั้งเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ หลังการปล่อยตัว (สกานต์ ตามไท, 2520, น. 21-22)

5) เป็นผู้ช่วยประสานงานในด้านปัจจัยสี่ให้ผู้ต้องขัง โดยทำให้ผู้ต้องขังที่ขาดแคลนปัจจัยสี่ อันเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ และไม่มีความสุขพอเพียงส่งผลให้มีอาการเจ็บป่วย โดยให้มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ นักสังคมสงเคราะห์จะนำกระบวนการแก้ไขและพัฒนาตามวิธีการทางสังคมสงเคราะห์มาใช้โดยถือว่าเรือนจำ/ทัณฑสถาน คือชุมชนที่มีผู้ต้องขังมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก การพัฒนาที่คุมขังที่จำกัดอิสรภาพนี้จะช่วยให้ชีวิตผู้ต้องขังอยู่ในสภาพที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีของผู้ต้องขังด้วย

6) เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ต้องขังกับเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในหน่วยงานราชทัณฑ์ เพื่อความเข้าใจและการประสานงานกันด้วยดี เช่น แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมด้วย

7) เป็นผู้ประสานงานกับองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ภายในและต่างประเทศ ที่เกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมในการบำบัดรักษา การสงเคราะห์ช่วยเหลือ และการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง

8) เป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้สังคมสนใจงานของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อผู้ต้องขัง และให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง โดยเป็นผู้ดำเนินการกับสังคมภายนอก ให้สังคมยอมรับ และมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการช่วยเหลือผู้ต้องขังให้กลับตัวเป็นพลเมืองดียอมรับ ผู้ต้องขังกลับเข้าสู่สังคมภายหลังจากการปล่อยตัว มิให้สังคมรังเกียจ โดยให้โอกาสกับผู้กระทำผิดได้กลับตัวกลับใจต่อไป

9) เป็นผู้ใช้วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ในการพิจารณาเกี่ยวกับการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง ลักษณะทั่วไป เพื่อเป็นประโยชน์ในการให้ ดูแล บำบัดรักษา และการอบรมแก้ไขฟื้นฟูทัศนคติ แนวคิด การดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเกี่ยวกับระเบียบข้อบังคับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในสังคม การรู้จักบังคับจิตใจตนเอง การรู้จักปฏิเสธ หรือยอมรับเพื่อให้สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

10) เป็นผู้เตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังก่อนการปล่อยพ้นโทษ ในระยะการปล่อยตัวก็เป็นระยะสำคัญอีกระยะหนึ่งที่นักสังคมสงเคราะห์จะเป็นผู้อำนวยความสะดวกมากที่สุดแก่

ผู้ต้องขัง เพราะ ผู้ต้องขังบางคนอาจจะเกิดความรู้สึกสับสน ไม่ทราบว่าจะเมื่อเขาออกจากทัณฑสถานไปแล้ว จะไปไหน จะทำอะไร อย่างไรต่อไปในอนาคต นักสังคมสงเคราะห์ก็จะช่วยให้เขาได้รู้จักตัดสินใจ ช่วยเตรียมตัวเขาเพื่อจะได้กลับคืนไปสู่โลกภายนอก ช่วยแนะนำให้เขาได้เข้าใจ และสามารถนำความรู้เขาได้รับจากการนักสังคมสงเคราะห์ ไปใช้ในทางที่เป็นประโยชน์ที่ดีที่ชอบ เพื่อดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่าง ปกติสุขต่อไป

7.2 หน้าที่ความรับผิดชอบของนักสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

1) ดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังป่วย มีการวางแผนในการให้ความช่วยเหลือ โดยการติดต่อกับญาติและประสานงานกับภาครัฐและเอกชน เพื่อขออนุญาตกระทรวงสาธารณสุขจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและส่งต่อผู้ป่วยที่พ้นโทษ

2) ดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังพิการและทุพพลภาพ จะดำเนินการออกใบรับรองความพิการ จัดเตรียมเอกสารเพื่อนำไปจดทะเบียนคนพิการ ตลอดจนการประสานงานกับศูนย์สิรินธร เพื่อ การฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ เพื่อขออนุญาตกระทรวงสาธารณสุขและอุปกรณ์เครื่องช่วยคนพิการ เพื่อให้ผู้ต้องขังพิการสามารถช่วยเหลือตัวเองได้

3) ดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังไม่มีญาติเยี่ยม โดยการติดตามญาติเพื่อเยี่ยมและประสาน ให้นำหน่วยงานภายนอกเข้ามาเยี่ยมผู้ต้องขัง และมอบของใช้จำเป็นให้กับผู้ต้องขังที่ขาดแคลน

4) ดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังพ้นโทษ โดยการให้คำแนะนำปรึกษา ด้านการปรับตัว และการประกอบอาชีพ และให้การสงเคราะห์ค่าพาหนะเดินทางกลับภูมิลำเนาพร้อมค่าอาหารระหว่างเดินทาง และจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคแก่ผู้ขาดแคลน และจัดหาที่พักชั่วคราวให้กับผู้ไม่มีที่พักหลังพ้นโทษ ส่วนผู้พ้นโทษที่ป่วยก็จะประสานเพื่อขอความช่วยเหลือด้านค่ารักษาพยาบาล และส่งรักษาต่อ

5) ดำเนินการสงเคราะห์ผู้ต้องขังที่ติดเชื้และผู้ป่วยโรคเอดส์ ในกรณีผู้ติดเชื้ที่ช่วยเหลือตัวเองได้จะประสานเรื่องที่พักชั่วคราวหลังพ้นโทษ แต่สำหรับผู้ป่วยเอดส์ที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ จะประสานหน่วยงานภายนอก เพื่อให้การดูแลด้านสุขภาพและช่วยเหลือผู้ป่วยหลังพ้นโทษต่อไป

6) ร่วมปฏิบัติงานโครงการยาต้านไวรัสเอดส์ โดยเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้ติดเชื้และผู้ป่วยเอดส์ ที่ต้องการเข้าโครงการกินยาต้านไวรัส และรับผิดชอบในการจัดอบรมสร้างความเข้าใจเรื่องยาต้านไวรัสเอดส์ให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นการให้ความรู้ความเข้าใจและเตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังที่ติดเชื้เอดส์ก่อนการเริ่มกินยาต้านไวรัสเอดส์ โดยการประสานความร่วมมือกับวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญ มาเป็นวิทยากรในการจัดการอบรม

7) ร่วมปฏิบัติงานออกหน่วยตามเรือนจำ/ทัณฑสถานต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร 7 แห่ง ที่อยู่ในเครือข่ายหลักประกันสุขภาพ ของทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ โดยเป็นทีมในการให้คำปรึกษาแนะนำให้กับผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ ที่ต้องการจะกินยาต้านไวรัสเอดส์หรือไวรัสเอชไอวี หรือเคยรับยามาแล้วจากที่อื่น

8) ดำเนินการตรวจสอบสิทธิการรักษาพยาบาล เพื่อจำแนกสิทธิที่ถูกต้อง ให้ผู้ต้องขังป่วย ได้ใช้สิทธิที่พึงจะได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว ทันเวลาในการเข้ารับการรักษา

9) จัดทำทะเบียนการสงเคราะห์ค่ารักษาพยาบาล สำหรับผู้ต้องขังป่วยทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ โดยผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์ค่ารักษาพยาบาลจะต้องผ่านการพิจารณาจากนักสังคมสงเคราะห์

10) ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อดำเนินการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่ผู้ต้องขังป่วยในด้านต่าง ๆ (ที่มา: งานสังคมสงเคราะห์ ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์, 2550)

7.3 งานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์

ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์เป็นโรงพยาบาลสังกัดกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรมมีหน้าที่รับผิดชอบให้การรักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วยจากเรือนจำ/ทัณฑสถานต่าง ๆ ทั่วประเทศ ปัจจุบันสามารถรองรับผู้ป่วยได้ 500 เตียง แบ่งเป็นแผนกต่าง ๆ ประกอบด้วย แผนกผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน ได้แก่ หอผู้ป่วยจิตเวช หอผู้ป่วยศัลยกรรม หอผู้ป่วยอายุรกรรม หอผู้ป่วยโรคติดเชื้อ หอผู้ป่วยระยะสุดท้าย และหอผู้ป่วยหญิง นอกจากการบำบัดรักษาพยาบาลและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ต้องขังที่เจ็บป่วยแล้ว ยังมีหน้าที่ในการควบคุมผู้ต้องขังป่วยตามกฎหมายว่าด้วยการราชทัณฑ์ ดำเนินการทางทัณฑปฏิบัติแก่ผู้ต้องขัง การจัดสวัสดิการให้การสงเคราะห์ และพัฒนาสุขภาพอนามัยแก่ผู้ต้องขัง รวมทั้งดำเนินการเกี่ยวกับสุขภาพและการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

งานด้านสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ เริ่มตั้งแต่การรับตัวผู้ต้องขังเข้าเรือนจำ จนกระทั่งได้รับการปล่อยตัว ตลอดจนการติดตามดูแลภายหลังพ้นโทษ โดยมีการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ได้แก่ การสงเคราะห์ผู้ต้องขังไม่มีญาติ สงเคราะห์ผู้ต้องขังพิการ สงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุ สงเคราะห์เด็ก ติดผู้ต้องขัง สงเคราะห์ครอบครัวผู้ต้องขัง สงเคราะห์ผู้พ้นโทษ การสงเคราะห์ด้านค่ารักษาพยาบาลผู้ต้องขังป่วย และการให้ความช่วยเหลือผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยโรคเอดส์ โดยมี

ประเภทของการสงเคราะห์ผู้ต้องขังป่วยในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์และการดำเนินงาน
ดังนี้

1. สงเคราะห์ผู้ต้องขังรายบุคคล

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือพบว่าผู้ประสบกับปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ
- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ
- วางแผนเพื่อหาแนวทางแก้ไขร่วมกับผู้ต้องขังโดยถือการตัดสินใจของผู้ต้องขังเป็นหลัก (ซึ่งไม่ขัดต่อกฎ/ระเบียบของราชทัณฑ์)
- ประสานงานกับหน่วยงานทั้งภายใน/ภายนอก ทั้งภาครัฐและเอกชน
- ดำเนินการตามแผน/แนวทางที่วางไว้
- ติดตามและประเมินผล

2. สงเคราะห์ผู้ต้องขังป่วย

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือพบว่าผู้ประสบกับปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ
- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ แยกตามอาการป่วย
- วางแผนในการช่วยเหลือ โดยการติดต่อกับญาติและประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน เพื่อขออนุญาตรักษาพยาบาล หรือเพื่อการส่งต่อเมื่อผู้ป่วยพ้นโทษตามอาการที่ป่วย

3. สงเคราะห์ผู้ต้องขังพิการและทุพพลภาพ

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือจากการสำรวจพบว่าผู้พิการที่ต้องการรับความช่วยเหลือ
- ดำเนินการให้แพทย์ออกไปรับรองความพิการ
- จัดเตรียมเอกสาร หลักฐานต่าง ๆ รวมถึงรูปถ่าย
- นำเอกสารหลักฐานต่าง ๆ ไปจดทะเบียน พ.ร.บ. คนพิการ จากกรมประชาสงเคราะห์
- ประสานกับศูนย์สิรินธร เพื่อการฟื้นฟูสมรรถภาพทางการแพทย์แห่งชาติ เพื่อขออนุญาตอุปกรณ์เครื่องช่วยคนพิการ และแขน ขาเทียม
- จัดทำคลังคุมพัสดุ อุปกรณ์เครื่องช่วยคนพิการที่ศูนย์สิรินธรฯ ให้ไว้เพื่อสำรองจ่ายแก่ ผู้พิการตาม พ.ร.บ. คนพิการ

- ดำเนินการรับซ่อมแซมอุปกรณ์ เครื่องช่วยคนพิการและแขน ขาเทียม ที่ชำรุด โดยประสานกับศูนย์สิรินธรฯ ในการซ่อมแซมต่อไป

4. สงเคราะห์ผู้ต้องขังไม่มีญาติ / ติดต่อกฎาไม่ได้

- ติดต่อกฎาให้กับผู้ต้องขังป่วยรับใหม่ทุกราย เพื่อแจ้งให้ญาติทราบถึงอาการ และเพื่อเยี่ยมผู้ต้องขังป่วย

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือพบว่าผู้ประสบกับปัญหาความเดือดร้อนต่าง ๆ

- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ

- ดำเนินการติดต่อกฎาหรือหาแนวทางและดำเนินการแก้ไขตามความเหมาะสม

- ประสานหน่วยงานภายนอกเข้าเยี่ยมผู้ต้องขังและมอบของใช้จำเป็นให้แก่ผู้ที่ขาดแคลน

5. สงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุ

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือจากการสำรวจพบว่าผู้สูงอายุที่ต้องการรับความช่วยเหลือ

- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ

- ให้คำปรึกษาแนะนำ หรือทำกิจกรรมกลุ่มผู้สูงอายุ

- ฟันฟูสภาพจิตใจด้วยการฟังเทศน์ นั่งสมาธิ

- มอบเครื่องอุปโภค บริโภคที่จำเป็น และเครื่องช่วยเดิน แว่นสายตา สำหรับผู้สูงอายุ

6. สงเคราะห์ผู้ต้องขังโรคจิต

- รับแจ้งขอรับการสงเคราะห์ หรือได้รับแจ้งจากเจ้าหน้าที่ / พยาบาล พบว่ามีผู้ป่วยจิตเวชต้องการขอรับความช่วยเหลือ

- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ

- ให้คำปรึกษาแนะนำ

- ประสานงานหน่วยงานภายนอก เพื่อให้การบำบัดรักษาต่อเนื่อง

7. สงเคราะห์ผู้พันโทษ

- รับแจ้งคำขอรับการสงเคราะห์ หรือจากการสำรวจพบว่าผู้พันโทษที่ต้องการรับความช่วยเหลือ

- ค้นหาข้อเท็จจริง จากการสัมภาษณ์ เอกสารและข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ

- ให้คำปรึกษาแนะนำ/การปรับตัว/อาชีพ

- ให้การสงเคราะห์ค่าพาหนะและค่าอาหารระหว่างเดินทางกลับภูมิลำเนา
- จัดหาเครื่องอุปโภค บริโภคแก่ผู้ที่ยากไร้
- จัดหาที่พักอาศัยชั่วคราวของบ้านสวัสดิ์
- ช่วยเหลือเรื่องค่ารักษาพยาบาล/ส่งรักษาต่อ
- ประสานหน่วยงานภายนอกเพื่อให้การช่วยเหลือหลังพ้นโทษ

8. โครงการยาด้านไวรัส

1. เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ผู้ต้องขังที่สมัครโครงการกินยาด้านไวรัสเอดส์
2. เตรียมความพร้อมให้กับผู้ต้องขังที่สมัครเข้าโครงการกินยาด้านไวรัสโดยการให้คำปรึกษา รายบุคคลและจัดอบรมครั้งละ 30 คน โดยเชิญวิทยากรจากมูลนิธิเข้าถึงเอดส์ สร้างความเข้าใจในการกินยาด้านไวรัสเอดส์ที่ถูกต้อง กลุ่มละ 3 วันให้กับผู้สมัครเข้าโครงการ
3. กรณีผู้ต้องขังที่กินยาด้านไวรัสเอดส์ในโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยพ้นโทษนักสังคมสงเคราะห์จะต้องให้คำปรึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนพ้นโทษให้กับผู้กินยาด้านไวรัส และสอบถามถึงที่อยู่หลังพ้นโทษและโรงพยาบาลที่ผู้พ้นโทษจะต้องไปรับยาด้านไวรัสต่อเนื่อง และประสานกับโรงพยาบาลที่ ผู้พ้นโทษต้องไปรับยาต่อโดยจัดส่งข้อมูลสมุด Napha พร้อมกับหนังสือส่งตัวผู้ป่วย

9. งานประกันสุขภาพ

1. การค้นหาข้อมูลเลข 13 หลัก
 - เอกสาร
 - ติดต่อญาติ
 - สัมภาษณ์ผู้ต้องขัง
2. การขึ้นทะเบียนสงเคราะห์
 - คนไทยที่ไม่สามารถหาเลข 13 หลักได้ หรือไม่เคยแจ้งเกิด ไม่เคยทำบัตรประชาชน
 - คนต่างด้าว ต่างชาติ
3. กรณีผู้ต้องขังพ้นโทษ
 - ประชาสัมพันธ์ให้ผู้ต้องขังรีบไปเปลี่ยนสิทธิทันทีที่พ้นโทษ เพื่อประโยชน์ด้านการรักษาของตนเอง

(ที่มา: งานสังคมสงเคราะห์ ทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์, 2550)

8. แนวคิดเกี่ยวกับทักษะ

ความหมาย

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “ทักษะ” ไว้มากมายด้วยกัน แต่ในที่นี้ผู้ศึกษาจะขอนำมาประกอบการศึกษามีดังนี้

สมเกษม จารักษ์ (2538, น. 10) กล่าวว่าทักษะ หมายถึงความรู้สึกรู้สึกนึกคิดหรือความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีต่อสิ่งหนึ่ง รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีที่มีต่อสิ่งแวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออีกนัยหนึ่งคือ ข้อคิดเห็นหรือความคิดเห็น

หทัยรัตน์ พุ่มเดชา (2533, น. 10) พูดถึงทักษะเป็นความรู้สึกรู้สึกนึกคิด หรือความคิดเห็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่มีต่อสิ่งหนึ่ง ความรู้สึกเฉพาะตัวของบุคคลที่สนองต่อคำถามในแบบสอบถามความคิดเห็นโดยไม่มีผู้วินิจฉัยว่า ถูกหรือผิด ดีหรือไม่ดี เป็นความรู้ ความเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหรือท่าทีที่มีต่อสิ่งนั้น

กิริติ บุญเจือ (2555, น. 1-3) นักปรัชญาแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้อธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างความรู้กับความเข้าใจ โดยได้หยิบยกเอาคำว่า “ญาณ” กับ “ปรัชญาญาณ” ซึ่งเป็นคำในภาษาบาลีและสันสกฤต ที่หมายถึง “ความรู้” และ “ความลึกซึ้ง” มาอธิบายให้เห็นถึงระดับความที่แตกต่างกัน คือ “ญาณ” หรือ “ความรู้” หมายถึงความรู้ทางตาหรือรู้ด้วยตาเพียงอย่างเดียว ส่วน “ปรัชญา” หรือ “ความเข้าใจ” หมายถึง ความลึกซึ้งที่สามารถเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาการต่าง ๆ กล่าวโดยสรุปคือ การเข้าใจแต่ละอย่างถือว่าเป็น “ญาณ” ส่วนการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องราวต่าง ๆ ถือว่าเป็น “ปรัชญาญาณ”

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520, น. 10-14) ได้ให้ความหมายทางจิตวิทยาว่า ทักษะมีความสำคัญต่อพฤติกรรมมนุษย์ ในแง่ที่เกี่ยวกับความรู้ ความเข้าใจถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ รวมทั้งการศึกษาถึงพัฒนาความสามารถทางทักษะ ทางสติปัญญา และการใช้วิจารณญาณของมนุษย์ เพื่อประกอบการตัดสินใจไว้ดังนี้คือ การยอมรับการเรียนรู้ของมนุษย์จะเริ่มต้นจากในระดับง่าย ๆ ก่อน แล้วเพิ่มความสามารถในการใช้ความคิด และการพัฒนาสติปัญญาเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ โดยแบ่งออกเป็น 5 ชั้น ดังนี้

(1) ความรู้ (Knowledge) เป็นขั้นแรกของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในความจดจำ อาจจะโดยการนึกได้ มองเห็น ได้ยิน ได้ฟังความรู้ในขั้นนี้ประกอบด้วยคำจำกำความ ข้อเท็จจริง ทฤษฎี กฎ โครงสร้าง วิธีการแก้ปัญหา มาตรฐานเหล่านี้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าความรู้นี้เป็นเรื่องของการจำได้ หรือระลึกได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ความคิดที่ซับซ้อนและไม่ต้องใช้

สมองมากนัก ดังนั้นการจำได้จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญทางจิตวิทยาและเป็นขั้นตอนที่จะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ การนำความรู้ไปปรับใช้ในการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินผล ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ได้ใช้ความคิดและความสามารถด้านสมองเพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ โดยที่มาของความรู้นั้น

จอห์นโฮสเปอร์ นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงอธิบายไว้ว่ามีที่ผ่านมา 4 ทาง คือ จากประสบการณ์จริง จากเหตุผล จากผู้รู้ และจากการหยั่งรู้

(2) ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นพฤติกรรมขั้นต่อมาจากความรู้ขั้นตอนนี้ จะต้องใช้ความสามารถทางสมอง และทักษะในขั้นสูงจนถึงระดับของ “การสื่อความหมาย” ซึ่งอาจทำได้ทั้งที่เป็นการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือการใช้สัญลักษณ์ มักเกิดขึ้นหลังจากบุคคลได้ทราบข่าวสารต่าง ๆ แล้ว โดยการฟัง เห็น อ่าน หรือเขียน ความเข้าใจนี้อาจจะแสดงออกในรูปของการใช้ทักษะหรือการแปลความหมายต่าง ๆ เช่น การบรรยายข่าวสารโดยใช้คำพูดของตนเอง หรือการแปลความหมายจากภาษาหนึ่ง โดยคงความหมายเดิมเอาไว้หรืออาจเป็นการแสดงความคิดเห็น หรือการใช้ข้อสรุป หรือการคาดคะเนได้เช่นกัน

(3) การนำความรู้ไปใช้ (Application) ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้นี้ เป็นพฤติกรรมขั้นที่สาม ซึ่งต้องอาศัยความสามารถหรือทักษะทางด้านความเข้าใจดังกล่าวมาแล้ว การนำความรู้ไปใช้นี้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหา นั่นเอง ซึ่งเมื่อทำการพิจารณาจะเห็นได้ว่า ความเข้าใจในหลักทฤษฎี วิธีการต่าง ๆ จะถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหา

(4) การวิเคราะห์ (Analysis) ความสามารถในการวิเคราะห์เป็นพฤติกรรมที่ช่วยให้ความสามารถแยกภาพรวมออกเป็นส่วนย่อย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่เด่นชัดยิ่งขึ้น แบ่งเป็นชั้นย่อย ๆ ได้ 3 ชั้นด้วยกัน คือ

- 1) ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของปัญหาออกเป็น ส่วน ๆ
- 2) ความสามารถในการเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบ
- 3) ความสามารถในการมองเห็นหลักของการผสมผสานปัญหาที่มีองค์ประกอบย่อยมากมายหลาย ๆ ส่วน มารวมเข้าเป็นกรอบโครงสร้างที่แน่ชัด โดยทั่วไปแล้วความสามารถนี้จะเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ในอดีต มารวมกับประสบการณ์ในปัจจุบัน และนำมาสร้างเป็นกรอบที่มีระเบียบแบบแผน ความสามารถในการสังเคราะห์นี้เป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ หรือความคิดริเริ่ม จึงต้องอาศัยความสามารถขั้นต่าง ๆ หลาย ๆ ชั้น ดังกล่าวมาแล้ว กล่าวคือจะต้องมีความเข้าใจในนำความรู้ไปใช้และความสามารถในการวิเคราะห์มาประกอบกัน

(5) การประเมินผล (Evaluation) ความสามารถในการประเมินผลที่เกี่ยวข้องกับการให้ค่าต่อความรู้ หรือข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งจะต้องใช้เกณฑ์หรือมาตรฐานอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นส่วนประกอบในการประเมินผล มาตรฐานนี้อาจจะออกมาทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ และมาตรฐานที่ใช้ นี้ อาจจะมาจากการที่บุคคลนั้นตั้งขึ้นเอง หรือมาจากมาตรฐานที่มีอยู่แล้ว ความสามารถในการประเมินผลนอกจากจะเป็นความสามารถขั้นสุดท้ายแล้ว ยังเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญของพฤติกรรมด้านอื่น ๆ อีกด้วย ความสามารถในการประเมินผลนี้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในขั้นตอนสุดท้ายเสมอไป แต่อาจจะอยู่ในตอนของความสามารถหรือทักษะต่าง ๆ

กลุ่มนักศึกษาที่มีชื่อเสียงของสหรัฐอเมริกา นำโดย เบนจามิน เอส. บลูม ได้จำแนกความหมายระหว่าง “ความรู้” กับ “ความเข้าใจ” เพื่อประโยชน์ในการสื่อความหมายไว้ว่า ความรู้หมายถึงพฤติกรรมและสภาพการณ์ต่าง ๆ ซึ่งเน้นการจำไม่ว่าจะเป็นการระลึกถึงหรือระลึกได้ก็ตาม เป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นอันสืบเนื่องมาจากการเรียนรู้ โดยเริ่มต้นจากการรวบรวมสาระต่าง ๆ เหล่านั้น จนกระทั่งไปสู่ขั้นที่มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก โดยความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะสิ่ง ความรู้ในเรื่องระเบียบการ และความรู้เรื่องสากลเป็นต้น

ส่วนความเข้าใจนั้น อธิบายว่า เป็นขั้นตอนสำคัญของการสื่อความหมายโดยอาศัยความสามารถทางสมองและทักษะ ซึ่งอาจจะกระทำได้โดยการใช้ปากเปล่า ข้อเขียน ภาษา หรือสัญลักษณ์ต่าง ๆ โดยการทำความเข้าใจนั้น อาจไม่มีผลสมบูรณ์เสมอไป เพราะไม่อาจจับประเด็นสิ่งที่อ่านได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามพฤติกรรมความเข้าใจนี้แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การแปล การตีความ และการสรุปอ้างอิง (เบนจามิน เอส. บลูม และคณะ, 2523, น. 83-85)

จากความหมายที่บุคคลดังกล่าวได้ให้ความหมายทัศนะไว้สรุปได้ว่า เป็นการแสดงความคิด ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดอาจจะเป็นการพูดหรือการเขียนก็ได้ โดยอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนช่วยในการแสดงความคิดเห็น

9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการให้บริการสงเคราะห์บุคคลผู้ต้องโทษ” ของ สุรติ จัปใจ (2523, บทคัดย่อ) พบว่า

1. ผู้ต้องโทษส่วนใหญ่เคยได้ยินและเคยทราบว่ามีการสงเคราะห์ แต่ไม่เคยมีโอกาสได้รู้จักบริการเหล่านี้ จึงไม่มีความมั่นใจว่าบริการสงเคราะห์จะช่วยเหลือเขาได้ และถึงแม้ว่าจะไม่เคยรู้จักบริการสงเคราะห์ ผู้ต้องโทษก็มีความต้องการอย่างมากในการที่จะจัดให้มีบริการดังกล่าวขึ้นในเรือนจำ ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่าผู้ต้องโทษส่วนใหญ่ขาดแคลน ต้องการที่พึ่ง

ต้องการความช่วยเหลือจากบริการสังคมสงเคราะห์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งในระหว่างการต้องโทษ และเมื่อพ้นโทษแล้ว ซึ่งเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องโทษก็มองเห็นประโยชน์ของบริการนี้ และเห็นว่าควรจัดให้มีบริการสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ

2. บริการสังคมสงเคราะห์ยังมีเพียงในหลักการปฏิบัติของกรมราชทัณฑ์เท่านั้น ส่วนใหญ่ ยังไม่ได้แพร่หลายไปยังเรือนจำส่วนภูมิภาคเลย ซึ่งเจ้าหน้าที่เรือนจำและผู้ต้องโทษมีความเห็นสอดคล้องกันว่า หากกรมราชทัณฑ์แก้ไขเกี่ยวกับสวัสดิการการสงเคราะห์ต่าง ๆ ที่ให้แก่ผู้ต้องโทษ และจัดให้มีนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพประจำเรือนจำ ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพในกิจการราชทัณฑ์อย่างแท้จริงแล้วก็สามารถจะฟื้นฟู อบรม แก้ไขผู้ต้องโทษ ให้กลับตนเป็นพลเมืองดี สมตามความมุ่งหมายของราชทัณฑ์ ตลอดจนสามารถช่วยป้องกันการทำผิดซ้ำของผู้ต้องโทษได้อีกด้วย

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ทัศนะของผู้บัญชาการเรือนจำต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ” ของ พชราภรณ์ เวชวงศ์วาน (2531, บทคัดย่อ) มีวัตถุประสงค์ เพื่อจะได้ทราบถึงความคิดเห็นของผู้บัญชาการเรือนจำ และผู้อำนวยการ/ผู้ปกครองทัณฑสถาน เกี่ยวกับงานสังคมสงเคราะห์ รวมทั้งความสำคัญและความจำเป็นของงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน และศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล จากผู้บัญชาการเรือนจำและผู้อำนวยการ/ผู้ปกครองทัณฑสถานทั่วประเทศ จำนวน 111 แห่ง พบว่า

1. หน้าที่ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานในเรือนจำ พบว่าส่วนใหญ่ มีหน้าที่สอบประวัติผู้ต้องขังเพื่อจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้ต้องขังระหว่าง คุมประพฤติ และสอบสวนเรื่องราวเพื่อทูลเกล้าฯ นอกจากนี้ยังได้พบว่า นักสังคมสงเคราะห์มีหน้าที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหลายด้าน แต่นักสังคมสงเคราะห์ประจำเรือนจำและทัณฑสถานมีน้อย จึงทำให้ประสบปัญหา “งานล้นมือ”

2. ผู้บัญชาการเรือนจำและผู้อำนวยการส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่าผู้ต้องขังต้องการบริการสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ และควรมีบริการสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำเพราะว่า บริการสังคมสงเคราะห์สามารถช่วยแก้ไขปัญหา และช่วยอบรม ฟื้นฟูพฤติกรรมผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดีได้ และ ผู้บัญชาการเรือนจำส่วนใหญ่เห็นว่ารูปแบบของการบริการสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ต้องขังต้องการ คือ บริการด้านปรึกษาหารือ หรือขอคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางในการปรับตัว เพื่อให้กลับเข้าสู่สังคมภายนอก และผู้บัญชาการเรือนจำส่วนใหญ่ยอมรับว่าบริการสังคมสงเคราะห์จะสามารถช่วยเหลือผู้ต้องขังในเรือนจำได้

3. ผู้บัญชาการเรือนจำส่วนใหญ่ มีปัญหาในการบริหารงานเรือนจำ และปัญหาในการปฏิบัติ งานสังคมสงเคราะห์ คือ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอและขาดเจ้าหน้าที่ที่เข้าใจในการทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ และเพื่อการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์นั้น ผู้บัญชาการส่วนใหญ่ คิดที่จะพัฒนางานการพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความเอาใจใส่ดูแลผู้ต้องขังให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาดังกล่าว พัทธภรณ์ เวชวงศ์วาน ได้ข้อคิดในอันที่จะเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำของกรมราชทัณฑ์ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนี้คือ

1. ควรเพิ่มอัตรากำลังด้านนักสังคมสงเคราะห์ประจำเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศ ให้มากขึ้น

2. ควรมีหมวดงานสังคมสงเคราะห์ให้ทั่วทุกเรือนจำและทัณฑสถาน

3. ในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เรือนจำ ควรเน้นในเรื่องความรู้ด้านการควบคุมผู้ต้องขัง ควบคู่ไปกับความรู้ด้านสังคมสงเคราะห์

4. ควรจัดทำโครงการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขัง และ ผู้พ้นโทษ และมีการปฏิบัติ ประเมินผลอย่างแท้จริง

5. กรมราชทัณฑ์ ควรที่จะจัดสรรงบประมาณด้านสังคมสงเคราะห์ให้แก่เรือนจำและ ทัณฑสถานเพิ่มมากขึ้น

6. ควรให้มีอาสาสมัครด้านสังคมสงเคราะห์เข้ามาช่วยในการปฏิบัติงานเพื่อเปิด โอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารงานเรือนจำมากขึ้น จะทำให้ผู้ต้องขังได้รับการสงเคราะห์ ช่วยเหลือมากขึ้น

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัญหาและความต้องการบริการสังคมสงเคราะห์ของผู้ป่วยเรื้อรัง ณ โรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า” ของ วิชชุดา วารุณประภา (2540, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการการบริการสังคมสงเคราะห์ของผู้ป่วยในเรื้อรัง และเพื่อเป็น แนวทางในการจัดบริการสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ ในโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า และเพื่อ เป็นแนวทางในการจัดบริการสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ในโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า วิธีการศึกษาประกอบด้วยการศึกษาจากเอกสาร และการวิจัยภาคสนามโดยใช้การสัมภาษณ์ จากแบบสอบถาม จากกลุ่มประชากรคือผู้ป่วยในเรื้อรังที่เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลสมเด็จพระ ปิ่นเกล้า จำนวน 80 คน

จากผลการศึกษาพบว่าผู้ป่วยเรื้อรังที่เข้ามานอนพักรักษาตัวในโรงพยาบาลจะพบกับ ปัญหาความเจ็บป่วยทางร่างกาย และส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาทางด้านอารมณ์และจิตใจ ซึ่งจะ พบค่อนข้างมากรวมทั้งปัญหาด้านสังคมและเศรษฐกิจด้วย และนับวันจำนวนผู้ป่วยเรื้อรังจะเพิ่ม มากขึ้น ดังนั้นถ้าทางโรงพยาบาลตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะปัญหาทางด้านอารมณ์

จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ ควรที่จะจัดให้มีหน่วยงานหรือบุคลากรที่ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือในด้านการแก้ไขและป้องกันปัญหาโดยประสานงานกับบุคลากรทางการแพทย์ และหน่วยงานหรือองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยเรื้อรังเหล่านี้ นอกจากนี้ นักสังคมสงเคราะห์ควรมีการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ทั้งในโรงพยาบาลและในชุมชนเพื่อให้ผู้ป่วยตลอดจนบุคลากรทางการแพทย์มีความเข้าใจ และประสานงานกันได้อย่างถูกต้อง

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “การบริหารงานเรือนจำและทัณฑสถานภายใต้แผนทิศทางการราชทัณฑ์” โดย พิทักษ์ หัตยานนท์ (2542, บทคัดย่อ) มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาถึงแนวคิด ทฤษฎีหลักการบริหาร และการวางแผน ศึกษาทัศนคติของผู้บัญชาการเรือนจำและทัณฑสถานต่อการปฏิบัติตามแผนทิศทางการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงานเรือนจำและทัณฑสถานในการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ จากกลุ่มประชากรที่เป็นผู้บัญชาการเรือนจำ/ทัณฑสถานจำนวน 105 คน และผู้บริหารในกรมราชทัณฑ์จำนวน 6 คน ผลการศึกษา พบว่า

1. ด้านเป้าหมาย เป้าหมายของการปฏิบัติมิให้ผู้พ้นโทษ หวนกลับมากระทำผิดซ้ำอีก โดยต้องมีการอบรมและฝึกวิชาชีพให้เหมาะสม รวมทั้งการให้บริการสงเคราะห์อย่างจริงจัง ดังนั้น จึงควรมุ่งพัฒนาผู้ต้องขังให้เป็นคนดี ลดการกระทำผิด โดยเน้นการสงเคราะห์และติดตามผล

2. ด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง กิจกรรมทุกประเภทยังคงมีต่อไป และจะพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น โดยเน้นที่การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างยุติธรรม และมีมนุษยธรรมยิ่งขึ้น รวมทั้งจะเป็นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเชิงสร้างสรรค์ มุ่งเน้นการบำบัดแก้ไขผู้ต้องขังด้วยการบริการ เสริมสร้างด้วยการใช้ สหวิทยาการ นอกจากนี้จะเพิ่มกิจกรรมการอบรมแก้ไขด้านกลุ่มบำบัด ชุมชนบำบัด

3. ด้านการประสานงานกับสถาบันสังคม การประสานงานเป็นหัวใจของระบบงานยุติธรรม ทั้งในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม คือ ทนาย ศาล ตำรวจ และราชทัณฑ์ พัฒนาขึ้นโดยใช้ระบบข้อมูลสถิติเป็นระบบเดียวกัน

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจต่อการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์” ของ หทัยรัตน์ เจษฎานนท์ (2543, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงาน และศึกษาความพึงพอใจต่อการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ ในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ สังกัดกรมประชาสงเคราะห์ จำนวน 407 ราย โดยใช้แบบสอบถาม ผลการศึกษา พบว่า นักสังคมสงเคราะห์มีการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานทั้ง 5 ขั้นตอน โดยรวมในระดับปานกลาง โดยมีการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในขั้นตอนการศึกษาหาข้อมูลสูงสุด และมีการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ ในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

ต่ำที่สุด ในเรื่องการให้กลุ่มเป้าหมายได้ประเมินตนเอง หรือกลุ่ม หรือชุมชน เมื่อสิ้นสุดการให้บริการ นักสังคมสงเคราะห์มีความพึงพอใจต่อการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานโดยรวมในระดับปานกลาง เช่นเดียวกัน นอกจากนี้การใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานทั้ง 5 ขั้นตอน จากผลการศึกษามีข้อเสนอแนะในการพัฒนางาน ดังนี้

ควรให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมสงเคราะห์ได้ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน และนิเทศงานให้แก่นักสังคมสงเคราะห์อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง โดยเฉพาะนักสังคมสงเคราะห์ในส่วนภูมิภาค ควรเน้นการจัดระบบประสานงาน การใช้ระบบเครือข่ายในการทำงาน ได้แก่ คณะกรรมการ ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครประชาสงเคราะห์ ผู้ช่วยนักสังคมสงเคราะห์ และบัณฑิตอาสา เป็นต้น ในการช่วยงานของกรมประชาสงเคราะห์ในส่วนภูมิภาค

นักสังคมสงเคราะห์ ควรตระหนักและให้ความสำคัญต่อการใช้กระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะในขั้นตอนการวางแผนให้ความช่วยเหลือ โดยใช้ข้อมูลที่มีอยู่ เช่น ข้อมูลจากโครงการส่งเสริมสวัสดิการสังคมระดับครัวเรือนทั่วประเทศ (สสค) มาใช้ในการวางแผน สำหรับขั้นตอนการติดตามประเมินผล นักสังคมสงเคราะห์ควรมีการประสานงาน และใช้ระบบเครือข่ายในระดับชุมชนเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ปัญหาและความต้องการสงเคราะห์หลังปล่อยของผู้ต้องขังหญิงสถานเชียงใหม่” โดย วรสุดา พานิชย์พิศาล (2544, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงระบบการจัดบริการการสงเคราะห์หลังปล่อยของผู้ต้องขังหญิงในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ ศึกษาถึงปัญหาและความต้องการในการรับบริการการสงเคราะห์หลังปล่อยของผู้ต้องขังที่จะได้รับการปล่อยตัว และเพื่อวัดความรู้ ความเข้าใจและทัศนคติของเจ้าหน้าที่ต่อการจัดบริการการสงเคราะห์หลังปล่อย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการจัดบริการดังกล่าว โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งกลุ่มประชากรในการศึกษาคือเจ้าหน้าที่ ที่ปฏิบัติงานในทัณฑสถานหญิงเชียงใหม่ทั้งหมด 66 คนและผู้ต้องขังที่จะได้รับการปล่อยตัวภายใน 6 เดือน (เดือน มี.ค.-ก.ย. 2544) จำนวน 215 คน ผลการศึกษาพบว่า

ควรมีการส่งเสริมพัฒนาความรู้ของเจ้าหน้าที่ เพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อแก้ไขปัญหาด้านอัตราค่าจ้างที่ไม่เพียงพอ และประชาสัมพันธ์ให้สังคมได้รู้ถึงความสามารถของผู้ต้องขังเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติทางลบต่อสังคม ผลักดันกฎหมายและ พ.ร.บ. สงเคราะห์ผู้พ้นโทษ อย่างเป็นทางการและสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชนในการร่วมกันจัดบริการการสงเคราะห์ ควรริเริ่มโครงการนำร่อง เพื่อพัฒนาการจัดบริการอย่างเป็นทางการ และเป็นธรรม และเต็มรูปแบบ การสำรวจและวิเคราะห์ปัญหาของผู้ต้องขังและปัญหาในการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

เพื่อการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ประชาสัมพันธ์เรื่องการจัดบริการสังคมสงเคราะห์ให้ผู้ต้องขังได้ทราบอย่างทั่วถึง การปรับปรุงการทำงานให้รวดเร็วขึ้น การส่งเสริมการฝึกอาชีพที่ตรงกับความต้องการของตลาด เพื่อพัฒนาแรงงานผู้ต้องขังให้เป็นที่ต้องการ การประสานงานกับหน่วยงานศาสนาเพื่อขอความร่วมมือจัดกิจกรรมด้านศาสนา การเพิ่มรูปแบบการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยไม่ใช้เรือนจำ การเปิดรับอาสาสมัครเข้าทำงานเพื่อลดภาระด้านอัตรากำลัง

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “แนวทางการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางสุราษฎร์ธานี” ของ อัจฉรา ชุ่มช่วย (2545, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่เรือนจำที่มีต่องานสังคมสงเคราะห์ เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ และศึกษาแนวทางในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำกลางสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในเรือนจำกลางสุราษฎร์ธานี ทั้งหมด 130 คน ผลการศึกษาพบว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำมีทัศนะต่อปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ เห็นว่าปัญหาการยอมรับงานสังคมสงเคราะห์ของผู้บริหารมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เจ้าหน้าที่เรือนจำกลางสุราษฎร์ธานี มีทัศนะเห็นด้วยต่อปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำทุกด้าน ทั้งด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์และด้านการบริหารจัดการประสบปัญหาอยู่ในระดับมาก

จากผลการศึกษาแนวทางในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ควรจะดำเนินการดังนี้ ในด้านโครงสร้างการบริหารเรือนจำกลาง (ผู้บริหารระดับ 9) นักสังคมสงเคราะห์ควรสังกัดฝ่ายสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ด้านบุคลากร นักสังคมสงเคราะห์ต้องปฏิบัติงานเป็นทีม และ นักสังคมสงเคราะห์ควรมีศักยภาพ มีความสามารถเพียงพอในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การสร้างทีมงาน ให้เข้มแข็ง มีจรรยาบรรณ มีอุดมการณ์และหมั่นพัฒนาตัวเอง โดยการศึกษาหาความรู้ อยู่เสมอ ด้านงบประมาณ กรมราชทัณฑ์ควรมีความจริงใจ และจริงจังในการจัดสรรงบประมาณด้านสังคมสงเคราะห์มากขึ้น ด้านการประสานงาน นักสังคมสงเคราะห์เรือนจำและกรมราชทัณฑ์ ควรจัดทำโครงการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ และมีการปฏิบัติประเมิณผลอย่างจริงจัง และการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

วิทยานิพนธ์ เรื่อง “ความพึงพอใจของผู้ต้องขังเรือนจำกลางนครปฐม ต่อกิจกรรมของงานสังคมสงเคราะห์” ของ นุชนาด นิชเปี่ยม (2546, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี มาตรการและวิธีการแก้ไขฟื้นฟูในกิจกรรมของงานสังคมสงเคราะห์ เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้ต้องขังเรือนจำกลางนครปฐมต่อกิจกรรมของงานสังคมสงเคราะห์ ปัญหาและอุปสรรคในกิจกรรมของงานสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนศึกษาแสวงหามาตรการและ

ทรัพยากรใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง ซึ่งกลุ่มตัวอย่างคือผู้ต้องขังในเรือนจำกลางนครปฐม จำนวน 360 คน วิธีการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ผลการศึกษาพบว่า ระดับการศึกษา ภูมิฐานะ อาชีพ ฐานความผิด กำหนดโทษ และพฤติการณ์ กระทำผิด และความรู้ความเข้าใจในงานสังคมสงเคราะห์มีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจ ต่อกิจกรรมของงานสังคมสงเคราะห์

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา ประการแรกควรมีการเพิ่มเติม ปรับปรุงกิจกรรมและ ทรัพยากรด้านการสงเคราะห์ให้กับผู้ต้องขังมากขึ้น เช่น การปฐมนิเทศผู้ต้องขังเข้าใหม่ นอกจาก นักสังคมสงเคราะห์ จะมีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับระเบียบขณะที่อยู่ภายในเรือนจำแล้ว ควรจะ มีการสงเคราะห์ด้านเครื่องอุปโภคบริโภค เช่น สบู่ ยาสีฟัน รองเท้าแตะ กระดาษเช็ดหน้าจดหมาย พร้อมซองและแสตมป์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ต้องขังเข้าใหม่ยังขาดแคลนสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีพ เป็นอย่างมาก นอกจากนี้ควรจะมีการติดต่อญาติให้กับผู้ต้องขังโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด ประการต่อมาควรมีการควบคุมดูแลผู้ต้องขัง และการดำเนินการกับผู้ต้องขังระหว่างที่ถูกควบคุม อยู่ในเรือนจำด้วยระบบคุณธรรม เช่น การพูดจาด้วยความเป็นกันเอง ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ผู้ต้องขังและไม่พูดจาหยาบค้าย ให้การปรึกษากับผู้ต้องขังที่มีปัญหาทุกเรื่อง นอกจากนี้ไม่นำ ผู้ต้องขังที่กระทำความผิดครั้งแรกไปอยู่ร่วมกับผู้ต้องขังที่กระทำความผิดตั้งแต่สองครั้งขึ้นไป เพราะจะ ทำให้ผู้ต้องขังมีความประพฤติเลวลงมากกว่าที่จะดีขึ้น ดังนั้น ควรจะแยกควบคุมออกจากกันโดย เด็ดขาด ประการสุดท้าย วิธีการแก้ไข ฟื้นฟู ปรับปรุงและให้การสงเคราะห์ผู้ต้องขังในระหว่างคุมขัง ควรจัดให้มีโครงการต่าง ๆ หลายโครงการ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเหมาะสมกับอุปนิสัย ของแต่ละคน เพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถกำหนดความต้องการได้ตรงกับบุคลิกลักษณะของตนเองอย่าง แท้จริง ทั้งนี้ต้องกระทำขณะที่ผู้ต้องขังยังอยู่ภายในเรือนจำและผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวไปแล้ว เพราะการดำเนินการขณะที่ผู้ต้องขังยังอยู่ภายในเรือนจำเป็นการขัดเกลาสิ่งเลวร้ายออกไปและนำ สิ่งดี ๆ มาให้เป็นการเตรียมความพร้อมให้ผู้ต้องขังแต่เนิ่น ๆ เมื่อเวลาผ่านไปผู้ต้องขังจะได้รับการ ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ดีต่อสังคม

สารนิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ พิเศษกรุงเทพมหานคร” ของ สุทิสภา มณีเพชร (2546, บทคัดย่อ) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหา ความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่องานสังคมสงเคราะห์ เพื่อศึกษาทัศนคติของเจ้าหน้าที่ ราชทัณฑ์ต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ และศึกษาแนวทางในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นการศึกษาเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถาม เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่ม ตัวอย่าง เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร จำนวน 100 คนโดยใช้สถิติร้อยละ พบว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจต่องานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ

ระดับสูง และมีทัศนคติเห็นด้วยต่อแนวทางการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรื่อ่นจำในด้านต่าง ๆ ดังนี้ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการบริการ โดยมีแนวทางในการพัฒนางาน ดังนี้ ด้านบุคลากร นักสังคมสงเคราะห์ต้องปฏิบัติงานเป็นทีม และนักสังคมสงเคราะห์ควรมีศักยภาพ มีความสามารถเพียงพอใน การปฏิบัติงาน ได้แก่ การสร้างทีมงานให้เข้มแข็ง มีจรรยาบรรณ มีอุดมการณ์และหมั่นพัฒนาตนเอง โดยการศึกษาหาความรู้ อยู่เสมอ ด้านงบประมาณ กรมราชทัณฑ์ควรมีความจริงใจและจริงจังในการจัดสรรงบประมาณด้านสังคมสงเคราะห์มากขึ้น ด้านการประสานงาน นักสังคมสงเคราะห์เรื่อ่นจำ และกรมราชทัณฑ์ ควรจัดทำโครงการประสานงานกับหน่วยงานอื่น ๆ ในการให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขัง และผู้พ้นโทษ และมีการปฏิบัติประเมิณผลอย่างจริงจัง และการดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

สารนิพนธ์ เรื่อง “ทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ : ศึกษาเฉพาะกรณีเด็กและเยาวชนชายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในเขตกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล” ของ กรกต จันทอง (2551, บทคัดย่อ) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ และเพื่อทราบถึงแนวทางในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนชายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ กลุ่มประชากรในการศึกษาคือ เด็กและเยาวชนที่อยู่ในระหว่างรอการพิจารณาคดีและถูกควบคุมตัวในสถานแรกรับเด็กและเยาวชน ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 271 คน พบว่า ทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดร้อยละ 100 มีความเข้าใจต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับความใกล้ชิดคุ้นเคยระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับเด็กและเยาวชน ความคาดหวังต่อนักสังคมสงเคราะห์ และสิ่งที่ได้รับจากนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยร้อยละ 90

ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ กลุ่มประชากรทั้งหมดมีความเข้าใจต่อการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ ส่วนทัศนคติเกี่ยวกับความใกล้ชิดคุ้นเคยระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับเด็กและเยาวชน ความคาดหวังต่อนักสังคมสงเคราะห์ และสิ่งที่ได้รับจากนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย โดยเห็นว่าความคาดหวังต่อนักสังคมสงเคราะห์ในด้านนักสังคมสงเคราะห์เป็นคนช่วยเหลือได้มากที่สุด

ส่วนแนวทางในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ที่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน คือการวิเคราะห์ข้อมูลข้อมูลของเด็กและเยาวชน ด้านครอบครัว สังคม สภาพแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนให้เหมาะสมกับสภาพ

ของแต่ละคนเพื่อนำไปสู่การใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการจัดหาสวัสดิการหรือบริการด้านสังคมสงเคราะห์ให้แก่เด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง เพื่อให้ความช่วยเหลือและแก้ไขตามความจำเป็น

ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กร ควรสนับสนุนและส่งเสริมงานสังคมสงเคราะห์ด้วยการเปิดโอกาสให้นักสังคมสงเคราะห์ได้พัฒนาองค์ความรู้ ควรจัดสรรงบประมาณสำหรับจัดกิจกรรมให้กับเด็กและเยาวชน และควรประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจให้กับเด็กและเยาวชนในงานสังคมสงเคราะห์

ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ ประกอบด้วยความตั้งใจและความทุ่มเทในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เพื่อการแก้ไขและพัฒนาเด็ก ให้มีความเจริญเติบโตตามความเหมาะสม ความมุ่งมั่นในการแก้ไขและป้องกันปัญหาเด็กกระทำผิด การปฏิบัติงานที่ยึดหลักจรรยาบรรณสังคมสงเคราะห์อย่างเคร่งครัด การพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้มีความน่าเชื่อถือและการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ ให้มีความชัดเจนและเป็นที่ยอมรับขององค์กร

การศึกษา Margaret Shaw (อ้างในสุทธิศา มณีเพชร, 2546) ได้ทำการวิจัยโดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดบริการสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ทั้งนี้โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการทดลองของกระทรวงมหาดไทยในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ในการทดลองดังกล่าวกระทรวง มหาดไทย ได้เพิ่มจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำให้เพิ่มมากขึ้นให้ได้ อัตราส่วนระหว่าง นักสังคมสงเคราะห์กับผู้ต้องขัง ประมาณ 1: 100 ขณะเดียวกันก็กำหนดหน้าที่การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ส่วนอื่น ๆ จากนั้นจึงศึกษาผลการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ โดยพิจารณาว่า บทบาทที่ควรจะเป็นของนักสังคมสงเคราะห์ควรเป็นอย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของ นักสังคมสงเคราะห์ฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ให้คำปรึกษา เป็นรายบุคคล ในการศึกษาเจาะลึกดังกล่าว ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มนักโทษออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งได้รับการปฏิบัติทางสังคมสงเคราะห์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในด้านการช่วยเหลือเฉพาะราย และการปรึกษาแนะนำ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งไม่ได้รับการปฏิบัติทางสังคมสงเคราะห์ แต่อย่างใด ผลของการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มที่ได้รับการปฏิบัติทาง สังคมสงเคราะห์ สามารถปรับตนเอง ให้เข้ากับสภาพเรือนจำได้ดีกว่าผู้ต้องขังอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ได้รับการปฏิบัติทางสังคมสงเคราะห์ และอย่างไรก็ตามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิดซ้ำนั้นทั้ง 2 กลุ่ม ไม่มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

การศึกษาของ Johnson (อ้างถึงใน สุทธิศา มณีเพชร, 2546) เป็นการศึกษาถึงระดับของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ โดยผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามในเรือนจำต่าง ๆ ใน 48 รัฐ พบว่ามีเพียง 14 รัฐ ใน 48 รัฐ ที่มีเจ้าหน้าที่จรรยาบรรณโทด้านสังคมสงเคราะห์ ในขณะที่อีก 18 รัฐ ไม่มีนักสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ นอกจากนี้ยังพบอีกว่า ระบบเรือนจำของหลายรัฐมี

ความเข้าใจ ในงานสังคมสงเคราะห์น้อยมาก เช่น มีความเข้าใจว่านักสังคมสงเคราะห์ ก็คือเจ้าหน้าที่ที่ทำงาน ด้านให้คำปรึกษา เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นนักสังคมสงเคราะห์เองก็มิได้รับมอบหมายให้ทำงาน สังคมสงเคราะห์โดยตรง ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยว่า การฝึกอบรมและให้ความรู้กับเจ้าพนักงานเรือนจำ ในเรื่องงานสังคมสงเคราะห์เป็นสิ่งจำเป็น ไม่เฉพาะกับเจ้าหน้าที่เท่านั้นยังรวมไปถึงผู้บริหารด้วย เพราะจะทำให้ผู้บริหารยอมรับงานสังคมสงเคราะห์มากขึ้น อันจะเป็นประโยชน์ต่อการอบรมแก้ไขผู้ต้องขังโดยตรงต่อไป

จากแนวคิด ทฤษฎี ผลการศึกษา และผลงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น จะเห็นได้ว่าการศึกษาดังกล่าวถึงงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำมาบ้างแล้ว แต่ก็ยังมีไม่มากนัก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางพัฒนาบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ และการศึกษาเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ ส่วนในมิติของผู้รับบริการ คือ ผู้ต้องขังยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษา เนื่องจาก การศึกษาทัศนคติของผู้ต้องขังต่อระบบงานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์ จากระดับผู้รับบริการโดยตรง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการบริหารงานขององค์กร คือ เรือนจำ/ทัณฑสถานและกรมราชทัณฑ์ โดยการศึกษาดังกล่าวจะทำให้เห็นภาพสะท้อนในมุมกลับ ของงานสังคมสงเคราะห์ ว่าการดำเนินงานตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์ดังกล่าวเกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพประสิทธิผลต่อผู้ต้องขังมากน้อยเพียงใด

10. กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากแนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ได้นำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาทัศนนะของผู้ต้องขังป่วยต่อระบบงานสังคมสงเคราะห์ในทัณฑสถานโรงพยาบาลราชทัณฑ์ได้ ดังนี้

